

ג'ריון תרנ"ג בעניני מצוות התלויות בארץ ובשרות המזון

תשובות שדה

ג'ריון 180 | סיון - תמוז תשפ"ה

מכתבים

מכתבים שהתקבלו
ממך ראש הישיבה

תלמידים מספרים

מפי תלמידיו שיחז

חידושים והגהות

חידושים ופירושים על
מסכת ברכות ומאה

חלופת תשובות

בעין הגדל על 'צמר
סלעים'

ג'ריון מיוחד

לזכרו של מרן ראש הישיבה זצ"ל

נְכִילָה עֵטֶרֶת רֵאשֵׁנוּ

יחד עם כל בית ישראל מתאבלים אנו מרה בסילוקו של צדיק וגאון הענוה
ענותו ושפל רוחו, איש אמת וצדיק יסוד עולם אשר לא החזיק טובה לעצמו
מנקיי הדעת ומעתיקי השמועה, עמד על מסורת הדין וההלכה, הדקדוק וההגיה
העמיד תלמידים הרבה לאלפים והפיץ תורה וידאה לרכבות

חרן ראש הישיבה

הגאון רבי מאיר מאוזן וצוק"ל

אבל יחיד ומספד עשי לך ה' מכון למצוות התלויות בארץ
אשר זכינו ועמד לימיננו בכל עוז, בעצה בתושיה ובמעש
והיו עינינו וליבו עלינו כל הימים להגדיל תורה ולהאדירה
יתומים היינו ואין אב, אוי לה לספינה שאבד קרבניטה

תֹּרֶת אֵמֶת הִתָּה בְּכִיהוּ וְעוֹלָה לֹא נִמְצָא בְּשׁוֹכְתִיו
בְּשָׁלוֹם וּבְמִישׁוֹר הִלַּךְ אֶתִּי וְרַבִּים הֵשִׁיב מַעוֹן

המכון למצוות התלויות בארץ

עובדי המכון

החוקרים

צוות הרכבים

מערכת 'תנוכות שדה'

ג'ר'יון תרנ"ג בעניני מצוות התלויות בארץ ובשרות המזון.

תשובות שדה

ג'ר'יון 180 | סיון - תמוז תשפ"ה

מידע הלכתי ♦ גנוזות וכתבי יד ♦ הגות ומחשבה ♦ מאמרים הלכתיים ♦ תשובות בהלכה

מזל טוב

נאחל ברכת מזל טוב חמה ולבבית לידידנו
מרבני המכון הותיקים

הגאון רבי משה יהודה לנדאו שליט"א

לרגל נישואי בתו שתחי' בשעתו"מ

עם הבה"ח יאיר לוינזון שיחי'

יה"ר שיעלה זיווגם יפה יפה ויזכו לבנין עדי עד
ולזש"ק. אמן

מערכת
'תנובות שדה'

ראש המכון

כתובת המערכת:

'המכון למצוות התלויות בארץ'

ת.ד. 176 אלעד 4081003

טלפון: 03-9030580

פקס: 03-9030891

מנויים:

דמי מנוי לשנה: 60 ש"ח

ניתן לקבל את הגליון בקובץ
דיגיטלי ע"י שליחת בקשה
למייל המערכת:

tnuvot@macon.co.il

© כל הזכויות שמורות

תנובות שדה

קובץ דו חודשי

בהוצאת 'המכון למצוות התלויות בארץ'

הקובץ יז"ל בסיוע:

משרד המדע - מינהל התרבות

העורך:

הרב מנחם דרורי

tnuvot@macon.co.il

ניתן לשלוח מאמרים תורניים, מחקרניים,

בתחומי עיסוקו של המכון, או תגובות

על הנכתב, לדואר האלקטרוני

המערכת תערוך ותפרסם את החומרים

לפי שיקול דעתה

הבהרה: גליון 'תנובות שדה' משמש

במה לרבנים ות"ח שונים

הפסיקה ההלכתית המוסמכת

מתפרסמת במאמרים שעל ידי המכון

עימוד, עיצוב וכריכה:

מיכאל אמרוסי

תוכן ענינים

• גליון 180 | סיון – תמוז תשפ"ה •

דבר העורך.....ה

מידע הלכתי – ראש המכון הגאון רבי שניאור ז. רווח שליט"א

דיני כלאי אילן וכלאי כרם בגינה הפרטית.....ו

חידושים והגהות

מין ראש הישיבה הגאון רבי מאיר מאזוז זצ"ל

מסכת ברכות.....ח

מסכת פאה.....יג

חלופת תשובות

פולמוס ברכת גידולי 'צמר סלעים' – חלופת מכתבים ותגובות

מין ראש הישיבה הגאון רבי מאיר מאזוז זצ"ל

הראשון לציון הגאון רבי שלמה משה עמאר שליט"א

.....טו

מאמרים הלכתיים

הגאון רבי שניאור ז. רווח שליט"א

דיני מעשר עני – חלק ד'.....כד

הג"ר משה יהודה לנדאו שליט"א

קביעת שנת מעשר ושביעית בידקות יבשים שמנע מהם מים.....ל

דאורו ולזכרו

מין ראש הישיבה הגאון רבי מאיר מאזוז זצ"ל

אבל יחיד עשי לך • הספרים • תלמידים מספרים • תמונות ותיעודים

.....לח

קדושה עליונה של ארץ ישראל

להורות לנו מה שכתבתי שם שאע"פ שישראל הלכו מטולטלים ממסע למסע ארבעים שנה השם הושיעם בכח שמו הגדול שם ה' ב"ם בכל שנים וארבעים מסעות. וכן **אנו מובטחים שאע"פ שאנו מגורשים ומטולטלים מגירוש לגירוש וממסע למסע. שם ה' ב"ם מושיענו בעת צרה**, אחר שישראל אחוים בסוד ארבע מחנות שכינה. ובסוד ארבע רוחות העולם. שזהו סוד הארץ שנצטווה משה לנחל את בני ישראל בגבולותיה לכל ארבע רוחות העולם. וכן הם קשורים בסוד שנים עשר גבולי אלכסון. ובשנים עשר חותמות והיות. שזה רמז לשנים עשר שבטי ישראל. שנצטוו בהם אלה יעמדו לנחל את הארץ.

ולפי שכולם קשורים בסוד שם המפורש של שנים וארבעים. שהוא שם ה' במ הרמז במסעות. סמך מיד שיתנו ללויים שנים וארבעים ערים לשבת. כנגד שם של שנים וארבעים ההולך עם ישראל בגלותם ובמסעיהם.

וא"כ כל זאת הפרשה הבטחה גדולה לנו. ויש בה רמזים גדולים ודברים עתיקים. בענין שלא לחנם אמר ויכתוב משה את מוצאיהם למסעיהם על פי ה'. אלא להורות כי פי ה' ורוחו הולכת עמנו באלו הגליות והמסעות, כמו שהיה עם אבותינו בצאתם ממצרים. **וזה חיותנו וקיומנו**. ועל פיו אנו חיים. ולא על הלחם לבדו יחיה האדם כי על כל מוצא פי ה'. וזהו ויכתוב משה את מוצאיהם למסעיהם ע"פ ה'. וכל זה להורות על מעלת ארץ ישראל וקדושתה, שיש בה עשר קדושות המזכרות בדבריהם ז"ל. כנגד עשר קדושות עליונות. לפי שאין קדושה בפחות מעשרה. לכן בקדושת א"י ובסוד גבולותיה נרמזו כל אלו הדברים הנזכרים העתיקים, בסוד שמו ובסוד ד' מחנות שכינה.

צירוף המור (לרבי אברהם סלע זיע"א. חי לפני למעלה מ-500 שנה)

'בעצרת על פירות האילן'

עומדים אנו בימים הנעלים עם סיום התיקונים וההתעלות של ימי ספירת העומר לקראת 'יום השישי' שבו בחר בנו מכל העמים ונהיגו לעם סגולה, יום הכלולות בין הקב"ה לעם ישראל.

כתוב במדרש רבה (נשא, פרשה יב): 'ביום חתונתו' - זה סיני, חיתונים היו, שנאמר 'וקידשתם היום ומחר'. 'וביום שמחת לבו' - זה מתן תורה, שנאמר 'ויתן אל משה ככלותו', ככלתו כתיב. עכ"ל המדרש. ופירש ב'בינה לעיתים' דרוש מב (לרבינו עזריה פיג"ו זיע"א אשר כיהן כרב וראש ישיבה בוונציה לפני כ-400 שנה) בזה לשונו:

'מתן תורה היה הייחוד הבא על ידי החופה, ולכן הוצרך יהיה נמצא שם הוא יתברך בעצמו, פה אל פה ידבר אליהם דיברות קדשו. כי אי אפשר חופה וייחוד על ידי שליח. ומאז נכנסנו לחופה עמו ונתיחדנו לאשתו, נהג עמנו בהלכות חתן עם כלתו, בכל הדברים המתייחסים בין איש לאשתו'.

זכינו וקובץ תורני זה 'תנובות שדה' עולה ומתקבל בחיבה על שולחן מלכים, להפיץ ולהרבות תורה ודעת בעם ישראל, להוסיף ד' אמות חדשות של הלכה, לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא, להוקיר את כבוד חכמי התורה ולומדיה.

בנותן טעם להביא בגליון המחדש חידושי תורה והלכה, את דברי השל"ה הקדוש בשם הספר 'תולעת יעקב' (דף נ"ח סתרי חג השבועות, הובא בשל"ה שבועות יט), וזה לשונו:

'ודע, כי כמו שבראש השנה רצה הקדוש ברוך הוא להשיג ולדרוש מעשה בני האדם, כי הוא יום הבריאה הראשונה וחידוש העולם, וכמו שתקנו לומר (במוסף דר"ה) 'זה היום תחלת מעשיך' כדברי רבי אליעזר שאמר בתשרי נברא העולם (ראש השנה י ב), כן רצה ביום מתן תורה שהוא מורה על חידוש העולם, להשיג ולדרוש על מעשה העולם, ולדונו על פירות האילן, כדאיתא בפרק קמא דראש השנה (טז א) בארבע פרקים העולם נידון וכו', בעצרת על פירות האילן. וכבר ביארנו, כי הפירות ההם הם הנשמות הפורחות מאילנו של הקדוש ברוך הוא, והעולם נידון ביום זה על התורה שנתנה בו שבטלו עצמם ממנה, והוא אמרם על פירות האילן, בלא השלימים בתורה ובמצות כראוי'. עכ"ל.

נפלה עטרת ראשנו - קול נהי נשמע מציון עם סילוקו של המגורה הטהורה זכה וברה רבינו מרן ראש הישיבה רבי מאיר מאוזן זצ"ל

גליון זה היוצא לאור ככלות ימי השלושים להסתלקות מרן ראש הישיבה זצ"ל לגנוי מרומים, מוקדש לזכרו של האדם הענק והשלם, איש האמת אשר ליווה את המכון מראשית דרכו במשך עשרות בשנים בעצה ותושיה.

בגליון זה מתפרסמים רבים מדברי תורתו אשר נכתבו עבור מורינו ראש המכון הגאון רבי שניאור זלמן רווח שליט"א, אשר מרן זצ"ל סמך ידיו עליו בדיבור ובמעשה לאורך השנים ואף המליץ לתלמידיו ושומעי לקחו ללמוד מספריו.

נלמד דעה מדברי תורתו המתפרסמים בגליון זה, חידושים והגהות מכת"י על משניות מסכתות ברכות ופאה. נלמד בינה ממלחמתה של תורה, במאמריו ההלכתיים בנושא ברכת גידולי צמר סלעים. נלמד חכמה ממכתביו התורניים, אשר נשלחו במשך השנים למערכת 'תנובות שדה' [חלקם רואים אור לראשונה].

אבל יחיד עשי לך 'המכון למצוות התלויות בארץ' על הסתלקות של מנהיג דגול אשר היה לנו לעיניים. לתועלת הציבור הבאנו בגב הגיליון מקצת מן התיעודים והתמונות מהווי המכון בהשתתפות מרן ראש הישיבה זצ"ל.

יה"ר שנזכה להמשיך ללכת בדרכיו וללמוד מחכמתו, ומרן זצ"ל יהיה מליץ יושר עלינו ועל כל אחינו בית ישראל העומדים בצרה ובשביה, לביאת משיח צדקנו בב"א.

בברכה, העורך

הגאון רבי שניאור ז. רווח שליט"א

רב קהילת 'משכן התורה' אלעד
וראש 'המכון למצוות התלויות בארץ'

עם תחילת עונת הקיץ והקמת גינות שונות, אמרנו להביא מעט דינים מעשיים לבעלי הגינות [דיני כלאי ורעים, וכן דיני ערלה ורכישה ממשתלות וההעברה מהמשתלה אל הגינה, בעו"ה בגליון הבא]

דיני כלאי אילן וכלאי כרם בגינה הפרטית

כלאי אילן:

א. עץ המורכב מין בשאינו מינו הוא כלאי אילנות שאסורים. ואפי' בהרכבת "עין" הנהוגה היום אסור משום כלאים.

ב. בהלכות כלאים לא נאסר אלא הזריעה ביחד, או ההרכבה, אולם הפירות והירקות היוצאים מן הכלאים מותרין באכילה.

ג. מותר ליטע ייחור מן האילן שהורכב בעברו כלאים, ולזרוע מזרע הירק שנזרע בעבר באיסור כלאים.

ד. אסור לישראל לתת לנכרי שירכיב לו אילנות כלאים.

ה. נטיעת יחור בתוך פרי כדי לעודד זריזות הוצאת שורשים, הדין הוא כדלהלן: באם בפרי יש זרעים או עיניים ששניהם ישתרשו, וגם יוציאו בהמשך שני סוגי ירקות או פירות, אסור משום כלאים. ואם הפרי ללא זרעים ולא יצא ממנו מאומה, אין זו הרכבה אסורה.

ו. כשם שאסור להרכיב ולטיע עץ המורכב מין בשאינו מינו, כך אסור לקיים את המורכב. ולכן אסור להשקותו, לעדרו וכו' ואפי' ע"י גוי אסור, וצריך לעקור את הכלאים, וכך דעת השולחן ערוך. אולם כיון שדעת הרבה פוסקים, שמותר לקיים אילן המורכב, לכן להלכה, בוודאי שאין להתיר קיום מורכב בקום ועשה ע"י מלאכה בידיים, אולם ע"י גרמא [כגון השקיה ממוחשבת וכד'] אפשר להתיר.

ז. ברור שאסור לקנות לכתחילה שתילים מורכבים אפילו בגוש, אפילו אם מטרתו רק לקיים באופן של גרמא.

ח. כשם שיש איסור הרכבה של עץ מאכל על מאכל במין שאינו מינו, כך אסור להרכיב אילן מאכל על סרק כיון שעצי סרק נחשבים למין אחר. אך אילנות סרק על סרק כגון עצי גוי נחשבים למין אחד ואין בהם איסור כלאים.

ט. רבים מהפוסקים הקלו לכתחילה הרכבות במיני ההדר השונים, ויש שחילקו בין הסוגים, ומקובלת יותר דעתו של החזו"א צ"ל שהם נחשבים ספק מינו, ולכן אפשר להתיר השתילה על ידי גוי, ואפשר להקל בקיום והשקאה וניכוש [החזו"א התיר לכתחילה להרכיב תפוז על חושחש, ויש מי שהסתפק בדבר].

י. מי שקנה פירות הדר שהם ספק מינו, והם כבר נטועים בגוש, יכול לנטוען גם על ידי יהודי בחצירו או בשדהו, והוא שיקפיד לנטוען עם הגושים של העפר שבו הם שתולים.

יא. עץ "רב תכליתי" שמורכבים על ענפיו סוגי פירות הדר שונים, כלומר שמכל ענף שבעץ יוצאים מיני פירות שונים. נכון לאסור אפילו את הקיום כיון שהכלאים ניכרים בגלוי ממש. ולכן אין כל היתר להשקותו או כיו"ב וק"ו שאסור לנטועו.

יב. למרות כל אופני ההיתר הנזכרים לעיל, מכל מקום המחמיר גם בזה ואפילו בפירות הדר בספק מורכב לא קונה כדי לא לחזק ידיהם של בעלי המשתלות הללו, שמרכיבים מין באינו מינו לכתחילה,

תבוא עליו ברכה [וב"ה יש משתלה בקרית יערים המקפידה שכל השתילים יהיו מורכבים רק מין במינו ועל פי ההלכה ואפשר להשיג שם את רוב העצים, 054-6667640].

יג. בטבלה מפורטת שהו"ל במכון, ניתן לראות טבלה המסכמת את סוגי העצים השונים וסוגי הכנות שלהם, ניתן לקבלה בפנייה למזכירות המכון.

כלאי הכרם:

א. הזורע חטה ושעורה וחרצן במפולת יד [בבת אחת] אסור מן התורה, ושניהם נתקדשו ואסורין בהנאה. ויש מצווה לשורפם, ואסור ליהנות משריפתם. להלכה, גם בזמן הזה כלאי הכרם נוהג מהתורה.

ב. הזורע שני מינים בצד הכרם ללא מפולת יד עם חרצן, כמה דעות נאמרו בראשונים, ולהלכה דינו כמפולת יד ואסור מדאורייתא ולוקין עליו.

ג. זריעת מין אחד בכרם, דעת הרבה מן הראשונים שזה מותר. אולם דעת רבינו הרמב"ם והשו"ע שאפי' במין אחד אסור מהתורה אלא שאינו לוקה.

ד. הבא לזרוע ירקות בסמוך לכרם, אם הגפן היא יחידית [=גפן] או גפנים רבים הנטועים בשורה אחת ולא בצורת כרם], מרחיק ששה טפחים. ואם הגפנים נטועים בצורת כרם [=שתי שורות של שלשה גפנים או שנים מול שנים ואחד יוצא באמצע], מרחיק ארבע אמות.

ה. הזורע סמוך לגפן יחידית להלכה מרחיק ו' טפחים, ולהלכה אם זרע שם ולא הרחיק, הרי זה קידש ונאסר מן התורה באכילה.

ו. אם הרחיק כנצרך, משרשי הגפן, אלא שזרע תחת סוכת הגפן - תחת השריגים או העלים, הרי זה קידש, ואפי' בגפן יחידית, אלא שקידוש זה אינו אלא מדרבנן. אם הסיכוך של הגפן רחוק מהירק או התבואה [כולל מרחק של י' טפחים בין הנופות], גובה של י' טפחים פסקו גדולי ההוראה להתיר בזה. ויש מי שפקפק בזה.

ז. בדין המינים האסורים בכרם רבו הדעות. כאשר קנבוס ולוף אסור לכל הדעות מהתורה. שאר ירקות י"א שאסור מהתורה, וי"א שאסור מדרבנן. ובדעת הרמב"ם נחלקו המפרשים.

ח. זרעים שאינם נאכלים כלל דעת הרמב"ם שמותר משום כלאי הכרם, ואפילו שיש המקיימים אותם, וי"א שכל מין שמקיימים אותו אסור.

ט. קטניות בכרם, י"א שאסורים מן התורה וי"א שאינם אלא מדרבנן. וי"א שאע"ג שאסור מדרבנן בזריעה, מ"מ אינו מקדש בדיעבד שכבר זרע. וי"א שמותר לכתחילה לזרוע קטניות בכרם, מלבד פול המצרי. והחזו"א כתב שאסורים מדרבנן לדעת הרמב"ם, אולם בצירוף ספיקות נוספים כגון במין אחד או ללא מפו"י יש להקל, וסיים: ולפי"ז מותר לזרוע קטניות בכרם, ונשאר בצ"ע.

י. אם זרע את הירקות בכרם שלא הגיעו ענביו עדיין לפול הלבן, ועקר הירקות קודם שהגיעו הענבים לשיעור זה, הענבים מותרים באכילה. והירקות, הברכ"י כתב בשם זקינו שזה מותר. וכן דעת המהרש"ו להלכה. והחזו"א כתב שאין מספיק טעם זה להתיר באכילה. ועי' בשו"ת חלקת השדה (ח"א כלאים מש"כ בזה).

יא. לגבי חיפוי אדמה בינות לשורות הגפן בכרמים בפרט אותם הנטועים במדרון, יש לוודא שהחיפוי לא יוצר איסור של כלאי הכרם [ראה בשו"ת חלקת השדה ח"ג, כלאים, מה שפירטתי בזה]. וסוג כמו 'זקנים משובליים' שבוודאי אינם עומדים למרעה לבהמות, באלו ודאי שאפשר להשתמש כיון שאינם עומדים גם למאכל בהמה. חיפוי ברוזמרין, זאת אפשרות מצוינת כיון שדינו כעץ, ואין בו חובת הרחקה מכרם.

מכת"י מרן ראש הישיבה
רבי מאיר מאזוז זצ"ל

חידושים והגהות מסכת ברכות

פרק א' משנה א'

מאימתי קורין. נ"ב: מצינו כן בתהלים (צ"ט ו') קוראים, האל"ף נחה.

שם דברי רבי אליעזר. נ"ב: נראה שבכוונה התחילה המשנה בדברי ר"א כפיצוי על מה שביירושו בחייו כנודע. ורבינו הקדוש היה אוהב שלום ורודף שלום, ולכן גם סיים פרק א' בדברי רבי'ע שלקח נשיאות סבו (רבן גמליאל), והתחיל פרק ב' בדברי ר"מ שרצה לעקור כבוד בית אביו (עיי' סוף הוריות). ואפילו את אלישע בן אבויה הזכיר בפ"ד דאבות משנה כ'. ע"ש. והביא מעשה שבאו בניו מבית המשתה וכו', להניח זכרון לאביו (רשב"ג) ולדודיו, כדרך שאמרו על רש"י ז"ל בחומש שפתח אמר רבי יצחק וכו' לרמוז לאביו.

שם חייבין אתם לקרות. נ"ב: נמצא כזה בכתוב בבלתי קראות לנו (שופטים ח' א').

כפי' הרע"ב ד"ה עד סוף וכו' ומקמי צאת הכוכבים נמי יממא הוא ולא זמן שכיבה וכו' עכ"ל. נ"ב: אבל מצאת הכוכבים הוי זמן שכיבה, דכתיב השב תשיב לו וגו' כבוא השמש ושכב בשלמתו. כן ראיתי בשם החפץ חיים זצ"ל.

בד"ה אם כן וכו' אבל בהקטר חלבים ואברים לא אמרו בו חכמים עד חצות כלל וכו' עכ"ל. נ"ב: והרמב"ם סובר שאמרו בו עד חצות. וכן דעת התוס' בפסחים (דף ק"ד ע"ב) והגר"א בשנות אליהו. ונראה דעת רש"י והרע"ב שלא גזרו בהקטר חלבים ואברים משום דכהנים זריזין הם, אבל בנאכלים ליום אחד, כיון דאיכא תודה ואיל נזיר שנאכלים גם לישראל לא פלוג רבנן, ואמרו בכלם עד חצות.

משנה ב'

בין תכלת לברית. נ"ב: שם צבע. כ"כ הרמב"ם בפיה"מ (עיי' בתרגום הרב קאפח). ובזה ניחא דלא נקט כרישין כלשון המשנה בכ"מ (כגון בכלאים פ"א מ"ב ושבת פ"ח מ"ה).

שם וגומרה עד הנץ החמה. נ"ב: למאן דל"ג וגומרה נראה דת"ק קאמר משיכיר בין תכלת ללבן עד הנץ החמה כמו במשנה א', אלא דר"א אפסקיה למליתה.

משנה ג'

שנאמר ובשכבך ובקומך. נ"ב: שמעתי שהתימנים גורסים בכ"מ שנאמר בקמץ (וכן נעשה אדם באמר בעבורך), לפי שד"ת קיימים לעד ולעולמי עולמים, ולכן נחשב כאילו כל יום נאמרים מחדש. ואין זה נכון. והעד זכור ושמור דביבור אחד נאמרו (ולא נאמרים). ובפ"ד דכתובות (א') לא נאמר פתח בית אביה אלא למצוה. ואם הוא בלשון בינוני הול"ל אינו נאמר. וק"ל. וקרוב לודאי שזה נשאר להם

א. בתחילת הדברים מציין מרן זצ"ל את הפסקה הבאה: 'הועתקו מגליון המשניות שלי (הוצאת אשכול) בתוספת נופך'.

מתקופה קדומה שהיו מבטאים הקמץ כפתח כמו הספרדים (עיין בספר שפת אמת להר"ג ר' בנימין כהן ז"ל עמוד קפ"א והלאה), ולכן ניקדו קמץ במקום פתח.

שם ובית הלל אומרים וכו' אם כן למה נאמר ובשכך ובקומך וכו'. נ"ב: כך דרך ב"ה תמיד ליישב הפסוק שהביאו ממנו ב"ש ראייה. וכיו"ב בגמ' ב"מ (דף מ"ד ע"א). ועיין רש"י עירובין (דף י"ג ע"ב) בד"ה ושונים דבריהם. ע"ש. ואין התנא מביא תירוץ ב"ש על ראיות בית הלל. וכן בברייתא דגיטין (דף צ' ע"א). ע"ש. וה"ט משום דלית הלכתא כב"ש, והביאו דבריהם רק מפני הכבוד. וע"ע להרע"ב (פ"ה דמע"ש מ"ה) בד"ה מוסיף עליו חומש, ולהרש"ש פאה (פ"ו מ"ו). ע"ש.

משנה ה'

ולא זכיתי שתיאמר יציאת מצרים בלילות וכו'. נ"ב: פשט המשנה שהיו מדלגים פרשת ציצית בק"ש של ערבית, וכדאיתא בגמ' (דף י"ד ע"ב) אמרי במערבא ערבית דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם אני ה' אלהיכם אמת. וראב"ע טרח להוכיח שיאמרו פרשה זו מפני יציאת מצרים שבה, ולא עלתה בידו, עד שדרשה בן זומא וכו'. ומ"מ חכמים דחו ראיית בן זומא ואמרו כל ימי חיך להביא לימות המשיח. וסתם התנא ברישא מזכירין יציאת מצרים בלילות כמנהג הפשוט היום לומר פרשת ציצית בק"ש של ערבית, שאע"פ שאין מצות ציצית בלילה, מ"מ אין מסירים טלית קטן (ואפילו בשינה לדעת האר"י ז"ל). משא"כ בתפלין שצריך לחולצן מיד בשקיעת החמה שמא יישן בהם.

וזכורני שראיתי להחיד"א בספר שמחת הרגל שפירש דלכ"ע מזכירין יציאת מצרים בלילות, ומ"ש ראב"ע ולא זכיתי שתיאמר, ר"ל לא זכיתי למצוא ראייה מן הכתוב. עכת"ד. וכנראה הוכרח לזה מסתמא דמתני' דקתני רישא מזכירין יציאת מצרים בלילות. אבל בגמ' (דף י"ד ע"א) מוכח כמ"ש בס"ד. ונראה שבדורות שאחרי ראב"ע חזרו והסכימו לדעתו ולדעת בן זומא דקרא אתא לרבוויי לילות.

פרק ב' משנה ב'

ויאמר אינו נוהג אלא ביום בלבד. נ"ב: ולא ניח"ל למימר לפי שאין בה אלא מצות ציצית בלבד, שהרי שקולה ציצית כנגד כל המצוות. ועוד דכתיב בה וזכרתם את כל מצוות ה'.

משנה ה'

מעשה ברבן גמליאל וכו'. נ"ב: בש"ס (דף ט"ז ע"א) גרס ומעשה בוי"ו. אך התוס' העתיקו מעשה. ע"ש. ולפמ"ש הרב הון עשיר בכ"מ דבוי"ו משמע סייעתא לקודם, ובלי וי"ו הוא מעשה לסתור, עדיף לגרוס מעשה בלי ו' דכעין מעשה לסתור הוא, וכמו שביארו התוס' שאם אדם גדול הוא ובוטח בעצמו וכו'. ועמ"ש בס"ד במבוא לספר ארים נסי גיטין (עמוד 38). ע"ש.

שם שקרא בלילה הראשון שנשא. נ"ב: נראה דמיירי בזיווג שני שכבר היה נשיא והיו לו תלמידים. ועיין בשו"ת שואל ונשאל ח"ב אה"ע (ס' ט"ו) שנשאל במלמד תינוקות שהתחתן אם מותר ללמד תינוקות בשבעת ימי החופה. וכתב שחיפש ולא מצא בפוסקים מי שדן בזה, והטעם פשוט דקי"ל מי שאין לו אשה לא ילמד תינוקות, כמ"ש מרן ביו"ד (ס' רמ"ה), וא"כ לא משכחת לה רק במי שהתחיל ללמד בשבעת ימי המשתה וזה לא שכיח. ע"ש. וכתבתי בגליון שמצינו במשנתנו שר"ג נשא אשה ואמרו לו תלמידיו. ודוחק לומר דבאשה שניה מיירי, דמסתמא לא מיטריד כ"כ. אלא ודאי דדוקא תינוקות לא ילמד לפי שאמותיהם באות אליו, אבל בחורים גדולים שפיר דמי ללמד. וכן המנהג פשוט.

ושו"ר שזה תלוי בשני הטעמים שכתב הרע"ב כאן, דלטעם שמתירא שמא יעשה כרות שפכה בבעילתו, נראה דבזיווג שני אין לחוש, אבל לטעמא קמא דטריד שמא לא ימצאנה בתולה, ה"ה

לזיווג שני. וכ"ן מסתמיות לשון מרן בש"ע (סי' ע' ס"ג). ע"ש. וא"כ י"ל דרבן גמליאל בזיווג שני מיירי, וכן מסתבר. ובמשנה שאח"ז רחץ בלילה הראשון שמתה אשתו וכו' אפשר דבאשתו הראשונה מיירי וכבר היו לו תלמידים. והקדים התנא עובדא דאשתו שניה לפני הראשונה, משום דאיירי בדין ק"ש, וכל המשניות שאחריה אגב גררא.

פרק ג' משנה ב'

"הפנימיים" פטורין. כצ"ל. כי היחיד "פנימי" ועוד אותיות י"ם לסימן הרבים. משא"כ חיצונים א"ץ להוסיף יו"ד אחרת, כי היחיד חיצון.

פרק ד' משנה א'

עד פלג המנחה. נ"ב: מדנקט פלג המנחה סתם, משמע דסתם תפלת מנחה היא מנחה קטנה, וכדעת הרמב"ם ומרן (ריש סי' רל"ג). וכן מנהג הספרדים מעולם להתפלל לכתחילה מנחה קטנה.

שם אין לה קבע. פי' הרע"ב דנקט הכי לאשמועינן דתפלת ערבית רשות. והוא מהגמ'. אבל אין המשנה יוצאה מפשטה דקאי על זמני התפלות. וכ"ן מפירש"י והרע"ב (וכ"כ תר"י והצל"ח). אלא דנקט אין לה קבע לומר שאין קביעותה חובה, אלא פעם כן ופעם לא. ומכאן ראייה למ"ש בשם הגר"א שיש במשנה פשט ודרש (ועמ"ש במבוא לספר ארים נסי גיטין עמוד 52). ואכמ"ל. ולא נקט רבינו הקדוש בהדיא תפלת ערבית רשות, מפני כבוד זקנו ר"ג דסבר תפלת ערבית חובה וכמעט הודח מנשיאותו על דבר זה וכמבואר בגמ' (דף כ"ז ע"ב).

שם ושל מוספין כל היום. נ"ב: הא דלא נקט ותפלת המוספין כמו בכל התפלות, כי דרך לנקוט לשון משונה בסיום הדברים, כמו והנהר הרביעי הוא פרת (שמעתי בשם הרה"ג ר' ינון חורי זצ"ל). וכן בחומש הפקודים (בפרשת במדבר) לבני שמעון לבני גד וגו' ולבסוף בני נפתלי. ועיין בשער הפסוקים למהרח"ו שם. וע"ע בפ"ג דאבות (משנה י"ג) סייג לחכמה שתיקה, ובתו"ט שם בשם דרך חיים. וכן בר"ה (פ"א מ"ב) ובחג נידונין על המים, ועיין בן יהודע שם.

וכן הראוני דוגמא בתהלים (קט"ו ה'-ו'-ד') פה להם וגו' עינים להם וגו', אזנים להם, אף להם, ידיהם, רגליהם ולא יהלכו, לא יהגו בגרונם (ולא אמר גרונם ולא יהגו).

משנה ב'

בפי' הרע"ב בד"ה שלא תארו תקלה וכו' כדמפרש בברייתא שלא אכשל בדבר הלכה וישמחו בי חברי וכו' עכ"ל. נ"ב: היינו כפירש"י שישמחו על כשלונו. אבל מהרש"א בעין יעקב פירש שהוא לטובה שישמחו בו חבריו על שלא נכשל. ע"ש. והכי דייק לישנא דקתני וישמחו בי חברי, דאי לרעה הול"ל וישמחו לי בלמ"ד, כמו אל ישמחו לי אויבי שקר (תהלים ל"ה י"ט), וכן הוא בכל התנ"ך (הר"ח אמסלם נ"י). ואע"פ שכתב הרמב"ם (בפ"ט הכ"ב מהלכות אישות) ונשים "שמחות לה" ואומרות נתקדשה פלונית היום. ע"ש, הוא דרך לשון ערבי.

משנה ד'

בפי' הרע"ב בד"ה העושה תפלתו קבע שתפלתו דומה עליו כמשוי וכו' עכ"ל. נ"ב: ואפ"ל כפשוטו שבזמנם לא היו מתפללים כל יום, כמו שמצינו ברב יהודה (בסוף מסכת ר"ה) שהיה מתפלל פעם בחדש. וכן הבא מן הדרך אל יתפלל שלשה ימים (עירובין דף ס"ה ע"א). ולזה אמר "העושה תפלתו קבע" שמתפלל כל יום, מאבד את הרגש והכוונה בתפלה, ונעשית לו מצות אנשים מלומדה. ולדידן שאין אנו מכוונים בעוה"ר מתפללים כל יום והלואי. ועיין בש"ע (סי' צ"ח ס"ב וסי' ק"א ס"א בהגה).

פרק ה' משנה א'

בפי' הרע"ב בד"ה אפילו נחש וכו' אבל עקרב וכו' פוסק עכ"ל. נ"ב: והא דסתם תנא ולא נקט אבל עקרב מפסיק, י"ל דתנא בירושלים קאי שלא הזיק בה נחש ועקרב מעולם כדתנן באבות (פ"ה מ"ה), ולכן סתם ולא הזכיר עקרב שתלוי בחילופי המקומות. ויותר נראה דאפילו בירושלים מפסיק, דאין סומכין על הנס. וכן מאי דאיתא בגמ' (דף ל"ג ע"א) נפל לחפירה מלאה נחשים ועקרבים מעידין עליו שמת, אפילו בירושלים מעידין, דאגב איצאא מזקי.

משנה ב'

מזכירין גבורות גשמים בתהית המתים. נ"ב: היא ברכת אתה גבור, גבור ר"ת גשמי רצון ברכה ונדבה. אי נמי ר"ת גשמים ברכים ורעמים. **שם והבדלה בחונן הדעת.** נ"ב: אתה חוננתנו. ויש בה מ"ו תיבות כמנין הבדלה.

משנה ג'

האומר על קן צפור יגיעו רחמיך. נ"ב: פי' הגיעו רחמיך. א"נ שיעזר הלשון "כעל" (כשם שריחמת על) קן צפור (כן) יגיעו רחמיך עלינו. ומכאן ראייה לדעת הסוברים שאין מצוה כלל לקחת הבנים, רק שאם בא ליקח הבנים צריך לשלח את האם, דאל"כ מאי רחמים איכא אם יקח הבנים ויחזירם לקן והאם לא תחזור להם יותר (לפי הנשמע).

וכן הראוני בספר יסוד מורא להראב"ע (שער ט' אות ב') שכתב שהבטיח הקב"ה אריכות ימים על שילוח הקן שלא יכריח הכל, לא בעבור לקיחת הבנים שהיא רשות. ע"ש. (וכמדומה שהם דברי רס"ג). וכן משמע פשטיה דקרא לא תקח האם וגו' שלח תשלח וגו' ואת הבנים תקח לך. ועיין בשו"ת יביע אומר ח"י (חיו"ד סי' ל"ב).

משנה ד'

בפי' הרע"ב בד"ה מפני הטירוף שלא "תיטרף" דעתו ויטעה. כצ"ל.

משנה ה'

בפי' הרע"ב בד"ה שהוא מטורף שהחולה מטורף וכו' עכ"ל. נ"ב: והנה סיטרא נופל מת (שופטים ד' כ"ב) ת"י טריף ומית.

פרק ו' משנה א'

כיצד מברכין על הפירות על פירות האילן אומר. נ"ב: פתח ברבים וסיים ביחיד, לפי שנהגו שאחד מברך ומוציא את כלם, ולכן נקט אומר וכו' בלשון יחיד. א"נ משום דברכת המוציא פוטרת ירקות הבאים מחמת סעודה, לכך נקט שעל הפת הוא אומר וכו', שהמברך על הפת לחוד והמברך על הירקות לחוד, וברישא נקט מברכין דקאי אכלהו גברי.

שם המוציא לחם מן הארץ. נ"ב: בפסוק בתהלים (ק"ד י"ד) ועשב לעבודת האדם להוציא לחם מן הארץ, הכוונה שהאדם עובד ומוציא לחם מן הארץ. אבל חז"ל ייחסו הוצאת הלחם להקב"ה, שהוא פלא גדול שכל הפירות והירקות נאכלים כמות שהם או אחרי בישול וכבישה, והלחם יוצא אחר עשר מלאכות: הזורע והחורש והקוצר וכו' והלש והאופה, והוא משיב ע"י יתיר מכלם. וזה מראה על השגחה פרטית שמגרעין של חטה יוצא לחם. ולכן תיקנו לו ברכה פרטית וארוכה משאר ברכות.

בפ"י הרע"ב בד"ה בורא מיני דשאים לפי שיש בכלל פרי האדמה דשאים וזרעים וכו' עכ"ל. נ"ב: הוא לשון רש"י. וכוונתו שעל הזרעים מברך בפה"א ועל הדשאים מברך לר"י בורא מיני דשאים. וכן מבואר בתר"י. ע"ש.

משנה ח'

רבי טרפון אומר בורא נפשות רבות. נ"ב: קשה לר"ט מה יברך אחר המים. ומכאן ראייה למ"ש הגר"א בביאורו (ס"י ר"ח ס"ק י"ט) שבימי התנאים לא בירכו כלום אחר המים והירקות. ע"ש. וזה בין לת"ק בין לר"ט. ובימי האמוראים עשו פשרה כדעת שניהם. ומכאן מוכח קצת דברכה לבטלה איסורה מדרבנן, דאל"כ אטו משום דעמא דבר לברך בנ"ר בסוף שבקינן להו.

פרק ו' משנה א'

בפ"י הרע"ב ד"ה ומועשר שני וכו' ורחמנא אמר ונתן (את) הכסף עכ"ל. נ"ב: מלת את ט"ס, עיין בגמ' (דף מ"ז ע"ב).

פרק ח' משנה ב'

ובית הלל אומרים מוזגין את הכוס וכו'. נ"ב: צ"ע על הרמב"ם שלא הביא בחיבורו דינים היוצאים ממשנה ב' ג' להלכה אף שאין נוהגים בזה"ז, כדרכו בכ"מ.

משנה ו'

בפ"י הרע"ב ד"ה לא על הנר וכו' ובשמים של "נכרים" בבשמים וכו'. כצ"ל.

פרק ט' משנה ב'

ברוך "עושה" מעשה בראשית. כצ"ל השי"ן בצירי, כי הוא שם תואר, ולא פעל בינוני שעושה עכשיו. בפ"י הרע"ב ד"ה על הגשמים וכו' הטוב לדידיה והמטיב לאחרני וכו' עכ"ל. נ"ב: ומה שלא פירשו הטוב מצד עצמו והמטיב לדידיה ויברך גם שלא בשותפות, מכאן ראייה להרמב"ם במו"נ (ח"א פרק נ"ט) שאין תארים עצמיים להקב"ה רק מצד פעולותיו, וא"כ לא שייך טוב מצד עצמותו, כי א"א להשיג זה כלל אלא מצד שעושה לנו טובות. ולכן כתיב (תהלים קמ"ה ט') טוב ה' לכל, ולא כתיב מטיב ה' לכל. ובבשר ודם כתיב (שמואל ב' י"ח כ"ז) איש טוב זה ואל בשורה טובה יבוא. ודו"ק. (ועיין בב"י א"ח סי' קי"ג).

משנה ג'

בעיקר תו"ט אות ה' ואל יהא חושש למה "שיקרה" בסופם וכו' אפשר "שיהיו" או לא "יהיו". כצ"ל.

משנה ד'

בפ"י הרע"ב ד"ה חייב אדם וכו' חייב לברך בשמחה ובלב טוב וכו' עכ"ל. נ"ב: וסימניך ברוך אתה ה' הטוב והמטיב בגימטריא ושמחת (אתה וביתך), ברוך דיין האמת בגימטריא תשמח.

בד"ה כל חותמי וכו' דכתיב קומו ברכו את ה' אלהיכם מן העולם ועד העולם וכו' עכ"ל. נ"ב: כלומר לא כמו בבית ראשון שאמרתם מן העולם לבד, כי עכשיו נתרבו המינים רח"ל.

השי"ת יכריתם מן העולם ויחזיר עטרה ליושנה בב"א.

חידושים והגהות מסכת פאה

פרק א' משנה א'

בתוי"ט בד"ה אלו וכו' והתוס' במסכת חגיגה פרק קמא דף ו' פירשו מפני המחלוקת, עין יפה עין רעה ובינונית. עיין בתוסי רע"ק מה שהקשה על זה והניח בצע"ג, ואפ"ל עפמ"ש התוס' בקידושין (דף מ"א סע"א) בשם הירושלמי דיש סמך מן הכתובים לעין יפה ורעה ובינונית בתרומה ע"ש. וז"ש מפני המחלוקת, דיש סמך לחילוקים אלו מן התורה. והוא ע"ד מ"ש רש"י בחולין (דף קל"ז) והביאו התוי"ט בסמוך.

בא"ד ומ"ש הר"ב שההוספה היא טבל. צ"ל הר"ש.

בסה"ד בפ"ד דתרומה. צ"ל דתרומות.

במשנה ראשונה בד"ה וגמילות חסדים, מ"ש הר"ב דטפי מחומש לא מיחייב, בגמ' דכתובות משמע דטפי מחומש איסורא איכא. נ"ב דברי הרע"ב לקוחים מד' הרמב"ם בפירוש המשנה, וכבר העיר עליו הברכ"י (יו"ד סי' רמ"ט) ע"ש באורך, ותירוץ הרב המגיה פה לא יכון בלשון הרמב"ם, ואכמ"ל.

משנה ב

בפירוש הרע"ב בד"ה הכל לפי גודל השדה וכו' נותן ומוסיף על ששים לפי גודל שדהו. עי' בתוי"ט שתמה על זה, ובהגהות ראשון לציון הגיה נותן ומוסיף עד ששים ע"ש. ולא משמע כן מלשון נותן ומוסיף. ועוד דא"כ פשיטא דהא קתני רישא אין פוחתין לפאה מששים. ובתוס' אנשי שם כתבו בשם הרמ"ז שתמיהת התוי"ט אינה תמיהה דקמ"ל שיתן כברכת ה' אשר נתן לו (ואף יותר מששים) ע"ש, והכי דייק לשון המשנה - הכל לפי גודל השדה, דלפ"י הרמב"ם הול"ל לפי קוטן השדה או לפי מדת השדה. וכן לפי רוב העניים לפירוש התוי"ט הול"ל לפי מיעוט העניים, דאפ"ה לא יפחות מששים, ועוד מאי "לפ"י כלל. ודו"ק. ומ"ש התוי"ט בסו"ד לפי איכות השדה וכו', יותר נכון להגיה לפי שטח השדה.

משנה ג

בתוי"ט בד"ה ובלבד וכו', מהו כשיעור [כשיעור] כל שדהו. כצ"ל. והמעתיק דילג, לפי שחשבה לכפל. וגם בירושלמי נפל ט"ס.

בד"ה אם שייר קלח וכו' וקשה דליתני אם נתן קלח אחד בסוף כלשון ר' שמעון. נ"ב ולענ"ד לק"מ דר"י קיצר לשונו של ר"ש, ובמקום נתן בסוף נקט שייר, והיא היא. וכן הגר"א בשנות אליהו תפס כפי' הרע"ב, דלפי' הר"ש ור"י אשכנזי אין קשר לדברי ר"י עם רישא דמתני' והיא בבא בפני עצמה.

משנה ד

בד"ה ולקייטתו כאחד וכו' לשון הר"ש דסתם קציר מתבשל ביחד. כצ"ל.

בד"ה ומכניסו וכו' דהו"ל למתלי טעמא בדבר הנקצר. נ"ב ועוד קשה דא"כ שומים ובצלים נמי אינם נקצרים במגל ואמאי חייבים בפאה.

בד"ה בכלל הזה וכו', שיפקיר תבואתו וקטניותיו. כצ"ל.

משנה ה

הרע"ב בד"ה האוג וכו' וקורין לו בערבי סומא"ק. נ"ב הוא אילן שפריו אדום והם גרגרים אדומים חמוצים ומערבים אותם עם זעט"ר (אזוב) ומתבלים בהם את האוכל במקום מלח לימון. כך שמעתי מת"ח אחד בבלי. ולפי זה הוא עצמו פירוש ראשון.

בחידושי מהרי"ח בד"ה ובאילן וכו', ואף ששינינו במסכת מנחות. נ"ב פ"ח משנה ד', ועיין תוס' מנחות דף פ"ו ע"א.

משנה ו

בתוי"ט בד"ה עד שימרח וכו', ופירוש מריחה מריקה. נ"ב, כמו נזיר נזיק נזיח. ועיין בהגהות היעב"ץ בש"ס ווילנא.

פרקו משנה ו

בתוי"ט בד"ה העומר וכו', ולשאת אותו על כתפך (כצ"ל וכן בפ"י הרע"ב) וכו' ושם פירש הר"ב שמשקלה חצי שעורה וכו' לא יוכל להגביהו כולו וכו' כצ"ל. ונ"ב דברי הירושלמי צע"ג, דוזז משקלו 4.8 גראם דהיינו דרהם וחצי כידוע, וא"כ 9600 זוזים הם 46.08 ק"ג, ואילו סאתים מים הם רפ"ח ביצים שמשקלן 16.59 ק"ג (ולפי החזו"א קרוב ל - 29 ק"ג), ואין לח בעולם שישקול פי שנים ושלושה מן המים. והתוי"ט הוסיף לנו מבוכה שמחשב משקל סאתים תתקכ"א, אלפים ושש מאות שעורות, וסיים ומפני שהנפח מרובה וכו', פתח במשקל וסיים בנפח ומה ענין זה לזה.

והעיקר לענ"ד כדברי התו"ח דבעינן תבואה סאתים ועם התבן והקש לפחות שש סאים שהם נפח של 50 ליטר, ואינו יכול להגביהו כולו כאחד וא"ש הכל. ודע שנפח של סאתים הוא אמה על אמה בעובי ג' חלקי עשרים מאמה שכך יוצא לפי שיעור מקוה, והוא עובי 3.6 גודלים (7 ס"מ) ואין כאן נפח מרובה כלל. ודברי התוי"ט צ"ע.

חלופת תשובות ומכתבים

מאת מרן ראש הישיבה רבי מאיר מאוז זצ"ל
ויברלח"ט מו"ר הראש"ל הגרש"מ עמאר שליט"א

ברכה על הגדל ב'צמר סלעים'

דברי מבוא:

בגליון 'תשובות שדה' מס' 2 אשר יצא לאור בתחילת שנת תשנ"ו (בגליון זה אנו סוגרים 30 שנה לגליונות 'תשובות שדה' אשר בס"ד יוצא לאור מאז ועד היום), זכינו לפרסם באכסנייה זאת את דעתו של מרן ראש הישיבה הרב זצ"ל בתשובה המובאת כאן לפניכם על ברכת גידולי צמר סלעים. כמו"כ צרפנו כאן את מה שפרסם מו"ר הגרש"מ עמאר שליט"א בנושא זה תוך התייחסות נרחבת לדברי מרן ראש הישיבה זצ"ל, וכן צרפנו את התגובה שהשיב לו מרן ראש הישיבה זצ"ל על הערותיו.

התשובות ההלכתיות החלו בעקבות פניית מורינו ראש המכון שליט"א אל מרן ראש הישיבה זצ"ל ויברלח"א מו"ר הגרש"מ עמאר שליט"א, מיום שלישי ה' מנ"א תשנ"ה, כדלהלן:

שלחנו לפני מע"כ את גליון מס' 1 של החוברת 'תשובות שדה' ומקווים אנו שכת"ר נהנה מד"ת הכי טובים בו. בעהש"י אמור המכון להוציא בעוד כחודש וחצי את הגליון מס' 2. בתוך החוברת הנוכחית מאמרו המקצועי של האגרונוס יהודה דינו הי"ו בנושא סוגי המצעים המשמשים לגידול במכלים, הובא שישנם סוגי מצע ... ויש סוג שנפוץ מאד היום 'צמר סלעים', והוא סלע שעבר עיבוד תעשייתי ומקבלים ממנו מבנה של ספוג דחוס. שאלתנו לפני כת"ר מה נברך על ירקות שגדלים כה"ג, ... ומה שנראה להסתפק הוא בצמר סלעים שלכאורה סלע מין אדמה הוא, אך כיון שעבר עיבוד אולי נאמר פנים חדשות באו לכאן ונברך ע"ז שהכל.

לתשובתו של כת"ר נצפה ע"מ לפרסם בגליון הבא.

בברכת התורה, שניאור ז. רווח הרב המקומי בית עוזיאל ויו"ר המכון

עיקרי הדיון ההלכתי - האם זה דומה לגידולי מים וברכת הגידולים הינה 'שהכל', או שיש לברך על הגידולים כברכתם הראויה להם לפי המין שלהם. כלומר, צמר סלעים מקורו מסלע אשר דינו 'אדמה', מאידך מצבו הנכחי הינו כמו מצע גידול, כאשר הסלע לא מסייע ליניקה [ולאותם פוסקים אשר סוברים שאף גידולי מים ברכתם אדמה, א"כ פשוט שאף הגדל על צמר סלעים ברכתו אדמה. הנידון שלפנינו זה לפי פסק מרן ביחווה דעת (ח"ו סי' יב) ועוד אשר פסקו לברך על גידולי מים ברכת 'שהכל', יש לדון האם גידולי צמר סלעים דומה לגידולי מים].

על שאלה זו התנהל הפולמוס שלפנינו:

א. תשובת מרן ראש הישיבה רבי מאיר מאוז זצ"ל

לכבוד הרה"ג ר' שניאור ז. רווח שליט"א

הרב המקומי בית עוזיאל

ויו"ר המכון למצוות התלויות בארץ

שלום וברכה !

קבלתי שאלתו שאלת חכם בירקות שגדלים בצמר סלעים מה מברכים עליהם, שלכאורה סלע מן האדמה הוא, אך כיון שעבר עיבוד, אולי נאמר שפנים חדשות באו לכאן ונברך על זה שהכל. עכת"ד.

ברכה על הגדל ב'צמר סלעים' ♦ הלופת תשובות

ולע"ד נראה ברור שברכתם בורא פרי האדמה, וראיה מהא דקיי"ל שאם בירך על פירות האילן בפ"א יצא, משום דאילן גופיה עיקרו מן האדמה, ואע"פ שעבר עיבוד בידי שמים ואיננו אדמה אלא אילן גבוה ותלול, מכל מקום סדנא דארעא חד הוא. ואע"ג דלכתחילה מברכין בורא פרי העץ, היינו לפי שתיקנו לו חכמים ברכה מבוררת טפי, אבל בנ"ד שהסלע עיקרו מן האדמה ועבר תהליכי עיבוד עדיין שם אדמה עליו, ולמה יברך שהכל שהיא ברכה כללית. וכן יש להוכיח מדעת הפוסקים הסוברים דכלי זכוכית אין להם הגעלה ודינם ככלי חרס הואיל ותחילת ברייתו מן החול (עיי' בב"י א"ח ס"ס תנ"א), אלמא אע"פ שעברו עיבוד רב בידי אדם, ומחרס נעשו זכוכית, עמד טעמם במ וטבעם לא נמר. ואפי' לדין דסבירא לן כמ"ד כלי זכוכית לא בלעי, היינו טעמם משום דשיעי (שהם חלקים ואינם בולעים) הלא"ה דינם ככלי חרס הואיל ובריתם מן החול (ועיי' שבת ט"ז:). ועם שיש לדחות ראיה זו מ"מ נראה שהדין דין אמת שברכתם בפה"א, שאין לך אדמה לזריעה שלא עברה עיבוד אם מעט ואם הרבה. ואפי' אם היו מוסיפים בצמר סלעים זה עוד חומרים שאינם מן האדמה, מ"מ רובו ככולו אדמה הוא, וארז"ל הכל היה מן העפר ואפילו גלגל חמה.

ועוד יש לאלוה מלין, שהרי בשו"ת יחווה דעת (ח"ו סי' י"ב) הביא ראיה לנידונו בגידולי מים מן הגמרא בגיטין (:) עפר חו"ל הבא בספינה לארץ ישראל חייב במעשר ובשביעית, אמר רבי יהודה אימתי בזמן שהספינה גוששת (מגששת בקרקע כשאין המים עמוקים), אבל אם אין הספינה גוששת פטור. ופסקו הרמב"ם והמאירי כדעת רבי יהודה, דס"ל שר"י בא לפרש דברי חכמים ולא לחלוק. ומבואר בגמרא (גיטין ח.) שלדעת רבי יהודה לא אמרינן מיא כי ארעא סמיכא דמי. וא"כ ה"ה לגידולי מים שאין דינם כקרקע ואין ברכתם בפה"א אלא שהכל. עכת"ד מרן הגרע"י שליט"א בשו"ת יחווה דעת.

והשתא בנידון דידן שהירקות הניזרעים בצמר סלעים הרי תחתיהם אדמה, ודינם כספינה גוששת, נראה שגם לר"י דינם כאדמה ממש. ואע"פ שתחתית המיכל מפסקת בין צמר הסלעים ובין קרקע עולם. הרי גם בספינה גוששת קרקעית הספינה שהיא מעץ מפסיקה בין עפר חו"ל ובין קרקע א"י. ואעפ"כ סובר ר"י שהפירות חייבין במעשרות ובשביעית. וכ"ש לפמ"ש הרב יחווה דעת נר"ו שם (עמוד ע"ט בהערה) שבדיעבד אם בירך על גידולי מים בפה"א יצא, לפמ"ש התוס' גיטין (:) דר"י בא לחלוק על דברי חכמים וכך כתב הר"ש פ"ב דחלה, ולדעתם נראה שהלכה כחכמים שאפי' אין הספינה גוששת מיא כארעא סמיכא דמי. ע"ש. ובנ"ד נראה דלכ"ע לכתחילה נמי ברכת הירקות הגדלים בצמר סלעים בפה"א, והרי היא כמבואר.

ולכאורה יש להעיר שגם בגידולי מים לדעת הרמב"ם ודעימיה תהיה ברכתם בפה"א, כי מתחת למיכל המים יש אדמה וקרקע עולם, והו"ל כדין ספינה גוששת שהמיכל נוגע באדמה כמו שהספינה נוגעת בקרקע א"י. ואפשר שבגידולי מים הצמחים גדלים משכבה העליונה של המים ואין מכים שורשים לעומק כמו בעפר, ולכן נחשב שהמים מפסיקים הרבה בין העפר שלמטה ובין הצמחים שלמעלה. אבל בצמר סלעים דנ"ד לית דין צריך בשש לפי כל הטעמים הנ"ל שברכת הצמחים הגדלים בו בפה"א.

וצור ישראל יצילנו משגיאות ויראנו מתורתו נפלאות אמן.

בכבוד רב ובברכה

נאמ"ן ס"ט

ב. תשובת מו"ר הראש"ל הגאון רבי שלמה משה עמאר שליט"א

בעהית"ש י"א אלול התשנ"ה

לידידי וחביבי

איש חי ורב פעלים לתורה ולתעודה

הרה"ג ר' שניאור ז. רווח שליט"א

הרב דבית עזריאל

ויו"ר המכון למצוות התלויות בארץ

החיים והשלום ישיגוך לעד ואחדשה"ט באה"ר.

א. בשאלתו על ירקות הגדלים ב'צמר סלעים' אם לברך עליהם בפה"א כיון שהם מן האדמה, או דילמא פנים חדשות באו לכאן, כיון שהסלעים עברו עיבודים שונים ונשתנו במראיתם ובמהותם, ויש לברך על אותם ירקות שהכל נהיה בדברו. ומהעיון בחוברת "תנובות שדה" תמוז תשנ"ה (עמ' 42) בדברי האגרונום כה"ר יהורם דנינו הי"ו, ראיתי שכתב שלאחרונה הצמר סלעים מקבל תפוצה רחבה מאד, וע"כ ראוי לתת עליו הדעת ולברר הענין בעה"ו.

ושם כתב תיאורו של צמר סלעים, שהוא סלע שעבר עיבוד תעשייתי ומקבל מבנה של ספוג רחוס, שזה שינוי מצורתו המקורית כמובן. וכשדיברנו בזה בע"פ, כבר אמרתי לך שלפי ענ"ד דינם כמו גידולי מים, שפסק מרן הראש"ל נר"ו ביחוד דעת (ח"ו סי' י"ב) שלכתחילה יברך עליהם שהכל נהיה בדברו.

וזאת כמובן בתנאי שהצמר סלעים עשוי מסלעים בלבד, בלא תערובת של עפר, ומונח בתוך מצע מנותק ומנוטרל מכל יניקה מהקרקע. ושאינן בהם תערובת של אדמה כלל. וגם שאינו נקוב. ועוד בעינין שגם הנוף של אותם גידולים לא יצא מחוץ למצע כלל, דאם נופו יוצא חוץ למצע דינו כמו שהוא שתול על גבי קרקע. וכמו שמצאנו בגמ' גיטין (כ"ב ע"א) דנחלקו אביי ורבא בעציץ נקוב שנקבו בארץ ונופו בחו"ל, אביי אמר בתר נקבו אזלינן, ורבא אמר בתר נופו אזלינן, ואמרו שם דאם אשרוש בארץ לכו"ע אזלינן בתר עיקרו, כי פליגי בדלא אשרוש. וידוע דהלכה כרבא לגבי אביי.

וכ"פ הרמב"ם ז"ל בהלכות תרומות (פ"א הכ"ה) שהולכים בתר הנוף. וכ"ש הוא לזה ששורשו במקום שאין בו קרקע דבוראי שהולכים אחר נופו כשהוא נוטה מחוץ למצע. והדברים מפורשים יותר במשנה למלך (פ"ב דהלכות ביכורים ה"ט) בד"ה ודע דמה שכתבנו לעיל דעציץ שאינו נקוב כתלוש, הוא דוקא שלא יצאו הענפים חוץ לעציץ. אבל אם יצאו חוץ לעציץ יש לו דין מחובר. ודין זה למדתי מהא דתנן (פ"ב דעוקצין מ"ט) קישות שנטעה בעציץ והגדילה ויצאת חוץ לעציץ, טהורה ע"כ. וכתב שם הר"ש, שנטעה בעציץ שאינו נקוב והוכשרה שם, ונטמאת דכתלוש דמיא לכל דבר. והגדילה ויצאת חוץ לעציץ, ונחשבת כמחובר ופרחה לה הטומאה ע"כ. ובפרק העור והרוטב (קכ"ח) וכו'. הרי לך מבואר דכל שיצא הנוף חוץ לעציץ ונוטה על הארץ, גם מה שבתוך העציץ חשוב מחובר. לפי שחזור ויונק מהנוף הנוטה חוץ לעציץ. עכ"ל. ואע"ג דהסלע הוא מין אדמה, מ"מ הרי שינו אותו לגמרי עד בלי הכר. וידוע ומפורסם שפירוק חומרים שונים, או הרכבתם עם מרכיבים אחרים, מהוים שינויים גמורים בתכונתם ובפעולתם. ואין לך שינוי גדול מזה שהסלע הוא חזק וקשה ואחר העיבוד נהיה כמו ספוג רחוס, שזה בודאי מראה על שינוי מוחלט גם בתכונתו וכוחותיו הטבעיים.

ב. וזכר לדבר הוא, כלי חרס דנחלקו בו הראשונים כשאנו נקוב אם הוא יונק מן האדמה או לא, דדעת רש"י ז"ל במנחות (פ"ד ע"ב) ובגיטין (ד' ע"ב) בד"ה הבא בספינה, דבשל חרס א"צ לינקב, וע"ש בתוס' שהאריכו בזה וחלקו על רש"י וכתבו, ונראה לר"ת להיפך דשל חרס בעי נקיבה, ושל עץ לא בעי נקיבה, שהוא מתלחלח יותר מן החרס. ועי' במל"מ (ביכורים שם) שעמד על החילוק שבין דברי

ברכה על הגדל ב'צמר סלעים' • הלופת תשובות

התוס' דמנחות למ"ש בגיטין, וכתב שהרשב"א הביא רק סברת ר"ת דבשל עץ לא בעי נקיבה והסכים לזה. וע"ש עוד שהוכיח שדעת הרמב"ם כדעת ר"ת דבשל חרס בעי נקיבה ושל עץ לא בעי, ועי"ש שהאריך בזה.

והרי כלי חרס הוא עפר מן האדמה, שעברוהו ע"י לישא ושריפה בתנור עד שנתקשה והיה לחרס, ולא פליגי אלא אם הוא בולע מן האדמה או לא, וגם למ"ד שהוא בולע בלא נקב, מ"מ מצד עצמו אין לו כלום לכו"ע ולא אמרינן סו"ס עפר הוא. ואע"ג דשם הוא יבש ואינו מצמיח ולא משפיע על השתילים מצד עצמו ולא כלום, מ"מ אנו רואים שיש אפשרות לשנות דברים בידי אדם עד שמשנתנה דינם. ובודאי שאם יעשו מצע לגידול ירקות מחתיכות חרס או זכוכית שלא יקראו אדמה אע"פ שיסודם מעפר.

וה"נ אפי" שהספוג הדחוס הזה מקורו הוא סלע מן האדמה, מ"מ זה נעשה ע"י עיבודים וחומרים שונים והוא דבר חדש לגמרי ולא כח האדמה שבו הוא שמגדל אותם. וידוע דעושים דברים כאלו גם מחומרים אחרים שאינם מן העפר של האדמה, וכמ"ש בחוברת הנ"ל שעושים גם מקליפות עצים ובוצת מפעלי ניר ועוד. ע"ש על מצעים אורגניים. והחומר הזה הוא מהוה רק בסיס שעליו עומדים השתילים, ודרכו יונקים את מימיהם הראוים להם ואת חומר הדישון הנצרך להם, ולא מכוח האדמה שבהם יונקים את כוחם. ומה גם שהסלעים מצד עצמם הם כמו חרס בעלמא שאינם מצמיחים מאומה כידוע.

והנה במס' גיטין (כ"ב ע"א) אמרו ואכתי בדאשרוש לא פליגי (דלכו"ע אולינן בתר עיקר ולא בתר נוף), והא תניא אילן מקצתו בארץ ומקצתו בחו"ל טבל וחולין מעורבין זה בזה דברי רבי, רשב"ג אומר הגדל בחיוב חייב והגדל בפטור פטור, מאי לאו מקצת נופו בארץ ומקצת נופו בחו"ל, לא מקצת שרשין בארץ ומקצת שרשין בחו"ל ומ"ט דרשב"ג דמפסיק צונמא. ופירש"י ז"ל מ"ט דרשב"ג והלא היניקה מעלה שרף בכל הפרי, ושורשי עבר זה מעלין שרף לפרי שבעבר זה. דמפסיק צונמא, שן סלע מבדיל באמצע השרשין ומפסיקן עד הגזע, הלכך לרשב"ג לא ינקי מהדרי. עכ"ל.

נמצא דהסלע לא מבעיא שאינו מצמיח אלא גם מפסיק את היניקה שלא תעבור מכאן לכאן. ואע"פ שרבי חולק, והרמב"ם ז"ל פסק כרבי בהל' תרומות (פ"א הכ"ד), דאפי" היה צחיח סלע מבדיל בניהם הרי טבל וחולין מעורבין זה בזה. עכ"ל. מ"מ אין הטעם משום שהסלע יונק או שהוא לא מפסיק את היניקה שתעבור, דגם רבי מודה בזה שהסלע מפסיק. אלא אמרו שם בגמ' מ"ט דרבי דהדרי ערבי וסבר אוריא מבלבל. ופירש"י ז"ל דהדרי ערבי שהעץ מן הגזע ולמעלה שלם. אוריא מבלבל, אע"פ שכל מה שיש מן השרשין בקרקע הוי מובדל, הואיל וכשיצא לאויר הוא מעורב ומבלבל וינקי מהדרי. עכ"ל. נמצא דלכו"ע מפסיק צונמא שלא תעבור שום יניקה כלל ול"פ אלא במה שאח"כ העץ מתאחד מן הגזע ולמעלה ומתחבר כולו יחד. אם האויר מערבב הכל או לאו.

ואחר שהתברר שהסלע מצד עצמו אינו ראוי להצמיח דבר, ובאים היום ומעבדים אותו ומשנים צורתו עד שיכולים לגדל בו ירקות וכיו"ב, ויש דברים דומים שנעשים מחומרים אחרים שאינם שיכים לאדמה כלל, שגם בהם מגדלים פרחים ושאר ירקות, א"כ אין זה אדמה אלא הרי הוא כגידולי מים.

וגם לפירושו של רבינו גרשום ז"ל בבא בתרא (כ"ב ע"ב) שפירש דמפסיק צונמא דלא קאזלי שורשין כלל בחו"ל מפני דצונמא מפסיק יעו"ש. מ"מ גם הוא מודה דע"י הצונמא אין שום יניקה מחו"ל.

ועיין בדברי הגרש"ז אויערבך צוק"ל שבכרם ציון אוצר השביעית (הל' שביעית פ"ג גידולי ציון אות ב'), שדן בעציץ נקוב שעומד ע"ג רצפה שהיא קבועה ומחוברת יפה לקרקע. וכתב שם שאם הניח עפר ע"ג צונמא וזרע בתוך העפר, פשוט דחשיב ממש כזרע בארץ מפני שהעפר עצמו חשיב כקרקע.

ובהמשך דבריו כתב, דאפשר דמ"ש דמפסיק צונמא הוא רק שאין עיקר יניקתו משם, אבל שפיר י"ל דשואב ריח הקרקע גם מצונמא ועי"ש שנסתפק ברצפה של עליה (כמו קומה שניה ולמעלה). ויש מקום לשאת ולתת בדבריו ז"ל, אך מ"מ גם לדבריו לא אמר שהצונמא מצמיח או נותן כח לעפר שפיזר על גביו. וק"ו בזה שלוקח סלעים ומעבדם, ונותן אותם על גבי כלי של מתכת או חומר אחר שסותם וחותם בעד כל יניקה שלא תעבור מהקרקע, דבודאי שאין כאן גידולי קרקע. וכמובן דכל זה אמור שלא מעורב בהם שום אדמה כלל וכנ"ל.

ג. תובת מו"ר הראש"ל שליט"א על מש"כ ראש הישיבה זצ"ל [המשך התשובה הנ"ל]

ד. וכעת ראיתי תשובתו של ידידנו הגדול הגאון המופלא וכבוד ה' מלא כמוהר"ר מאיר מאזוז (שליט"א) ראש ישיבת כסא רחמים. שדן בענין זה כיד ה' הטובה עליו, והעלה שיש לברך על ירקות הגדלים בצמר סלעים ברכת בורא פרי האדמה. והביא כמה וכמה ראיות לדבריו. ואחר העיון הראוי בדב"ק לא יכולתי להסכים לזה, ואבאר הדברים אחת לאחת בעה"ו.

בפתיחת דבריו כתב דנראה לו ברור שברכתם בורא פרי האדמה. וראה מהא דקיי"ל שאם בירך על פירות האילן בפה"א יצא, משום דאילן גופיה עיקרו מהאדמה. ואע"פ שעבר עיבוד בידי שמים ואיננו אדמה אלא אילן גבוה ותלול, מ"מ סדנא דארעא חד הוא. עכ"ל.

ובמחילת כת"ר הר"ם אינו דומה זל"ז, דאע"ג דהאילן נשתנה בידי שמים וגדל וראשו מגיע למעלה, מ"מ עדיין שורשו מוצב ארצה, וכל יניקתו מהארץ, כאשר היה בקטנותו וכשאר ירקות בלא שינוי. ובפרט דלא הוי שינוי כי רק בחיצוניות נשתנה ולא במהות. ומפני חשיבותו קבעו לו ברכת בפה"ע שהיא מבוררת יותר, ובדיעבד אם בירך בפה"א יצא כי מהאדמה הוא גדל וממשיך לגדול בלי שום שינוי כלל. משא"כ בצמר סלעים המונח בתוך מצע מנותק של פלסטיק וכיו"ב, ואין לו שום מגע עם האדמה כלל ועיקר לא משורשו ולא מנופו.

ה. עו"כ הרב (גר"ו) להוכיח כשיטתו מדברי הפוסקים הסוברים דכלי זכוכית אין להם הגעלה, ודינם ככלי חרס הואיל ותחילת ברייתו מן החול (עי' בב"י או"ח סו"ס תנ"א), אלמא אע"פ שעברו עיבוד רב בידי אדם ומחרס נעשו זכוכית, עמד טעמם במ וטבעם לא נמר. ואפי' לדידן דס"ל כמ"ד כלי זכוכית לא בלעי ה"ט משום דשיעי. ועם שיש לדחות ראייה זו מ"מ נראה שהדין אמת שברכתן בפה"א. עכ"ל.

ופשוט דשם לא תלוי בזה שתחילת ברייתן מן החול, דבודאי שאם אינן בולעים דמותרים הם וא"צ שום הכשר בכלל, וכמו כלי מתכת דאע"ג דבולע ע"י רותחין, מ"מ אם נשתמש בו בצונן א"צ הגעלה. ואם זכוכית לא בולע כלל מה איכפת לן מהיכן נברא. אלא דהמחמירים סברי דזכוכית כיון דיסודם מחול נשארה בו תכונה זו והוא בולע כמו כלי חרס, ומה שאמרו הואיל ותחילת ברייתן מהחול, הוא להוכיח שזוהי תכונתו.

ומ"ש הרב (גר"ו) דאפי' לדידן דקיי"ל דכלי זכוכית לא בלעי היינו טעמא משום דשיעי, הלא"ה דינם ככלי חרס הואיל וברייתן מן החול. הנה בזה הוא צודק מאד, דאיה"נ אי לאו האי טעמא דשיעי אז היו בולעים כמו כלי חרס, ובודאי שהיינו דנים אותם כמו כלי חרס, אבל השתא דעברו עיבוד ונשתנו במהותם שנתחזקו ונעשו חלקים כ"כ עד שאינם בולעים, אנו מתירים אותם בלא הגעלה כלל. וה"נ י"ל בצמר סלעים דאפי' היה לסלעים דין של אדמה, עתה שעבדוה ונשתנתה במהותה, פנים אחרות באו לכאן ונשתנה גם דינה.

ו. עוד הביא דברי מרן הראש"ל (גר"ו) ביחווה דעת (ח"ו סי' י"ב) שהוכיח מגיטין (ד' ע"ב) עפר חו"ל הבא בספינה לא"י חייב במעשר ובשביעית, א"ר יהודה אימתי בזמן שהספינה גוששת אבל אם אין הספינה גוששת פטור. וכ"פ הרמב"ם (בהלכות תרומות פ"א הכ"ג) ומבואר בגמ' (שם ח' ע"א) שלדעת רבי יהודה לא

ברכה על הגדל ב'צמר סלעים' • הלופת תשובות

אמרינן מיא כארעא סמיכתא דמי. ומזה למד דה"ה לגידולי מים שאין דינם כקרקע ואין ברכתם בפ"ה א. עכת"ד מרן הראש"ל נר"ו. וע"ז כתב הרב (נר"ו), שגם בירקות הנזרעים בצמר סלעים הרי תחתיהם אדמה ודינם כספינה גוששת, ואע"פ שהמיכל מפסיק בין צמר הסלעים ובין קרקע עולם, הרי גם בספינה גוששת קרקעית הספינה שהיא מעץ מפסיקה בין עפר חו"ל לקרקע א"י. עכתד"ק.

ואחר המחילה רבה מהדר"ג (נר"ו), הנה רש"י ז"ל בגיטין שם (ד' ע"ב) בד"ה עפר חו"ל כתב, והספינה של חרס היא וא"צ לינקב אם היתה מונחת בקרקע כדאמר במנחות. עכ"ל. וידוע דשיטת רש"י ז"ל דכלי חרס יונק גם כשאינו נקוב, וע"כ פירש דספינה זו היא של חרס וע"כ א"צ לינקב. והתוס' שם נחלקו עליו וכתבו, ונראה לר"ת להיפך דשל חרס בעי נקיבה ושל עץ לא בעי נקיבה, שהיא מלחלחת יותר מהחרס, ואתי שפיר דסתם ספינה היא של עץ. עכ"ל.

נמצא דבין לרש"י ובין לתוס' בעינן שהספינה תהיה נקובה, או עשויה מחומר שיונק גם בלא נקב. ועיין ברדב"ז בפירושו להרמב"ם בהל' תרומות (פ"א הכ"ג), שכתב וא"כ יקשה על רבינו למה לא פירש דאירי בספינה נקובה או של חרס כדפירש"י ז"ל, ועי"ש במה שכתב ליישב דעת הרמב"ם ז"ל. ועי' עוד במל"מ (פ"ב מהלכות ביכורים הל' ט') שכתב דהרמב"ם מירי בספינה של עץ, ולא הצריך נקיבה דס"ל כר"ת.

ומעתה פשוט דאין נידוננו דומה לספינה גוששת, דכאן שמים את הצמר סלעים על מצע מנותק מפלסטיק וכדומה שאינו דומה לא לעץ ולא לחרס, אלא הוא אטום וחתום ואינו יונק מאומה. ואדרבה מקפידים שלא יהיה נקב באמצע המצע ע"מ שלא יווצרו שלוליות מים וכד'. וכבר כתבתי דבעינן שגם נופו לא יצא לחוץ ויהיה כולו מונח תוך המצע. ומאחר דאין לו שום יניקה מהקרקע כלל, פשוט דאין לדמותו לספינה שהיא גוששת.

ואולי יש מקום לומר דאפי' לחכמים דפליגי על רבי יהודה, לפי פירוש התוספות (בגיטין ד, ועוד) (וכמ"ש ביחזק"ד שם וכ"כ הרב הפוסק הגו' נר"ו) ולדעתם נראה דהלכה כחכמים, דאפילו אין הספינה גוששת חייבים במעשר ובשביעית כיעו"ש. י"ל דזה רק בספינה שהולכת במים דבזה סבירא להו דמיא כארעא סמיכתא דמי, משא"כ בנ"ד שהם מנותקים לגמרי מהקרקע דיש לומר דכו"ע יודו דאין לברך עליהם בפ"ה א.

ואולי יש מקום לקיים דברי הגאון הפוסק (נר"ו), דאפשר שהוא דיבר בכה"ג שהיה עפר מעורב בהם, או שיש איזו שהיא יניקה דרך המיכל כגון שאינו סתום לגמרי, או שהיה הנוף שלהם יוצא לחוץ דכל כה"ג בודאי דיש לברך עליהם בפ"ה א.

ז. ומ"ש הגאון (נר"ו) בסוף דבריו להעיר דגם להרמב"ם יש לברך בפ"ה א על גידולי מים, כי מתחת למיכל המים יש אדמה וקרקע עולם, והו"ל כדין ספינה גוששת שהמיכל נוגע באדמה. ואח"כ כתב לחלק כיעו"ש. לפי מה שכתבתי בעניתי אינו דומה, שהמצע הוא מנותק לגמרי, ואילו הספינה אינה כן דמירי בשל חרס לשיטת רש"י, או בשל עץ לשיטת ר"ת וסיעתיה, ולא קרב זה אל זה.

וראיתי במכתב שצירפת לי, שהערת דשאני ההיא דספינה שהוא זרע בעפר שבספינה, ולכן בגוששת הוי כקרקע, אך אם הזריעה כולה במים מג"ל. עכ"ד. והנה אם בגמ' דספינה היו דנים על הברכה שיש לברך על אותם ירקות, בודאי שהחילוק הזה טוב ונכון. אך שם דנים על מעשר ושביעית, והעפר הוא עפר של פטור, ובאים לחייבו מצד היניקה שיונק מן הקרקע של ארץ ישראל, כמו שמוכח בגמ' שם. ובזה אין נפקא מינה במה שזרע בעפר שבתוך הספינה, שהרי הוא עפר של פטור, אם מצד שהוא עפר של חו"ל. או אפילו עפר של א"י כיון שעקרוהו ונתנוהו בספינה, הוי כעציץ שאינו נקוב ופטור מתרו"מ ושביעית וכו'. וכמו שכתב המל"מ בהל' ביכורים (שם) ד"ה ודע, וכתב שהדבר מוכרח מהסוגיא דגיטין שם. ולא הזכיר עפר חו"ל אלא לאשמועינן דאם היא גוששת דינה כארץ, הגם שינק

מעפר חו"ל. אבל לעולם אם אינה גוששת אפי' היה העפר מהארץ אינו אלא כעציץ שאינו נקוב. ועי"ש. אבל בנ"ד בודאי שיש נ"מ הרבה דאם היה עפר פשיטא דמברך בפה"א. וכמ"ש לעיל.

ומה שכתבת עוד, דגם בגידולי מים אינם גדלים רק מהשכבה העליונה, שהרי השרשים מגיעים עד לקרקעית המיכל, ושכן הוא בנבטים שנמצאים גם בתחתית המיכל. ודלא כמ"ש הרב הפוסק (נר"ו).

הנה לפי מה שכתבנו אין לנו נ"מ בזה, כי סוף סוף זה מנותק לגמרי מהקרקע, שהרי הם מונחים במיכל סתום וחתום. וספינה שאני, שהיא מעץ לר"ת וסיעתיה או מחרס לרש"י, דהרי היא כנקובה ממש, ובלא"ה לא יועיל מאומה מה שהיא גוששת וכנ"ל.

וע"כ נלענ"ד, שהירקות הגדלים על צמר סלעים ברכתם שהכל נהיה בדברו. כדין גידולי מים (ואין לברך עליהם בורא פרי האדמה).

ומיהו אם הצמר סלעים מונח במצע שאינו מנותק, כגון במיכל שיש בו נקבים, או שהיה נופו יוצא חוץ למיכל. בכה"ג פשיטא שברכתם בורא פרי האדמה.

ולא באתי לקבוע מסמרות, רק כתבתי דעתי העניה לפני רבתי שיראו ויפסקו כראות עיניהם, ולהם משפט הבכורה ולאורם נראה אור. וה' יזכנו לקיים המצוות התלויות בארץ כהלכתן, ובזכות זה נזכה לביאת המשיח ובנין המקדש בב"א.

ע"ה שמ"ע ס"ט

ד. תגובת מרן ראש הישיבה זצ"ל על הערות שהעלה מו"ר הג"ר שמ"ע שליט"א

אמר הכותב, קראתי בכל לב דברי הרה"ג עליון למעלה ידידנו הרב שלמה עמאר שליט"א, מר דינא דנחית לעומקא דדינא, ומסיק לברך על גידולי צמר סלעים שהכל כדין גידולי מים.

ואנכי לא ידעתי איך ובמה הוכיח שנשתנה הסלע בטבעו ותכונתו ופנים חדשות באו לכאן ע"י עיבוד זה. ולכאורה לא נשתנה כלל במהותו רק שנתרפה על ידי העיבוד וריככו אותו ועשו מהקשה רך. ומה שאמר בגמרא דמפסיק צונמא היינו ששרשי האילן אינם יכולים לחדור בצונמא מרוב קשיו, ולעולם אם היינו מפוררים את הצונמא לרסיסים היה הופך לעפר כעפר הארץ שראוי לזריעה.

וכן מבואר בש"ע יו"ד הלכות כיסוי הדם (סימן כ"ח סעיף כ"ג), שכל הדברים שהזרעים הנזרעים בהם מצמיחים הם בכלל עפר ומכסין בהם וכו', לפיכך מכסין בזבל ובחול הדק מאד וכו' ובשחיקת אבנים ובשחיקת חרסים וכו'. (ועיין תוס' חולין דף פ"ח סע"א, ולפי האמור י"ל קושייתם דחרסית אינה מגדלת צמחים אבל אם נשחקה עד דק מגדלת צמחים ודו"ק). הא קמן דשחיקת אבנים מגדלת צמחים.

והוא הדין לסלע מעובד שנתרכך והפך לספוגי. שלא נשתנה במהותו כלום רק שהפך מקשה לרך. וכי תיסק אדעתין שאם שחק אבנים עד אשר דקו לעפר וזרע בהם וגידלו פירות וירקות לא נברך עליהם בורא פרי האדמה? והכא נמי דכוותה. וממילא קמה וגם נצבה ראייתנו מדין בירך על פירות האילן בפה"א יצא. שאע"פ שהאילן איננו אדמה רק צומח מן האדמה ונמצא שאינו אוכל פרי האדמה רק פרי הפרי (ועיין רש"י ברכות דף ל"ה ע"ב בד"ה זית איקרי וכו'), מכל מקום האילן והאדמה חד הוא שגוף האילן הוא מעובד מן האדמה ע"י המעבד העליון ית"ש. ושפיר מברכינן על פרי האילן בורא פרי האדמה בדיעבד. (וסימניך בפרשת כי תבוא ולקחת מראשית כל פרי האדמה וגו'. והרי אין מביאין בכורים אלא משבעת המינים. ורובם ככולם פרי העץ הם גפן ותאנה ורמון וזית ותמרים, וקרי להו פרי האדמה).

ובנ"ד ברוכי נמי מברכינן לכתחילה בורא פרי האדמה על גידולי צמר סלעים שהם ג"כ מיסוד העפר כמו אדמה ממש. ולא נוסף בהם דבר רק עיבוד וריכוך, ואפי' אם היה נוסף בהם משהו בדרך עיבודם

ברכה על הגדל ב'צמר סלעים' • הלופת תשובות

בודאי בטל ברוב לגבי גוף הסלע שהוא עפר מין האדמה. והרי אפי' בגידולי מים דעת הגר"ש ואזנר שליט"א בשו"ת שבט הלוי ח"א (סימן ר"ה בהערות לש"ע א"ח סי' ר"ד) שאין לפסוק שיברך עליו שהכל ויותר מסתבר לברך עליו ברכתו הראויה, דסוף סוף מין זה הלא הוא פרי האדמה, ע"ש. (ורמזו בקצרה בשו"ת יהוה דעת ה"ו סימן י"ב). וטעמו דעיקר המין צמח מן האדמה ועכשיו ניטע או נזרע וגדל במים אבל עיקרו הוא מן האדמה, וכ"ש בגידולי צמר סלעים דסלע זה גופו אדמה הוא.

ונהי דלגבי גידולי מים קי"ל לברך שהכל כדברי מרן הגר"ע יוסף (שליט"א), מכל מקום בגידולי צמר סלעים הבו דלא לסיף עלה, וזה ברור.

ומה שהביא ידידנו הה"כ נר"ו זכר לדבר מדין כלי חרס שאינו נקוב שנחלקו בו הראשונים אם הוא יונק מן האדמה או לא, והרי כלי חרס הוא עפר מן האדמה שעבדוהו ע"י לישא ושריפה בתנור עד שנתקשה והיה לחרס, ולא אמרינן סוף סוף עפר הוא, עכת"ד.

הנה כלי חרס הנ"ל דינו כדין צונמא ממש שמפריע ליניקת הנזרע בו מן האדמה, שאינו יכול לחדור לשרשי האדמה ולינוק ממנה ובוזה נחלקו הראשונים, אבל אם לקחנו כלי חרס זה ופוררנוהו שוב לעפר ונעשה מגדל צמחים אין ספק שדינו כאדמה ממש, ולא אמרינן פנים חדשות באו לכאן ודומה לזורע בכלי חרס. ואע"פ שכלי חרס זה עיקרו אדמה וכעת חזר לשרשו וזרוק חוטרא לאוירא אעיקריה קאי, מ"מ מסתבר שגם בסלעים והרים כך הוא שנתקשו במשך הזמן וחזרו להתפורר ע"י עיבוד ונתרככו ונעשו כעפר ממש.

גם מה שהבאתי בענייני מדין כלי זכוכית למ"ד שבולעים הואיל ותחלת ברייתן מן החול, ודחה ידידנו הרה"ג הכותב נר"ו דהמחמירים סברי דכיון דהזכוכית יסודה מן החול נשארה בה תכונה זו ובוולעת כמו כלי חרס, לא נעלמה ממני דחיה זו, ולכן ציינתי עוד לשבת דף ט"ז רע"ב, שנשתמשו בטעם זה דתחילת ברייתן מן החול גם לענין טומאה ע"ש. ועוד דהכא נמי מסתברא שנשארה בצמר הסלעים שהיתה תכונתו בו מתחילה, רק שנתרכך כעיסה ונעשה ראוי לזריעה, ותו לא מידי.

פש גבן מה שהערתי שגם בגידולי מים תהיה ברכתן בפיה"א כי מתחת למיכל המים יש אדמה וקרקע עולם והו"ל כדין ספינה גוששת שהמיכל נוגע באדמה כמו שהספינה נוגעת בקרקע א"י, ועל זה השיב לנכון ידידנו הרה"ג הכותב שליט"א ע"פ דברי רש"י ותוס' (בגישין ז): דאיירי בספינה נקובה או בספינה של עץ או של חרס שהיא יונקת מן המים למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה משא"כ בנ"ד במיכל פלסטיק שהוא אטום וחתום ואינו יונק מאומה. עכת"ד.

ודברי פי חכם חן ואנהרינהו לעיינין. אולם הרמב"ם בפיה"מ (חלה פ"ב מ"ב) ובחיבורו (פ"א מהלכות תרומות הלכה כ"ג) לא הזכיר כלל דאיירי בספינה נקובה או בשל עץ וחרס, והרדב"ז בפירושו שם כתב דאיירי בספינה של עץ שאינה נקובה, "וכי תימא כיון שהיא של עץ ואין בה נקב היאך יונק מן הקרקע, לא קשיא דאירא כמאן דמנח דמיא וע"י האויר גדל כיון דספינה רויחא טובא, ותו דספינה של עץ מלחלת מן הקרקע כיון שהיא גוששת" ע"ש.

ולתירוצו הראשון אפשר דה"ה בנ"ד שגדל מן האויר דהמיכל של פלסטיק נמי רויח, אבל לתירוצו השני י"ל דשל עץ מלחלח מן הקרקע אבל של פלסטיק אטום וחתום כדברי הרב נר"ו, ונראה שכן עיקר כתירוצו השני וכן דעת המשנה למלך (בפ"ב מהלכות בכורים ה"ט) שצ"י הרב נר"ו.

ומכל מקום אין הדברים כפשוטם שהמים חודרים לספינה ומלחלח מהם, דמסתמא עשויה הספינה מחומר קשה של עץ שלא יחדרו המים בפנים כלל, אלא כיון שהעץ ספוגי חודרים המים דרך הנקובויות וגם מקבלים לחות מן הקרקע והו"ל כנזרע בעפר א"י, מה שאין כן במיכל פלסטיק וכאמור.

ומכל מקום לענין הדין בגידולי צמר סלעים אני על משמרתי אעמודה שברכתך בפה"א, כל זמן שלא הוכח שנשתנו בטבען ומהותן לגמרי ופנים חדשות באו לכאן. ויש כאן כמה צדדים וצדי צדדים לברך בפה"א, שגם בגידולי מים הדבר שנוי במחלוקת כנז"ל, וגם פרי זה עיקרו מין האדמה כנז"ל, וגם סלע זה שנתרכך שם אדמה גמורה עליו.

וצור ישראל יצילנו משגיאות ויראנו מתורתו נפלאות אכי"ר. ולאפס הפנאי קצתתי והנלע"ד כתבתי.

נאמ"ן ס"ט

ה. בשולי מאמרו של מרן ראש הישיבה זצ"ל שירטט כמה מילים מורינו ראש המכון שליט"א

[ההערה נכתבה על סוף דברי ראש הישיבה שכל עוד שלא הוכח שנשתנו טבען וכו'] - עיין בתשובות שדה גליון מס' 2 במאמרו של האגרונום יהורם דנינו נר"ו, שבעולם המדע מוגדר הצמר סלעים כנייטרלי ואדיש לסובב אותו. ובשיחתו עם המדריך הארצי לגידולים במצעים מנותקים ד"ר אלברט אבידן נאמר לו שההתייחסות אל הצמר סלעים מבחינה כימית הוא כמו אל אמבטיית מים. וכך הוגדר המצע אצל היצרנים במפעל "סלעם". וא"כ נראה שהוכח שהסלעים נשתנו בטבען ובמהותן ופנים חדשות באו לכאן. ולפי"ז צ"ל שגם לדעתו של הגאון נאמ"ן ס"ט יש לברך על הגדל בצמר סלעים ברכת שהכל וכדעת מו"ר הגר"ש עמאר שליט"א.

שניאור ז. רווח

ו. תעובת מו"ר הגר"ש שמ"ע שליט"א על מש"כ מרן ראש הישיבה זצ"ל

א"ה קראתי בכל לב את כל מה שכתב ידידנו הגדול הנ"ל (שליט"א), ואחר התבוננות הראויה בדב"ק, לא ראיתי מקום לשנות ממה שכתבתי לעיל. ועדיין אני סבור שיש לברך על הגדל בצמר סלעים שהכל נהיה בדברו, ויש מקום אתי להשיב על הראיות של הגאון הכותב נר"ו. אך הואיל וכבר כתב יו"ר המכון הרה"ג שניאור זלמן רווח שליט"א שהתברר מפי המומחים שאכן משתנה הסלע הזה לגמרי, ושגם הגר"מ מאוז (שליט"א) יודה שיש לברך שהכל נהיה בדברו, וכנ"ל. ע"כ לא אאריך לשון להשיב עוד בזה. והמעייין יבחר לו את הדרך הישר. וה' הטוב ינחנו בדרך אמת לעולם ועוד אמן.

ע"ה שמ"ע ס"ט

הגאון רבי שניאור ז. רווח שליט"א

רב קהילת 'משכן התורה' אלעד
וראש 'המכון למצוות התלויות בארץ'

↓ לעילוי נשמתו הטהורה והזכה ↓
של מרן ראש הישיבה
רבי מאיר ניסים בן כמסאנה זצוק"ל

דיני מעשר עני – חלק ד'

מתוך ספר קצירת השדה [מהדו"ח כרך ב פרק יט, עת"ל בקרוב א"ה]

כד. הבא לתת מעשר לעני, חייב לתת לו [או להקנות לו בקנין המועיל] את גוף הפירות, ולא את דמיהם, אף לא בשוויים של הפירות, ואפילו הסכים העני לקבל דמים. ורק לאחר שיזכה העני יוכל הנותן לקנות ממנו בחזרה. ויש אומרים שאם נותן לעני דמים בשווי פירות המעשר, הרי הוא מקיים מצות נתינה לעני. ויש אומרים שאפילו אם נותן לעני סכום כל שהוא, כל שנוח לעני באותו סכום, הרי הוא מקיים מצות נתינה. ולכתחילה יש לתת את גוף הפירות לעני, או להקנותם לו, ועל פי רשותו ישוב ויזכה בפירות ויאכלם, ויתן לעני את דמיהם. ובשעת הצורך כגון שאינו יכול לזכות לעני וכד', יפריש מעשר עני, ולאחר שהסכים עם העני, ישתמש בפירות כרצונו, ויתן לעני דמי המעשר בשוויים. [ובהערה ביארנו שבשעת הדחק יכול להקל גם בפחות משוויים לאחר שעשה הסכם עם העני].^א

ולא אמרינן כאן עשו שאינו זוכה כזוכה, אלא צריך להקנות לו לפני שמנכה, או שיזכה אם הוא מכיר, הא לאו הכי, לא.

ומכח ראייה זו וראיות רבות נוספות הוכיח המהר"י קורקוס בתשובה ידועה (נדפסה בשו"ת אבקת רוכל למרן השו"ע סי' ט"ז. ובמהרי"ק על הל' ביכורים פ"ט הל' יח-ט צ"ח) וזכר כתבתי זה בתשובה, ובמהדורות שונות הובאה התשובה במלואה שם, וגם בשו"ת הרדב"ז סי' ש"מ הביא התשובה בשמו, שאפי' אם הכהן מתרצה לקחת דמים תמורת המתנות לאו כל כמיניה, עד דאתו לידיה ויחזיר אותם לו, אם לא במכירה כהונה או במזכה ע"י אחר, ואין דרך לנטות ימין ושמאל. עכ"ת ד' [דבריו לגבי זרוע לחיים וקובה, וה"ה בשאר נתינות, וכפי שראיתו מהגמ' בגיטין שם]. וא"כ דבריו ברורים מאד, שאין כל אפשרות לקיים מצות נתינה אלא א"כ יגיעו הפירות בכל אופן שהוא לעני, ורק אם הוא רוצה יכול להחזיר אותם למפריש ויקבל דמיהם בתמורה. ובדבריו מבואר שאפי' אם יתן לו את הדמים המלאים, ואפי' יסכים לכך הכהן או העני מראש, מ"מ אין זה מועיל שהרי עדיין לא אתו לידיה. ומפורש כתב שם (בד"ה הנה וד"ה הא קמון) שאפי' יתן שוויים נראה שאינו מועיל כלום [ועל הראיה מהגמ' בגיטין כתב שזו ראייה גמורה, אין דרך לנטות ימין ושמאל, ושם מדובר גם בפורע בשוויים]. ומוכח שאפילו אם הסכים המקבל

א. הנה במשנה בגיטין (דף ל ע"א) מובא דין המלוה מעות את הכהן, את הלוי או את העני להיות מפריש עליהם מחלקם..., דהיינו שיכול בעל הפירות לעכב את הפירות בידו ולא ליתנם ובכך הוא מנכה מחוב שמקבל המתנה [כהן לוי או עני] חייב לו. ומקשה הגמ' שם 'ואע"ג דלא אתו לידיה', ופירש"י 'בתמיהה, אעפ"י שאינו נותנם לכהן ויחזירם לו קטני במתני' דמפריש עליהן. וכיוון דלא מטו לידיה מאן זכי ליה להאי כהן הך תרומה שיקבלנה זה בחובו, והיאך יצא ידי נתינה'. מבואר בדבריו שקשיית הגמ' שכל זמן שלא הגיעו המתנות למקבליהם, הם אינם זוכים בזה וא"א לפרוע חובו בהם, וכן הבעלים לא קיים מצות נתינה. ומתרת הגמ' ג' תירוצים: א. אמר רב במכירי כהונה ולויה. ב. שמואל אמר במזכה להם ע"י אחרים. ג. עולא אמר הא מני ר' יוסי שאמר עשו שאינו זוכה כזוכה [ופירש"י שבמקומות הרבה מפני התקנה עשו כן לר' יוסי וכו', ע"ש]. ובהמשך הגמ' מ"ט כולו לא אמרי כעולא, משום שר' יוסי הוא דעת יחיד. ואכן הרמב"ם בהל' מעשר פ"ז ה"ו כשמפרט את דין המלוה מעות מבאר שצריך להקנות את הפירות למקבל המתנה ע"י אחר, או אם המקבל הוא מהמכירים, יזכה בזה מדין מכירים, ולא הביא הרמב"ם שמועילה זכייתו מדין עשו שאינו זוכה כזוכה. הרי שאינו סובר כר' יוסי,

מראש לקבל שוויים אינו מועיל, משום שצריך שיבואו לידו ורק אח"כ יחזיר, וכל עוד לא זכה בפירות לא שייך כאן לומר סברת מה לי הם ומה לי דמיהם. והנה מו"ר ועט"ר הגר"ש עמאר שליט"א, בתשובתו הרמ"ה (שנדפסה בכרם שלמה ח"א סי' ז, וקודם לכן בחוברת תנובות שדה גליון מס' 8) כתב שאפשר שגם המהר"י קורקוס ז"ל יודה היכא שהסכים העני מראש לקבל דמים מלאים. וכך דיין מלשוננו שנראה שהקפיד דוקא על המנהג ההוא שהיו נותנים פרוטה לכהן. אבל בלא"ה אפשר שיוודה. עכ"ל. אולם לכאורה לפי מש"כ שם בד"ה הא קמן, שאפי' שמתרצה, מ"מ לאו כל כמיניה עד דאתו לידיה. נראה שזה עיקר הקפידא, ואין נ"מ אם בדמים מלאים איירי או בשוה פרוטה, ועכ"פ אינו מועיל. וכ"כ גם בד"ה ועוד יש טעם, וז"ל: אלא ודאי וברור שצריך שיבואו המתנות לידו של כהן ואז יעשה הכהן מה שירצה למוכרם או לתתם למי שירצה, דמתנות אלו אין בהם קדושה אבל למוכרם קודם שיבואו לידו אינה מכירה אפילו ימכור אותם בשוויים, דאימת קנה האי כהן שיוכל למכרם לישראל ונמצא דבר שאינו שלו, כל שכן למוכרם פחות משוויים בכדי שאין הדעת טועה, דודאי נראה כחוכא ואיטולולא, עכ"ל. הרי לך שהקפיד שייגיעו המתנות ליד הכהן, ולא אכפ"ל אם יסכים או יתרצה הכהן. והרב פרי חדש (ליו"ד סי' ס"א אות ט"ז) על מש"כ מרן השו"ע שם בס"י, שאם אין שם כהן יכול לשום אותם בדמים, וכתב הפר"ח, אבל אם יש שם כהן מילתא דפשיטא שצריך ליתן לו המתנות בעצמם ולא את דמיהם. והאידנא לעולם שמים אותם בדמים ונותנין הדמים לכהנים והכהן מתרצה בע"כ כדי שיהיו רגילים ליתן לו המתנות. וכל זה הוא מנהג משובש וראוי לבטלו. והוסיף לכתוב שם בס"ק י"ז, ונותן הדמים לכהן, פירוש, אם ירצה יחלק הדמים לד' כהנים כדלעיל בסעיף ט', דמה לי הן ומה לי דמיהם. עכ"ד. וראיתי מי שהביאו את דברי הפר"ח ומנו אותו בין האומרים שאפשר ליתן מעות לכהן דמה לי הן ומה לי דמיהן, והדברים אינם נכונים כלל. שהרי לית מאן דפליג שאם אין שם כהן ויש חשש שיתקלקלו שישום בדמים ויתן לכהן הדמים. ורק הוסיף הפר"ח שכשם שיכול לתת את גוף המתנות לכמה כהנים, ה"ה ליתן המעות אפשר לתת לכמה כהנים. דמה לי הן ומה לי דמיהן. וג"ז דבר פשוט שאין עליו חולק. אבל ודאי שהפר"ח ס"ל כמש"כ בפתיחת דבריו שאם יש כהן מילתא דפשיטא שצריך ליתן המתנות בעצמם

ולא את הדמים, והיינו כדברי המהר"ק, וכ"כ ביד אפרים בהגהותיו לשו"ע (סי' ס"א שם) שדעת הפר"ח כדעת המהר"ק, וכ"כ בכף החיים (יו"ד שם אות ג) ופשוט הוא. ואמנם זאת אפשר לומר שכל התנגדותו של הפר"ח למנהג זה שקראו משובש הוא היכא שהוא מתרצה בע"כ, אבל אה"נ היכא שמראש יסכים הכהן לקבל דמים ובשווי, אפשר שלא יתנגד לזה. ואפשר לדייק כך מלשוננו שכתב, והאידנא לעולם שמים אותם בדמים ונותנין הדמים לכהנים והכהן מתרצה בע"כ כדי שיהיו רגילים ליתן לו מתנות, וכל זה הוא מנהג משובש וכו'. הרי לך שהקפיד רק משום שהכהן מתרצה בע"כ כדי שיהיו רגילים ליתן לו מתנות ולכן מסכים גם בפרוטה, אבל אה"נ אם יסכים מראש לקבל דמים מלאים (וא"כ כבר אין הטעם כדי שיתרגלו כיון שזה דמים מלאים ודוק) אין בזה כל חסרון דמה לי הן ומה לי דמיהן. ובזה אפשר שס"ל דלא כמהר"ק שדייקנו לעיל מדבריו שם"מ מחייב דיגיעו גוף מתנות לכהן ע"מ שיוכל להחליפם בדמים. ואמנם הרב חיד"א במחב"ר (אות י"ט) כתב על דברי הפר"ח ז"ל: וכ"ש אם נותנין פרוטה לכהן וכו' דודאי לא שפיר עבדי. עכ"ד. נראה שהבין שהפר"ח דיבר היכא שמוכר בשוויים, וע"ז הוסיף המחבר"ר וכ"ש בפרוטה, אך מ"מ נראה שהפר"ח הקפיד שהכהן מתרצה בע"כ (ועי' להלן מש"כ על דברי הפר"ח). ומ"מ המחבר"ר כתב שם שהתבטל המנהג ההוא, ונוהגים כיום לתת את גוף המתנות לכהנים ולא את דמיהם [ויש להעיר שמהא שמרן זיע"א הביא בשו"ת שלו את תשובת המהר"ק ולא העיר ע"ז, אין מכך כל הוכחה שהי"ס ס"ל, וכמו שכתב הרב יד מלאכי בכללים (כללי שאר הפוסקים כלל י"ט) שתשובה שנדפסה בתוך ספר תשובות של פוסק אחר ולא חולק עליו אין ללמוד שהי"ס ס"ל, דשמא המעתיק מצאה בתוך כתביו והעתיקה שם. וכ"כ בשם הכנה"ג חו"מ סי' קפ"א].

אלא שעל דברי המהר"ק וסייע' מצאנו שיש מרבתינו דפליגי עליהו, הראשון בהם הוא הרדב"ז בפירושו על הרמב"ם הל' ביכורים (פ"ט הל' ט"ז) שכתב, וז"ל: וכן נהגו לתת מעות לכהן ומוכר בהם המתנות. ומיהו מה שנהגו לתת לכהן פרוטה ומוכר בהם המתנות אין זה מנהג הגון ולא יצא ידי נתינה [ועי' מש"כ בהערה הבאה בשם הרדב"ז בשו"ת שלו]. גם המחנה אפרים (הל' זכיה ומתנה סי' ט) כתב אודות המנהג שנותנים זוז לכהן בשביל המתנות וכ"כ קודם שבאו לידי הכהן. ושם המחנ"א נז"נ אודות המנהג הזה, ובסו"ד כתב

דיני מעשר עני • מאמרים הלכתיים

בזה ס"ל להפ"ח שאם זה בע"כ של כהן לא יצא י"ח נתינה, ואם זה מרצונו הרי הוא ככהן המסייע ואסור לו לעשות כן, אך מ"מ יצא ידי חובת נתינה. אלא שכל האמור לעיל בדברי המחנ"א אודות האיסור של כהן המסייע בבית הגרנות, ולכן גם אם יתרצה לקבל פחות משוויו יש איסור של כהן המסייע. צ"ל שכל זה במתנות כהונה, אולם במתנות עניים, כבר כתבנו לעיל (סעי' כג ובהערה שם) לדייק להדיא ברמב"ם דס"ל שאין איסור מסייע בבית הגרנות אצל עניים שאין זה משולחנו של מקום, והבאנו שם שכך כתב להדיא החתם סופר בדעת הרמב"ם, וא"כ הכא במעשר עני כל שהתרצה העני לקבל אפי' פחות מהסכום ואפי' שרוצה כך ע"מ שיתרגלו לתת לו, אין בזה כל איסור, וכל שמתרצה בכך הוא נתינה מעליא, ורק אם מקפיד על כך אפי' אם מתרצה אחר בע"כ, בכה"ג לא הוי שמה נתינה. גם מש"כ בשם הפר"ח בס"ק ט"ז שמנהג זה שנותנים פרוטה והכהן מתרצה בע"כ כדי שיתרגלו אליו זה מנהג משובש, ודייקנו מדבריו שאיה"נ אם יתרצה הכהן בהסכמה מלאה, לקבל השווי בדמים מלאים גם לפר"ח הוא נתינה מעלייתא, יש לומר, ששם הקפיד הפר"ח על שני דברים, גם על כך שהכהן מתרצה בע"כ, וגם על כך שזהו מטעם שיתרגלו אליו, וע"ז כתב מנהג משובש. ואע"ג שאם יסכים לכך הכהן מראש לכאורה זה מועיל, כיון שאין זה בע"כ, מ"מ יש כאן איסור של מסייע בבית הגרנות וכמו שכתב הפר"ח גופיה, שיש בזה איסור של מסייע, אך מ"מ יצא ידי חובת נתינה כיון שסו"ס הוא התרצה בכך. אך במעשר עני אי נמצא דגם הוא ס"ל שאין כאן כל חשש של מסייע בבית הגרנות, אפשר שאם הוא יתרצה לכך מרצונו שפיר מקיים מצות נתינה, ואפי' לכתחילה.

ומש"כ שיש הסוברים שאפילו נותן לו סכום כל שהוא שפיר דמי, כך היה מנהג שנוצר בכמה פוסקים ליתן פרוטה לכהן בשביל המתנות, זרוע לחיים וקייבה, כל שהכהן הסכים לכך. ואמנם ודאי שהכהן היה רוצה לקבל תמורה מלאה רק שהעדיף כך ע"מ שיתרגלו לתת לו. והזכרנו לעיל את המהרי"ק, הפר"ח והמחנ"א שכתבו שמנהג זה משובש וראוי לבטלו כיון שזה בסופו של דבר נקרא בע"כ של כהן ואין זה נתינה טובה, או לשיטת המהרי"ק שצריך דווקא הן ולא דמיהן. אך הרדב"ז בשו"ת שלו (סי' ש"מ) יצא להליץ על המנהג הזה, וכתב שמהבה"ג מוכח שאפשר לתת דמים ולא דווקא את גוף המתנות. ולכן היכא שהכהן

והיה נ"ל דס"ל שכל שנתן דמיו יצא ידי נתינה דמה לי הן מה לי דמיהן. וש"כ ואפ"ה יראה דבנ"ד לא עבדי שפיר שהרי אין נותנין לכהן כל שיווי המתנות ובע"כ קא מתרצה כהן. עכ"ד. הרי לך שאינו שולל לחלוטין הדין של מה לי הן ומה לי דמיהן, רק שס"ל שכ"ז אם נותן דמים בשווי של המתנות, אך כשנותן פחות מכך ובע"כ קא מתרצה כהן אין זה מועיל. וכ"כ מו"ר הגר"ש עמאר שליט"א במאמרו הנ"ל, שכך ס"ל להמחנה אפרים, ודלא כהיד אפרים (שם) שכתב את דעת המחנ"א בחדא מחתא עם המהרי"ק, והביא שם מו"ר שליט"א שכ"כ בערך השולחן (טי"ב - חיד"ס"א אות י"א) שדעת המחנ"א שהיכא שנותן בשוויים שפיר דמי. ולענ"ד נראה לומר יותר מכך, שדעת המחנ"א שאם יתן פחות משוויו, כל שמתרצה הכהן בע"כ אין זה טוב, אך אה"נ אם הכהן מסכים מרצונו הטוב לקבל פחות משוויו אין כאן קפידא, והוא נתינה מעלייתא. אלא שזה גופא שהכהן מסכים לקבל בפחות משוויו, ודאי אין זה לחינם, אלא שהוא רוצה שיתנו לו כמה שיותר מתנו"כ ויתרגלו לתת לו, וא"כ נחתין לחשש נוסף, והוא כהן המסייע בבית הגרנות, שאסור לו לכהן לסייע בבית הגורן ע"מ שיתנו לו יותר וכיו"ב. וא"כ גם כאן כאשר מתרצה אפי' אין זה בע"כ אלא מרצונו מ"מ זה אסור (וכ"כ להלכה הפר"ח יו"ד ס"א אות מ"ג שאסור לעשות כן משום כהן המסייע). וצ"ל שלכן הוסיף המחנ"א שם וכתב: ועוד דאיכא משום שחתם את ברית הלוי, וכוונתו שלא תאמר שהנה הכהן מסכים מרצונו לקבל פחות, וא"כ אפשר לצאת בזה ידי נתינה? ע"ז אמר ועוד דאיכא משום וכו' דהיינו האיסור לכהן לסייע בבית הגרנות, שמקורו מהפס' של ושחתם את ברית הלוי וגו', וכמבואר בגמ' בבכורות (כ"ו ע"ב). ואמנם נפ"מ גדולה תהא בזה שאם כדברינו הרי שמ"מ יצא ידי חובת נתינה כיוון שאפי' שאסור לכהן לסייע ידי חובת נתינה יצא, וכמו שכתב הפר"ח הנ"ל, שאע"ג שיצא י"ח נתינה מ"מ אסור לעשות כן. וא"כ ה"ה הכא אע"פ שאסור לכהן להסכים בפחות מ"מ יצא י"ח נתינה. ולא מצאתי כל רמז בדברי המחנ"א שזה לעיכובא. ולכן לענ"ד לא הבנתי מש"כ הרב המגיה על המחנ"א שם שאע"ג שלפר"ח יצא בכה"ג ידי חובת נתינה מ"מ מדברי מורי הרב ז"ל נראה דלא יצא י"ח. עכ"ד. ולא זכיתי להבין מאין לו זה. ולפי מש"כ לעיל לבאר את דברי הפר"ח נראה א"כ שגם לדעתו אם הסכים הכהן לקבל דמים בשוויו שפיר חשיב נתינה [אא"כ שנתן פחות משוויו,

אפילו הרבה פחות משוויו, שפיר דמי שהנותן מקיים מצות נתינה. ועיי' במאמר הנ"ל שהביא מו"ר שליט"א, משו"ת הלק"ט (סי' ד"ע) שהביא המנהג לתת פרוטה כדבר פשוט ולא העיר ע"ז דבר. עיי"ש. והנה זה עתה ראיתי בשו"ת אבקת רוכל למרן זיע"א, תשובה מאת רבינו יוסף צייאח (ס"ו), שדן אם זלו"ק נוהג בחו"ל או לא, ובתו"ד כתב (בסוף ד"ה הרי לך), וז"ל: 'וכן אם יש כהן ונתפטר עמו בדמים אם מעט ואם הרבה יתן הדמים לכהן ויאכל המתנות', עכ"ד, וא"כ ברורים דבריו, שיוכל לתת לכהן ואפי' דמים מועטים אם מסכים הכהן לכך. ועו"ע מש"כ שם בד"ה ולכן לע"ד, בשם המהרלב"ח שהנהיג בהסכמת הכהנים לתת דמי המתנות חצי כסף לגדי ולבהמה דקה כסף וכו'. עכ"ד. הרי לך שגם ללא כל נתינה של גוף הפירות, אלא אך ורק נתינת דמים כל שהסכים לכהן שפיר חשיבא נתינה מעלייתא. וה"ה בנידו"ד כל שהעני מסכים לכך מראש יכול ליתן לו דמים, ואם מסכים העני לקבל אפי' מעט כדי שיתרגלו לתת לו, שפיר חשיב נתינה.

והנה פשוט שלכתחילה לצאת חובת כל הדעות, צריך לתת לעני את גוף המתנות, או עכ"פ לזכות לו אותם באחד הקניינים המועילים, ואח"כ אם העני רוצה יכול לתת לו אותם בחזרה ולקבל דמיהם, שהרי זה ממונו של העני לעשות בהם כרצונו. ואמנם היכא שאינו יכול לזכות לו אותם מכל סיבה שהיא, אם הסכים העני מראש יכול הישראל לתת לו את דמיהם, כיון שרבו הדיעות שיוכל ליתן לו או הן או דמיהן וכו"ל. ומי"מ יתן לו דמיהן בשוויון. וכך הסיק להלכה מו"ר הגר"ש עמאר שליט"א במאמרו הנ"ל. ואם קשה להישראל שמפריש, לתת לו דמיהן בשוויון וכגון חקלאי גדול שדמי המעשר עני שלו הם הרבה מאד עבירו, וכמו"כ מצוי הרבה, אצל סטונאים שאומרים שאינם מוכנים לתת את המעשר עני, נלענ"ד שכל שהעני מסכים לקבל דמים אפי' פחות משווים של הפירות, יתן לו הישראל כפי מה שסיכם איתו, ויסמוך בזה על דעת המהר"י צייאח הנ"ל ועל דעת הרדב"ז שגם אם נותן פחות משוויו כל שהסכים לכך, חשיב שפיר נתינה. ובדאי שזה עדיף מזה שלא יתן כלל וילכד באיסור גזל עניים ובשאר איסורים שכתבנו לעיל בפ"ב הל' ד'. ונלענ"ד. ומש"כ שיקנה לו, היינו באחד הקניינים המועילים, כפי שיתבאר בעז"ה.

מסכים מראש אפי' שהטעם כדי שיתרגלו אליו מ"מ שפיר הויה נתינה. וזה דלא כמו שכתב בפירושו על הרמב"ם הנ"ל שמועיל רק אם נותן מעות שוויו אבל המנהג שנותנים פרוטה אין זה מנהג הגון. ובאמת יש לתמוה היאך רבינו הרדב"ז התעלם לגמרי מהאיסור של כהן המסייע בבית הגרנות, ולא הזכיר מאום שעצם הסכמתו של הכהן לזה הוי כסיוע בבית הגרנות ואסור. והיה אפשר לומר שלכן בפירושו חזר מזה. אך אם זה הטעם שחזר בו, א"כ צ"ע מדוע כתב שם שלא יצא ידי חובת נתינה, והרי איסור של מסייע בבית הגרנות אינו מבטל את מצות הנתינה של הישראל וכו"ל. ואולי א"ל שבפירושו על הר"מ דיבר הרדב"ז היכא שנותן פרוטה לכהן, ובאמת הכהן כלל אינו רוצה בכך וזה בע"כ ולכן אין זה נתינה. ואל תקשה א"כ מאי איריא פרוטה אפי' נתן שוויו, כל שזה בע"כ אין זה נתינה. י"ל שכך היה המנהג של אותם שנותנים פרוטה לכהן ולא אכפ"ל כלל מדעתו, אבל אה"נ אם יסכים לכהן הכהן מראש אפשר שמועילה הנתינה, וכמו שכתב בשו"ת (ושו"ר למרן החיד"א במחזיק ברכה יו"ד ס"א י"ט ד"ה וחזה שכתב שמהרדב"ז הזה נראה שאינו מועיל פרוטה אפי' אם יתרצה הכהן, ולכן כתב שחזר בו). אך מ"מ אהדרה קושיא לדוכתא שא"כ שמשקנתו שכל שהסכים מראש לקבל פרוטה הויה נתינה, מדוע לא הזכיר שדבר זה אסור משום כהן המסייע בבית הגרנות וצ"ע. ושו"ר למרן החזו"א שתמה כך על הרדב"ז (מעשרות ח' ה' ד"ה עוד ד). [אלא שחידוש אחר ראיתי להחזו"א שם שכתב, דס"ל למהר"ק שאפי' במכירי כהונה ואפי' נותן כדי שוויו, מ"מ יש בזה משום כהן המסייע, וע"ז חולק הרדב"ז. ולא זכיתי בענייני להבין כוונת החזו"א, שהרי המהר"ק מפורש שם בדבריו שרק היכא שהכהן לוקח בפחות כגון שוה עשר בשנים מוכח דמזיל גביה כדי שיתן לו שאר מתנותיו והוי ככהן המסייע, וכ"כ שם בד"ה ועוד יש טעם. וכ"נ פשוט שאיזה מסייע יש אם לוקח ממנו בשוויו המלא. ומה שתמה מרן החזו"א שם על הרדב"ז מדין עשו שאינו זוכה כזוכה, אי"צ לזה, כיון שהרדב"ז ס"ל שלכתחילה אפשר לתת הן ולא דמיהן היכא שמשכים הכהן ולא מטעם שעשו שאינו זוכה כזוכה ולא קשה על הרדב"ז. ואמנם מה שהקשה עליו מדין כהן המסייע אה"נ תמוה שהרדב"ז לא חשש כלל לאיסור זה וכו"ל]. אולם לפי האמור אי נימא שאין בעני איסור מסייע בבית הגרנות, אם כן אם היה בהסכמה ולא בע"כ, שהסכים לקבל

כה. מה שכתבנו לעיל שיש ליתן לכתחילה את גוף הפירות לעני, היינו במקום שיש שם עניים. אך אם אין עניים מצויים באותו מקום. צריך החקלאי לספל במעשר ולהביאו למקום שמצויים שם עניים. רק שלוקח מהעניים את ההוצאות שהוציא עבור זה. ואם חושש שעד שיביא להם את המעשר עלולים הפירות להתקלקל, ישום את הפירות בדמים, ויאכל או יסחור בהם, ויתן להם את תמורתם בדמים, ומותר הדבר לכתחילה אף שאין נותן להם את גוף הפירות. במה דברים אמורים שנוטל מהם ההוצאות, כאשר בעל הבית עישר את הפירות בשטח, על כן כל ההוצאות שהוציא להביאם משם אל העני, חייב העני לתת לו. אך אם הביא פירות בטבלן לשוק וכדומה, ושם מעשרן ונותנן לעני, אינו יכול לגבות ההוצאות הקודמות מן העני. אולם אם גם בשוק אין בא העני לקחת, ומוביל החקלאי או הסיטונאי את המעשר לביתו של העני, ודאי שיכול לגבות כל ההוצאות שעשה בעבורו. וראה בהערה דוגמא להוצאות שהוא יכול ושאינו יכול לגבות מן העניים. ועוד ביארנו שם את אופן הגבייה מן העני.

ב. הנה לעיל (סעי' כב ובהערה שם) כתבנו שם שמעיקר הדין כאשר יש עניים המגיעים לגורן. דיו לבעה"ב שיפרישם בגורן ויניחם שם לעניים, ואמנם היכא שאין עניים, מביאם בעה"ב לביתו ומטפל בהם בכל ההוצאות הנצרכות, ונותנם לעני וגובה ממנו את הוצאותיו. ודבר זה למדנו מהגמ' בחולין (קל"ד ע"ב) וז"ל: לוי זרע בכישר ולא הוו עניים למשקל לקט, אתא לקמיה דרב ששת אמר ליה, לעני ולגר תעזוב אותם ולא לעורבים ולעטלפים. מיתבי אין מביאין תרומה לא מגורן לעיר ולא ממדבר לשוב. ואם אין שם כהן שוכר פרה ומביאה מפני הפסד תרומה, [הפסד כהן - כ"ה גירסת הב"ח]. וכו'. ומתרת הגמ' שאני מתנות כהונה דנתינה כתיבה בהו עכ"ל הגמ'. והרמב"ם פסק הדברים להלכה בהל' תרומות (פ"ב הל' י"ז) וז"ל אין ישראל חייבים להטפל בתרומה ולהביא אותה מן הגורן וכו' ואם היתה חיה ובהמה אוכלתה שם, התקינו חכמים שיטפל בה ויביאנה לעיר ויטול שכר הבאתה מן הכהן, שאם הפרישה והניחה לבהמה ולחיה הרי"ז חילול השם, עכ"ל. ואמנם נקט הר"מ כגירסא בגמ' מפני הפסד תרומה ולכן כתב שזה משום חילול השם. אך מ"מ לא מסתבר שיתעלם מדברי הגמ' המפורשים שעיקר הטעם הוא משום מצות נתינה דכתיבה בהו, אלא שהוסיף טעם בנוסף לקיום מצות הנתינה, שיש גם הטעם שתורומה קדש היא. וכ"כ ברדב"ז על הר"מ שם. שהר"מ כתב תוספת טעם. ומ"מ כל היכא שכתוב נתינה יש להביא וליתנו למקבל המתנה ומזה הטעם פסק הר"מ בלקט שכחה ופאה שא"צ ליתנו לעני כדי שלא יאכל ע"י העורבים (הל' מתנו"ע פ"א ה"י) כיון שהתם לא כתיבא נתינה. משא"כ הכא והרמב"ם כתב להדיא

(שם) את שני הטעמים, גם שתורומה קדש ומתנו"ע לא, וגם שבתרומה יש מצות נתינה. ובמתנו"ע לא כתוב אלא "תעזוב" ולא ונתן. (ועי' יד אפרים ס"ו ס"א פ"ח בד"ה וכתב הרב פ"ח שהקשה על הר"מ. ועי' בחזו"א עמ"ס דמאי (ס"ג ג' ס"ק א' בד"ה בגליון) מש"כ עליו, ועי' במאמר של מו"ר שליט"א הנ"ל מש"כ להוכיח מהגמ' בחולין ודו"ק לענינו) ולפי"ז צ"ל שמעשר עני דינו כתורומה שהרי כתוב בו 'ונתת ללוי לגר וליתום ולאלמנה' (דברים פכ"ו פ"ב) וא"כ שנתניה כתיב בהו, הרי שמוטל על החקלאי החובה להביאו וליתנו לעני. ואמנם אין הבעלים חייבים לשאת בהוצאות שהוציאו עבור הבאת המעשר לעני, וכמש"כ הרמב"ם בהל' תרומות (שם) אודות מתנות כהונה. וע"כ כל ההוצאות הכרוכות בזה יוכל ליטלם מהעני. (והדברים מפורשים בתוספתא מע"ש והב"ד להלן) ואמנם ההוצאות שגובה הם רק אותם הוצאות שהוציא לאחר שכבר עשה מעשר כמבואר להלן. ומש"כ שיביאה לעני, אין הפי' למותן ביתו, אלא יביאם למקום המשתמר שמצוי שם עניים ויודיעם לבוא לקחת את זה וכמש"כ הר"מ בהל' תרומות, שמביאה לעיר ועו"ע בזה לקמן. הלכה למעשה, במעשר עני היכא שיתקלקלו הפירות והירקות עד שיביאם אל העני, ובפרט חקלאי הנמצא בשטחים הרחוקים, ומתעסק עם פירות וירקות שנמכרים כשהם טריים ואינם ראויים לאיסוסן ועד שיביאם לו יתקלקלו, יתנהג כנ"ל, ויתן את דמיהם לעני. ואמנם אם המדובר בירקות הראויים לאיסוסן, והעני רוצה רק אותן ולא דמיהן, ודאי שחובה עליו להביאם לעני. ואם יחלוף כ"כ זמן שגם בזה יתקלקלו חזר הדין כנ"ל.

ולגבי ההוצאות כך שנינו בתוספתא (מעשר שני פ"ג הל' י"א) וז"ל: המביא פירות מן הגורן לעיר, הפריש תרומה ונתנה לכהן, מעשר ראשון ונותנו ללוי, מעשר עני ונתנו לעני. אין מחשב עמהם דמי הבאה, אבל אם קרא להם שם בגורן הרי זה מחשב עמהן דמי הבאה. עכ"ל התוספתא. ומבאר שם המנחת ב"כורים (אות י"א) שבשעה שהביא, טבל הביא. ואינו חל ההוצאה על תרומה ומעשר. עכ"ד. וכ"ז בהוצאות שנעשו עד ההפרשה אך כל ההוצאות אם היו, עבור העני אחר ההפרשה בשוק, נוטלם מן העני, ולכן אם הביאם למקום ששם אין עניים והפירות יתקלקלו, צריך להובילם עד מקום שיש שם ודאי עני וכ"ז כדי שיקיים מצות נתינה. אם כן אם הוציא הוצאות נוספות אחר ההפרשה בשוק הרי הוא נוטלם מן העני, שהרי לא באו עניים לשוק. אם כן הלכה למעשה הוצאות כגון הובלה מן השטח לשווקים אינו יכול לגבות שהרי בשעת ההובלה הפירות טבל הם. אבל הוצאות נוספות שנעשות גם בשוק עבור העני, וכגון שלאחר ההפרשה בשוק, נותן לעני את הפירות בארגזים, דבר שאינו מחויב לו, ואפי' שנאדרו בשטח בהיותם טבל, את זה יכול לקחת מהעני שכן גם עכשיו יכול לרוקן אותם מהארגזים והענים יקח אותם כמות שהם. וה"ה אם לאחר שהקנה את זה לעני, אומר לו שימכור את זה

בשבילו, יכול הסיטונאי לזקוף ע"ח העני. ההוצאות שיש לו על מכירתם, כולל שכר עבודה שלו. וכל זה מתבאר מדברי התוספתא הנז'.

וזאת יש להדגיש, שכאשר בא בעל הבית לקזז את ההוצאות מן העני, תלוי הדין, אם כבר הקנה לו את גוף הפירות, יכול הוא לקחת ממנו מוגוף הפירות את ההוצאות, כיון שכבר קיים מצות נתינת של כל הפירות [וכגון מי שעושה הסכם מראש עם העני כגון המלוה מעות לעני ומוזהר לו ע"י אחר או באמצעות מכירי עניים וכמבואר להלן]. אבל אם עדיין לא הקנה לו את גוף הפירות, אם כן אם יקזז כעת קודם שנתן לו את הפירות נמצא שאותם המקוזזים הם בשווים ולא הפירות עצמם וחזרנו למחלוקת הפוסקים הנ"ל בסעי' הקודם, האם בעיני שיתן לו דווקא את הפירות או אפילו דמים דמה לי הן ומה לי דמיהן. וכיון שלכתחילה צריך ליתן לו את גוף הפירות וכמו שכתבנו שם לעיל שיש לחוש לכתחילה לדעת המהר"י קורקוס, א"כ ה"ה הכא, עליו ליתן לעני את כל פירות המעשר, ואח"כ לשוב ולקחת ממנו את הוצאותיו אם בפירות ואם בממון, דאל"כ לא קיים מצות נתינה וכנ"ל. [ואם כבר קיזז את הוצאותיו עם פירות המעשר יש לו על מי לסמוך וכמבואר בהערה שם לעיל].

הרה"ג משה יהודה לנדאו שליט"א

מרבני המכון

↓ לעילוי נשמתו הטהורה והזכה ↓
של מרן ראש הישיבה
רבי מאיר ניסים בן כמסאנה זצוק"ל

קביעת שנת מעשר ושביעית בירקות יבשים שמנע מהם מים

פתיחה: תבלין הפפריקה המצוי הוא תוצר של אחד מזני הפלפל, הנקרא פלפל/פלפלת צ'ילי^א [הצ'ילי משמש בעיקר לתבלינים, אבל רבים משתמשים בו פרוס או חתיכות לבישול ולתוספות בסלט]. רוב השימוש בו הוא כשהוא יבש. את הפלפל מגדלים גם בארץ, ויש תוצרת מקומית לפפריקה לסוגיה. זריעת הפלפל נעשית בישראל באמצע השנה [באיזור חודש מרץ למניינם], ואילו הלקיטה היא בתחילת הסתיו.

כדי לקבל את התוצאה הרצויה לתבלינים, מונעים מהצמח מים לקראת סוף גידולו בשדה, כדי לייבש אותו.

כדי לקבוע לאיזו שנה הלכתית משתייך הפלפל לענין שנות המעשר ולענין שנת השמיטה לדיניה, מן הדין היה נראה שאולינן בתר לקיטה ככל הירקות. אלא שההלכה בזה שונה. וכבר כתב רבינו ראש המכון הגרש"ז רווח שליט"א (לוח זמני קדושת שביעית, וכן בגליון 'תנובות שדה' 157), וז"ל: 'הרוב המוחלט של הפפריקה בתחילת שמיטה שייך הלכתית לשישית, ואין בו קדו"ש'. וזאת בשונה מכל הירקות. כיו"ב בבצל יבש לבן או אדום, גם בו נכתב בלוח הנ"ל שתחילת קדושת שביעית תהיה רק בחודש שבט ובאדר^ב.

והנה הרי בירקות השלב הקובע להגדרת קביעת השנה ההלכתית, לענין שביעית ולתרומות ומעשרות, הוא זמן לקיטתו. ונחלקו בגמ' (ר"ה יד, א) בטעם שבירק הולכים אחר לקיטה, האם מפני שגדל על מי שנה הבאה, או מפני שגדל על כל מים, כלומר שצריך גם השקיה.

במאמר שלפנינו נצא לדון ולבאר במה השתנו ירקות יבשים [פלפלת ובצל] שאינם כשאר ירקות. השאלות שנדון בהם, הם: מה הדין בירקות שלא השקו אותם בשנה החדשה, וכן זני הפלפל שמונעים מהם מים כדי שיתייבשו. האם באלו תהיה שנת המעשר השנה הקודמת שהרי גדלו על מי שנה שעברה? מה דין ירקות שרובם נלקטו, ונשארו קצת באדמה, וכבר אינו משקה אותם [אף כשאינם הפקר]? ירקות שאינם מושקים, האם יכול ללקוט אותם בשמינית כשאר השנים [באופנים שאין בהם איסור ספיחין במוצאי שביעית], או שמאחר שמנע מהם מים הרי הם קדושים בקדושת שביעית?

א. החוקרים טוענים שפלפל זה, וכן מה שנקרא היום גמבה/פלפל, כנראה אין זה שמו מזמן המשנה והגמ', והפלפל/פלפלת שמזמן המשנה הוא צמח מטפס שיש לו פירות קטנטנים שמהם נעשה פלפל שחור ופלפל לבן, ולא פלפל אדום או פפריקה. הגמבה והצ'ילי אינן ממשפחת הפלפלים בהגדרתם הבוטנית [לפי חלוקת החוקרים כיום] אלא ממשפחת הסולניים. ונפ"מ גם לכלאים ולמעשרות.

ב. וכבר דן בזה בהרחבה רבינו הגרש"ז רווח שליט"א בכמה מקומות (חלקת השדה ח"ג שביעית סי' ג-ד, ובשביית השדה ובקצירת השדה פ"א הערה 8), והביא שדן בשאלה זו עם רבותינו חברי ועדת השמיטה הארצית, והסכימו עמו כאחד מו"ר הראשלי"צ הגרש"מ עמאר שליט"א ולהבחיל"ח הג"ר שלמה בן שמעון זצ"ל שדין הפפריקה כדין שישית. ואח"כ בקודש בבית מרן הראשלי"צ הגאון רבי עובדיה יוסף זצוק"ל שאלו ע"כ, והסכים עמו.

ג. להרמב"ם בשעת הלקיטה בפועל, ולתוס' (ר"ה יג: ד"ה אחר), בזמן גמר הפרי, אלא שנקטו לקיטה מפני שהלקיטה היא תיכף לגמר פרי. בשו"ע (סי' שלא סנ"ז) סתם, ומשמע שפסק כהרמב"ם, וכן עיקר, וכ"כ חזו"א (שביעית סי' כז ס"ז).

א. הגדרת הזמן הקובע לשנת המעשר

בגמ' (ר"ה יג, ב) איתא: 'אמר רבה אילן בתר חנטה, תבואה וזיתים בתר שלישי, ירק בתר לקיטה'. והגמ' שם דנה בדברי המשנה (שביעית פ"ב מ"ז) שאורז ודוחן ופרגין ושומשמינ שעת ההשרשה שלהם בקרקע קובעת. והטעם שאלו שונים מבואר בגמ' שם. אמנם בהמשך הסוגיא מובאים דברי שמואל שנקט שאין הלכה כמשנה הנ"ל אלא הולכים אחר גמר הפרי באלו. וכן נפסק להלכה (רמב"ם שמו"י פ"ד ה"ג). ובפשטות רק ארבעה מינים אלו [ויש מוסיפים פול המצרי ואפונים] שונים מאחרים, וכ"נ מהרמב"ם. ולפי זה בשאר קטניות נקבע זמן כשמגיעים לשליש. אמנם מרש"י בסוגיא משמע שמינים אלו כוללים את כל סוגי הקטניות, שהקובע בהם הוא השרשה, או גמר פרי לדעת שמואל, וכן הלכה. אמנם י"ס שגמר פרי היינו שלישי, ומפרשים כן גם בדעת הרמב"ם שפסק כשמואל, ואעפ"כ הזכיר במקו"א שלישי.

יוצא שלפי הרמב"ם ששנת ירק נקבעת לפי הלקיטה בפועל, א"כ ישנם ארבעה חלוקות בזמן: חנטה, שלישי, לקיטה וגמר פרי [אמנם כאמור י"ס שגמר פרי הוא שלישי]. ואילו להתוס' הנזכר שגם בירק הקובע הוא גמר פרי א"כ לשמואל ולהלכה ישנם רק שלוש חלוקות [ומ"מ י"ס שחנטה ושלישי הם זמן אחד. ראה מהר"י קורקוס ברמב"ם, ופנ"י (ר"ה שם)].

עד כאן הכללים. אלא שיש אופנים שהדין משתנה, כגון: גידולים שהגדרת המין שלהם, האם זה ירק או קטניות, משתנה עפ"י דעת הזורע, אם זורעם לזרע או לירק [ההבדל הבסיסי בין ירק לזרע הוא שהירק הוא הנאכל בעודו חי וטרי, וכן לא רק הזרע נאכל אלא כל הירק, כדוגמת תרמילי האפונה. ואילו הזרע הוא הזרע הנאכל, ובדרך כלל אוכלים אותם יבשים. דוגמא לכך הם שעועית ומינים הדומים לה שנמכרים גם היום הן בצורה טרייה, כגון שעועית קפואה, והן יבשים, שעועית יבשה, וכן אפונה והתרמיל¹].

כמו כן, בצלים הסריסים ופול המצרי שמנע מהם מים שלושים יום לפני ר"ה מתעשרים לשעבר ומותרים בשביעית (שביעית פ"ב מ"ט), כלומר, שבכה"ג נקבעת שנתו בשנה שעברה.

כדי לבאר הטעם, והאם הדין כן בכל הירקות. וכן להבין מדוע השתנו ירקות שהולכים בהם אחרי הלקיטה, שהיא סוף הגידול, ואילו בתבואה ובאילנות הקובע הוא תחילת הפרי.

הנה כבר דנו בכך הראשונים, רש"י (ר"ה שם) והרא"ש (שביעית שם) תירצו שכל קביעות אלו הם מדרבנן, וקבעו חכמים בזמנים היותר ברורים לקביעה. אלא שכבר שאלו בתוס' שם דהתינח בתרו"מ שמדאורייתא אינם אלא בדגן תירוש ויצהר, אבל לשביעית דאורייתא מדוע יש שינוי [ולדעת רש"י צ"ל שבשביעית בזה"ז דמדרבנן. וכ"כ הרא"ש. ולפי"ז בעז"ה בקרוב ממש יחזור חוב שביעית לדאורייתא וישתנו הכללים]. ותוס' מפרט שלמדים מפסוקים, וכן ירק התמעט בפסוק מדין תבואה וקטניות ואילנות. ומ"מ בדעת התוס' צריך להבין מ"ט נקבע דינם בלקיטה.

לביאור הענין יש להרחיב בסוגיית הגמ':

בבביתא (ר"ה שם) נחלקו ר' יוסי הגלילי ור"ע מדוע בירקות הולכים אחר לקיטה, ואינם בכלל תבואה שהולכים בה אחר שלישי, וז"ל: "ריה"ג אומר "באספך מגרנך ומיקבך" (דברים ט"ז, יג): מה גורן ויקב מיוחדין שגדלין על מי שנה שעברה ומתעשרין לשנה שעברה, אף כל שגדלין על מי שנה שעברה מתעשרין לשנה שעברה, יצאו ירקות שגדלין על מי שנה הבאה ומתעשרין לשנה הבאה. ר"ע אומר "באספך מגרנך ומיקבך" - מה גורן ויקב שגדלין על רוב מים ומתעשרין לשנה שעברה, אף כל שגדלין

ד. וראה בסוג' הירוש' העמקה (שביעית פ"ב מ"ח): שש מידות בפול המצרי [זרען לזרע, זרען לירק, זרען לזרע ולירק, זרען לזרע ונמלך לירק, זרען לירק ונמלך לזרע, עשאן קצצין, מקצתן קצצין, וכו'. ושיטות שונות בביאור הסוגיא שם].

קביעת שנת מעשר ושביעית בירקות יבשים שמנע מהם מים • מאמרים הלכתיים

על רוב מים ומתעשרין לשנה שעברה, יצאו ירקות שגדלין על כל מים ומתעשרין לשנה הבאה. מאי בינייהו? אמר רבי אבא בצלים הסריסים ופול המצרי איכא בינייהו, דתנן - בצלים הסריסין ופול המצרי שמנע מהם מים שלושים יום לפני ראש השנה מתעשרין לשעבר ומותרין בשביעית, ואם לאו, אסורים בשביעית ומתעשרין לשנה הבאה". ובתוספות (ד"ה מה) בתחילה כ' שהכל אסמכתא, שהרי אין מעשר דאורייתא בירקות, א"נ שלמדים מכאן לשביעית דאורייתא, וזו ילפותא גמורה.

לפנינו מחלוקת תנאים מדוע ירקות יצאו מכלל תבואה ואינם בכלל דין שלישי. אלא שעדיין צ"ב מנלן שאזלינן בתר לקיטה, ולא קודם לכן, כגון משעה שהתחיל שם ירק עליו?

וע"כ נראה לפרש שהסברא הפשוטה יותר היא ללכת בתר לקיטה, שאז חשיבות שם פרי גמור עליו בפועל, וגמר מלאכת הקרקע ותחילת היותו פרי תלוש הוא הזמן להגדיר את שנתו [ולפי התוס' שגמר פרי קובע, זהו הזמן שהוא חשוב כפרי גמור אף שעדיין מחובר]. אלא שבדברים מסוימים לימדה תורה שזמנם שונה.

ב. טעם בהבדל בין סוגי הגידולים

לענ"ד יש מקום להוסיף ביאור ביסוד ההבדל בין התבואה והאילנות שבהם קביעות השנה הוא בתחילת היותו פרי, לירק שהקובע הוא סוף גידולו. עיקר ירקות הם העלים [הדשאים, כדמשמע בברכות לה, א] הנאכלים טריים, באלו אין כ"כ הבדל בין תחילת פרי וגומרו, אלא יש תוספת גדילה, אך הגידול אינו מתייחס ליחידה שמגדירה את הכל כפרי אחד. לעומת זאת, בפירות האילן ובקטניות ואף במיני תבואה בתחילת גידולם נקראים פרי, ובהמשך מתווספים ומתעבים ומשתבחים, אבל עדיין ההתייחסות היא שהפרי הוא אותו פרי שהיה בקטנותו, אלא שגדל והתבשל. לכן באלו ניתן ללכת אחר מה ששם פרי עליו אם יקטפוהו, ומה שמתווסף אינו עוד פרי אלא בפרי עצמו.

ולכאורה סברא זו בכלל דברי רש"י (שם יד. ד"ה יצאו): 'והיא שנת לקיטתן, שהרי קוצרין אותה והיא חוזרת וגדילה'. וצ"ב מה כוונת רש"י שחשיב גדל על מי שנה זו מפני שאם נקצור יגדל שוב? ונראה כדברינו, שמאחר שישוב ויגדל ע"כ א"א להתייחס לפרי כאותו שהיה בקוטנו אלא שהוסיף וגדל, ואין חשיבות לתחילת היותו פרי, שהרי גם כשנקצור ישוב ויגדל, וא"כ מה שגדל ממי שנה קודמת לא קבע מצב של פרי אז, ולכן אין חשיבות לשם פרי בקוטנו, לקבוע שהוא הפרי, ועיקר שמו בלקיטה, שהכמות שלקט היא הפרי בפועל.

ועל פי זה יש לבאר כיצד תיתכן ההלכה שבמינים מסוימים יש הבדל בין אם זרעו לזרע לבין אם זרעו לירק, כגון פול המצרי שלר"ש שזורי אם זרעו לזרע דינו כאורז ודוחן, ואילו אם זרעו לירק דינו כירק [וכ"פ הרמב"ם]. וקשה ממנ"פ אם גדל על רוב מים דינו כשנה שעברה גם בירק, ואם גדל על כל מים דינו כשנה הבאה גם לזרע.

ובאמת שקושיא זו הקשו בירושלמי (שביעית פ"ב סוף הל' ז) לאחר שנלמד שירק בתר לקיטה מ"באספך מגרנך ומיקבך", הקשו: 'התיבון, הרי פול המצרי זרעו לזרע מתעשר לשעבר, זרעו לירק מתעשר להבא, וקסמיה בדיה [כלומר האם קסמים בידו של הפול שגידולו משתנה לפי מחשבת האדם]? זרעו לזרע הוא חיי ממי שנה שעברה, זרעו לירק הוא חיי ממי שנה הבאה [י"מ שכל דברי הגמ' הם קושיא, ואין תירוץ בגמ'. אמנם דרך הירוש' להישאר בשאלה ולא חש לתרץ. וי"מ שהתירוץ בסוף]. ומ"מ יש ליישב כדלעיל, שבזרעו לזרע, הזרע הוא הפרי הקטן, שקיבל שם פרי בקטנותו, ושייך לקבוע את שנתו כבר אז, ובפרט שכנראה עולה בו שרף ויכול לגדול משהביאו רוב מים. אבל כשחישב לירק ועיקר שמו הוא ירק, אין לו שם פרי אלא מתפתח והולך לפי המים, ולכן גדל על כל מים. וראה במפרשי הירוש' כעין זה.

אלא שעדיין צ"ב מ"ט להלכה נוקטים שכל פרי האדמה כגון מלפפון, עגבניה ופלפל ודומיהם דינם כירק, והרי בהם הפרי גדל, ואינו דומה לירקות עלים.

ג. ביאור שיטות הראשונים, ונפ"מ

הובאה לעיל מח' התנאים מ"ט בירקות נקבעת השנה בלקיטה, והנפ"מ ביניהם. הראשונים נחלקו בביאור מחלוקתם. נבאר בעז"ה את השיטות השונות והנפ"מ לפי"ז.

רש"י בפירוש הראשון - מבאר שמש"כ הגמ' שנפ"מ בין ריה"ג לר"ע בבצלים הסריסין ופול המצרי היינו שלריה"ג שנתם היא שנה שעברה, ולר"ע לשנה הבאה, שלדברי ריה"ג הזמן תלוי בשאלה האם גדל בפועל על מי שנה שעברה, ובפירות גידול הפרי הוא מחמת מי שנה שעברה, שעלה בהם השרף, וכן בתבואה שמשביאה שליש היא ראויה להיקצר בדוחק, וממילא כשהביאה שליש לפני ר"ה הרי שגדלה על מי שנה שעברה, ובירק שנלקט אחרי ר"ה גדל על מי שנה הבאה מפני שאינו מסתפק במי גשמים אלא צריך השקיה תדירה.

ואף בירק שנלקט בתחילת שנה, ובשנה זו לא השקו, ונמצא שיניקתו מלחלוחית השנה שעברה, ביאר רש"י שנקרא גדל על מי שנה הבאה, מפני שהקובע הוא שעת יניקת הירק, ויניקתו בשנה החדשה, אע"פ שהשקיתו בשנה שעברה.

אבל בבצלים הסריסין ופול המצרי שמנע מהם מים בסוף גידולם ולפני לקיטתם ל' יום לפני ר"ה, ע"כ שבפועל גדל על מי שנה שעברה, שהרי לאחר שלושים יום יבש, ואין לו יניקה וגידול בשנה זו כלל.

אבל לר"ע הכל תלוי בכלל ובהגדרת סוג הפרי, אם הוא גדל רק על מי גשמים דינו כתבואה, ונכלל באותו פסוק, ואם גדל על כל מים, דהיינו גם על השקיה, דינו לילך אחר לקיטה, אף כשמנע השקיה ל' יום לפני ר"ה.

נמצא לפירוש זה שלריה"ג תלויה ההגדרה בשתיית הירק מהמים שבאדמה בפועל, ולפי זה אם מנע מים מסוגי ירקות אחרים דינם כבצלים ופול, שהרי גדל על מי שנה שעברה. ואם בשנה החדשה שותה ממי ההשקיה האחרונים שמשנה שעברה, נחשב כגדל על מי שנה הבאה.

והנה לפי"ז בפלפל הנ"ל שמנע ממנו מים שלושים יום, היה צ"ל דינו כשנה שעברה, כדין בצלים ופול המזכרים במשנה.

אלא שרש"י הוסיף שדין המשנה שייך דווקא בשני מינים אלו שרגילות שמונעים מים, אבל במינים שאין רגילות, אם עשה כן בטלה דעתו, וא"כ, בכל המינים אף שימנע מהם מים, ייקבעו לפי הלקיטה בפועל. ומ"מ מין שדרך למנוע מים, אף שאינו משני המינים אלו, אין לומר בטלה דעתו, וא"כ פלפל הנ"ל שעיקרו לייבוש דינו כבצלים ופול.

וזאת ועוד, גם בשאר ירקות כשמנע מהם מים יש לדוןם כדין שנה שעברה, דהנה הובאו לעיל ב' תי' התוס' האם הדין דאזלינן בתר לקיטה מדרבנן או מדאורייתא. התינח לתירוץ הראשון וכ"ה שיטת רש"י שקביעת לקיטה מדרבנן, שייך לומר בטלה דעתו, אבל אם היא הגדרה בדין התורה שהגדל על מי שנה שעברה מתעשר לשעבר, וכתירוץ השני, א"כ לכאורה צ"ל תלוי הדין במציאות, האם בפועל גדל על מי שנה שעברה. יתירה מכך, ניתן לדייק שמש"כ רש"י בהמשך דבריו שבמינים אחרים כשמנוע מים בטלה דעתו, לא כתב כן אלא לפירושו השני [שהרי מבאר שם שלא יצא מכלל ירק ובטלה דעתו, ורק לפי הפירוש השני שייכים דבריו "לא יצא מכלל ירק", וכפי שנבאר].

א"כ לדברינו עולה שלפירושו הראשון יש מקום לומר שאותם שגדלו על מי שנה שעברה, יהיה דינם כדין בצלים ופול המצרי. ובודאי שכ"ה בדברים שרגילים לייבוש, כמו הפלפלת.

קביעת שנת מעשר ושביעית בירקות יבשים שמנע מהם מים • מאמרים הלכתיים

והנה לפירוש זה מתבאר שכוונת מנע מים ל' יום לפני ר"ה היינו שעבר יותר מל' יום מהשקיה קודמת, וכן לא השקה בשלושים יום הסמוכים לר"ה, ובודאי שלא חזר והשקה בשנה החדשה, שאם השקה, שוב הוי גדל על מי שנה הבאה.

פירוש נוסף ברש"י - מפירוש רומיים שפירשו להיפך עפ"י הירושלמי [וכן ביארו התוס' והריטב"א כפירוש העיקרי], שלר"ע כשמנע מהם מים בסוף, הפך את דינם מירקות הגדלים על כל מים, ונהפכו לשדה בית הבעל שגדלים על רוב מים. ודווקא בשני מינים אלו שרגילות לעשות כן יהיה הדין כך, אבל בשאר ירקות בטלה דעתו אצל כל אדם.

רש"י מפרש במה שונה דעת ר"ע בפירוש זה מהפירוש הקודם, אבל לא פירש במה השתנתה שיטתו של ריה"ג, ומדוע לפירוש זה סובר שנקרא גדל על מי שנה הבאה, היפך ממה שפירש בביאור הראשון.

וי"ל שלפי זה ריה"ג אמר כלל [כמו ר"ע לפירוש הראשון], וא"כ אפילו לא השקה ל' יום, הם מוגדרים כשל שנה הבאה, שאין זה תלוי בכל ירק ובמציאות, והילפותא אינה אלא להוציא ירק שאין ללומדו מגורן ויקב. וע"כ לריה"ג נלך אחר לקיטה בפועל. ומ"מ אין נפ"מ מעשית לשיטת ריה"ג זו, מאחר שלפי הפירוש השני יוצא שההלכה כר"ע.

ולשיטה זו יוצא ששאר ירק שמנע מהם מים ל' יום, לריה"ג אזלינן בתר הלקיטה בפועל, ולר"ע כשאין רגילות לעשות כן בטלה דעתו אצל כל אדם. ואם רגילות למנוע מים, צ"ל דינם כבצלים ופול.

ולפי"ז בפלפל הנ"ל, אם מוגדר כרגילות לעשות כן, תלוי דינו במחלוקת התנאים בין לפירוש הראשון, ובין לשני, ומאחר שנפסקה ההלכה כדברי המשנה שכשמנע מהם מים מתעשרים לשעבר, א"כ ה"ה בפלפל / צ"לי.

אלא שלענ"ד יש לדחות, שלפי הפירוש השני ביאר רש"י עפ"י לשון הירוש', שלר"ע חשיב כפרי שנה שעברה רק משום שנעשים כשדה בית הבעל. ולכאורה לא בכל מה שעושה כן נהפך לשדה בית הבעל, אלא דווקא באותם שניתן להגדיר אותם כשדה בית הבעל, דהיינו שמטרת מניעת המים היא להפוך אותם למין שונה שדומה לתבואה או לקטניות וזרעים [כמו פול יבש], וכשיש לו את שתי התועלות האלה, או כעין תבואה וזרע או ירק, אם מונע מים מהם בכוונה, הוא הופך אותם למין שגדלים כשדה בית הבעל. אבל כשמנע מים מירקות אין הוא הופך אותם למין אחר, ואף שכעת הם יבשות, עדיין דינם כדיון ירק ולא כקטניות, וממילא ישארו בכלל שגדלים על כל מים. וכעין זה מבואר בר"ש סיריליו, ובעוד מפרשים ופוסקים, וכ"מ בחזו"א. וא"כ לפי התירוץ השני לכו"ע שאר ירקות שמניחים לייבוש ומונעים מים לא יהפכו לשדה הבעל, ואף בפלפלים יהיה הדין כן. ואפשר שזו כוונת רש"י במש"כ "אבל שאר ירקות שאין דרכם בכך אפילו מנע מהן לא יצאו מכלל ירק ובטלה דעתו", וכוונתו שבשאר ירקות גם כשמנע מים אינם יוצאים מכלל ירק, דעדיין ירק הוא אלא שהתייבש. ואף שיאמר שרוצה לאוכלו כזרע בטלה דעתו, ואין זה מוגדר כזרע אלא כירק.

ולפי זה יהיה חילוק לכאורה בין בצלים הסריסים ופול המצרי לפלפלת האם מועיל בהם מניעת מים. וצ"ע. וא"כ פלפל צ"לי עדיין לא מחזור דינו.

עוד יל"ע בפירוש רש"י השני - לעיל כתבנו שלפי זה לא התבאר מ"ט דריה"ג. ע"ל. אמנם בחזו"א (מעשרות סי' א ס"ק ט, יד) נראה שלמד שלפירוש זה מניעת המים אינה דווקא בסוף הגידול, אלא אפילו כשמנע מים באמצע, נהפך לר"ע לגדל על רוב מים כבית הבעל. ובחזו"א נראה שמדמה זאת לדין נמלך שבפול המצרי שזרעו לירק ונמלך עליו לזרע [ושואל מ"ש נמלך לזרע שצריך להימלך לפני שלישי, וגם שמנע מים ג' אוריות, ואילו במשנתנו כשמנע מים שפיר נהפך לזרע. ותי' שאם לא חשב

לפני שלישי לא מהני להפוך לזרע אלא את הזרע אך לא מהני לבטל שם ירק (הסוגיא עמוקה וצ"ע רב, ולכן כתבתי רק שנראה כן מדבריו. וצ"ע רב). נראה שלמד שגם במשנתנו הופך במניעת מים את הירק לזרע]. וע"ש שדן אם מניעת המים ג' אוריות (מורביות) צ"ל לפני שלישי או אחרי. ומ"מ מדבריו נראה שאחרי שמנע מים, גם אם יחזור וישקה לא יחזור ויהפוך לירק לאחר שלישי. ולפי"ז אפשר שלריה"ג מיירי כשאחרי שמנע מים חזר והשקה בשנה החדשה, ולכן חשיב גדל על מי שנה הבאה, ורק לר"ע נהפך דינו לגדל על רוב מים, דהיינו נתהפך דינו לכעין זרעו לזרע ומתעשר לשעבר. ע"ש.

וע"ע בחזו"א (סקי"ד) שכתב שאם פול נהפך לשדה הבעל יהיה דינו לר"ש שזורי שניזיל בתר השרשה, כמבואר במשנה, והיינו שנהפך דינו לזרעו לזרע. אבל לו"ד חשבנו שגם אם נהפך דינו לשדה בית הבעל בזה לא יהיה דינו כזרעו לזרע, כיון שעדיין דינו כירק שגדל על רוב מים שנלך בתר שלישי אפילו בפול, ורק בזרעו לזרע אמר רש"י שהולכים בתר השרשה.

כמו"כ יש לעיין לפי הפירוש השני ברש"י - לר"ע [בין אם נבאר כפשוטו שדינו כירק אלא שעשאו כשדה בית הבעל שגדל על רוב מים, בין אם נימא כהחזו"א שכשדה בית הבעל משמעו כזרע] מהו מנע מהם מים ל' יום, מדוע בכך נהפך להנ"ל.

ולענ"ד נראה שהכוונה שמנע השקיה ל' יום מזמן שהיה צריך להשקותם שוב, שאז שייך לדון שעשאו כשדה בית הבעל, אבל לא כל מי שמתעכב מהשקיה יום אחד ממה שנצרך כבר הופך לבית הבעל.

ולכאורה ראייה לזה מהירושלמי שמסתפק האם למפרע הוא נהפך או מכאן ולהבא, ונפ"מ בלקט לאחר טו יום ושוב לקט לאחר ל' יום, שאם למפרע - מעשר מזה ע"ז, ואם מכאן ולהבא - אינו מעשר מזה ע"ז. ובפשטות מדבר על משנת בצלים ופול שמנע מהם מים, ולכאורה אם מנע מים היינו שההשקיה האחרונה היתה בכ"ח אב, בזה לא מסתבר שלקטיטה של טו אלול תיהפך לשדה בית הבעל, שהרי זו דרך השקיה רגילה, וכדין כל ירק, ומה בכך שאח"כ כשהגיע הזמן מנע מים. ורק אם נאמר שמדובר על שלושים יום מזמן שהיה צריך להשקות ולא השקה, אז שייך לדון מה דין הימים שבינתיים.

אלא שכל ספק הגמ' הזה צ"ב, דאם צריך מניעת מים לפני ר"ה דווקא, א"כ לקיטת יום טו עדיין בשנה הקודמת, וממנ"פ ניזיל בתר שנה שעברה. וכבר הקשה כן גם בחזו"א שם סוס"ק יג, [ובתחילה רצה לפרש בע"א, ותמוה, והוא עצמו דחה דבריו שאינו נראה כלל], וכ' שאפשר שא"א יהיה להפריש ממה שמנע מים ונהפך לזרע על הירק, ושונה מזרעו לזרע ולירק וכדו' שדינו שמפריש מזרעו על ירקו, וכן בזרעו לירק שמתעשר לזרע ולירק לדעת החזו"א שמדמה פול לכוסבר, ע"ש, והזרע נגרר אחר הירק להתעשר להבא, שם יהיה אפשר לכאורה להפריש מזרע על הירק, ואילו להפריש מאותו ירק על מה שזרעו מתחילה רק לזרע, א"א. והוא חידוש עצום.

אמנם חשבנו בהבנת דבריו, שכל ששייך לדון שיש מחשבת זרע וירק מעורבים שייך להפריש מזע"ז, מאחר שגם בזרע וגם בירק יש מחשבות מעורבות, לזרע ולירק, שהרי חשב על הכל. אבל אם חשב להדיא רק לזרע ובאחר רק לירק, בזה אין מעשרים מזע"ז דאין כאן מחשבה מעורבת והוי כב' מינים. ועדיין זו סברא מחודשת. ובחזו"א נשאר בצ"ע בזה.

אלא שכל זה לשיטתו שבמנע מים נהפך לזרע עד כדי שא"א להפריש על הירק, אבל לדברינו שאינו כזרע אלא דינו עדיין כירק בודאי שניתן להפריש מזע"ז, אא"כ היא משנה לחברתה

ובהמשך דבריו מפרש שאם מניעת המים הנזכרת אינה דווקא לפני ר"ה, אפשר לבאר את הירוש' [ומ"מ כל זה הוא רק לפירוש השני ברש"י, אבל לפי הראשון שמתני' כריה"ג א"א לפרש את הירוש' שעשאוה כשדה בית הבעל. וכן א"א שתהיה מניעת המים אלא ל' יום לפני ר"ה, בסוף גידולו, כדי שיהיה מוגדר כגדל על מי שנה שעברה. וכן בודאי סגי במניעת מים במקצת מההשקיה הרגילה].

קביעת שנת מעשר ושביעית בירקות יבשים שמנע מהם מים • מאמרים הלכתיים

העולה מדברינו בפירוש השני - לפירוש זה לא מחוור שמניעת מים ל' יום מפעם קודמת מספיקה. בנוסף, לפי החזו"א מניעת מים יכולה להועיל רק במה שניתן להגדיר כחשבו לזרע. וא"כ בפלפלת קשה לומר שדנים לשעבר.

ד. יבש עוקצו דינו כתלוש

אלא שעיקר הטעם לפסוק שגם הפלפלת הנ"ל דינה כשנה שעברה, הוא כפי שאמר וכתב רבינו הגרש"ז רווח שליט"א, עפ"י מש"כ מרן החזו"א צוק"ל (שביעית סי' כז ס"ז) שהתוס' והרמב"ם שנחלקו האם בירק קובע גמר פרי או לקיטה בפועל, כנ"ל, היינו כל שלא יבש עוקצו, ולא פסק חיבורו מהאדמה, אבל כשיבש עוקצו פסק חיבורו, ובזה לכו"ע הגם שמחובר חשיב כתלוש. דין זה מפורש בעוקצין (וכן חולין קכו, ב) לגבי טומאת אוכלין שמשבישו עוקציהן חשיב תלוש ומקבלים טומאת אוכלין. ואמנם ראה שדנו הגרש"ז שליט"א עם הג"ר דוד אביטן שליט"א מדוע יש לדמות קביעות השנה לטו"א, ולא לדין קצירה בשבת. ע"ש.

ועל כן, המציאות בפלפלת הנ"ל שבר"ה כבר יבשו עוקציהם, ואין להם יניקה כלל, ובזה לכו"ע הוי כתלוש קודם ר"ה, ואין בהם קדושת שביעית.

סיכום העולה להלכה - הרמב"ם (פ"א ממע"ש הל' ט, ובפ"ד משמו"י הל' יז) פסק כהמשנה שבצלים ופול שמנע מהם מים מתעשרים לשעבר. לא ברור בדבריו כאיזה פירוש ברש"י פסק, האם לפי הפירוש הראשון וכריה"ג, או כפירוש השני וכר"ע, וכבר כתב הרדב"ז (הל' מע"ש שם) שהרמב"ם כתב הלכה פסוקה כמתני', וההלכה קיימת. אמנם בתוס' ובריטב"א כתבו כפירוש השני שהוא עפ"י הירוש' (וכ"נ בחזו"א שנקט כעיקר כך).

והשתא נבוא לדון באופנים השונים:

א. בצל כיום אף שנלקט אחר ראש השנה מ"מ כבר מנע ממנו מים ל' יום, ולכאורה דינו כבצלים הסריסין ותהיה שנתו לשעבר, כלומר כשנה הקודמת.¹

ב. הפלפלת הנ"ל, אם יבש עוקצה נקבעת לפי שעה שיבש, ומאחר שלפי הנ"ל המציאות היא שרוב הפלפלאות יבש עוקצם בראש השנה, דינם כשנה שעברה.

ג. אם לא יבש עוקצה של הפלפלת אבל מנע ממנה מים ל' יום לפני ראש השנה, לפי מש"כ לעיל לפירוש הראשון ברש"י נדונו כשנה שעברה, אבל לפירושו השני יש מקום להסתפק האם נידון כשנה שעברה כבצלים, או שדווקא בבצלים ופול שייך כן, וכמבואר, וכן יש מקום לדון שמא צריך מניעת ל' יום משעה שהיה צריך להשקות.

ד. שאר ירקות שאין דרך למנוע מהם מים, והוא מנע מהם מים מסיבה כלשהי, או מפאת הזנחה, או שנשארו מעט ולא משקיע בהם, או אף אם רוצה לייבשם, לפירוש רש"י השני בטלה דעתו, ואזלינן בתר לקיטה, ואפשר שגם לפי הראשון, ומ"מ כפי שכתבנו לעיל עפ"י הירוש' ומהתוס' והריטב"א נראה שפירוש שני עיקר, וא"כ אזלינן בתר לקיטה.

ה. אפילו בירקות שדרך למנוע מהם מים, אם השקה בתוך ל' יום לראש השנה, פשוט שהולכים אחר לקיטה בפועל, אף שלא השקה בשנה החדשה, כדמוכח במשנה. והטעם - לפי השני וראי

ה. ואף שקשה לדעת בבירור מהם בדיוק בצלים הסריסין, מ"מ נראה שבצל שבזמנינו דינו שווה, וניתן להגדירו שנהפך לשדה בית הבעל. אמנם להחזו"א שהוא משום שנהפך לכעין זרע, צ"ע אם שייך זה בבצלים שלנו. ומ"מ לכאורה בלא"ה יהיה כשנה שעברה כשיבש עוקצו.

שנקרא גדל על כל מים, וגם לפירוש רש"י הראשון שנפסק כר' יוסי הגלילי בבצלים הסריסים מ"מ חשיב כגדל על מי שנה הבאה מחמת שעדיין לחלוחית הארץ קיימת.

ו. אלא שכאן נראה להוסיף פרט: הדין שמניעת מים ל' יום היא הקובעת לכאורה אינה אלא בבצלים הסריסין ופול המצרי, או בדומים להם, שדרך ההשקיה בהם היא אחת לשלושים יום, [כמבואר ברש"י שם] וכשמונע מהם עונה זו, כשעוברת העונה ואין לחלוחית ההשקיה, בזה באנו לנדון הנ"ל. אבל במינים אחרים שעונת ההשקיה שלהם פחותה, וצריכים השקיה רבה יותר, או להיפך שמסתפקים בהשקיה מועטת יותר, לכאורה יל"ע כמה זמן עונת ההשקיה, ועד כמה יקרא מנע מהם מים. ונפ"מ תהיה בירק כזה שאפשר לדונו גם לפירוש השני ברש"י כדין בצלים הסריסין, וכפי שהתבאר לעיל.

ז. עוד יש להעיר, לפימש"כ עפ"י חזו"א בפירוש"י השני יתכן ששייך דין מניעת מים גם כשמנע באמצע השנה, ולא רק סמוך לר"ה, וכן אולי אפילו אם חוזר אח"כ ומשקה ישאר דין זה באופנים מסוימים. וכל זה צע"ע רב.

האמור כאן להלכה בלבד, ולמעשה המציאות משתנה, מתי לוקטים ומתי מונעים מים, וכדומה'.

ו. הרוצה להחכים בנושא זה יראה בהרחבה את דברי רבינו הגרש"ז רווח שליט"א בספריו חלקת השדה ח"ג, ובשביתת השדה ובקצירת השדה, וכדלעיל. בפנים המאמר.

לאורו ולזכרו

♦ יריעה מיוחדת ♦

נפלה עֲטָרַת ראֲשֵׁנו

קול נהי נשמע מציון עם סילוקו של המנורה הטהורה זכה וברה

רבינו מרן ראש הישיבה רבי מאיר מאזוז זצ"ל

♦ נטפי דמע ואבל יחיד אחר מיטתו ♦

יחד עם כל העולם היהודי בארץ ובתפוצות נתעטף כולנו באבל ותוגה על כי הורם הנזר והוסרה העטרה, לוקחה המצנפת מעל ראשנו בפתע פתאום, עם הבשורה המרה על הסתלקותו לגנוזי מרומים של מרן ראש ישיבת כסא רחמים זצ"ל.

אבל יחיד עשי לך 'המכון למצוות התלויות בארץ' על הסתלקות מנהיג דגול אשר היה לנו לעיניים, האדם הגדול והשלם אשר ליווה את המכון מראשית דרכו במשך עשרות שנים בעצה ותושיה ואשר סמך ידיו בדיבור ובמעשה על מורינו ראש המכון הגאון רבי שניאור זלמן רווח שליט"א לאורך שנים רבות.

אבל יחיד עשי לך מערכת 'תנובות שדה' על שהורם הנזר והוסרה העטרה על הסתלקותו של בקי במכמני התורה סיני ועוקר הרים, אשר זכינו להוות אכסניה לדברי תורתו, אשרי מי שראה פניו בתורה זוהרים, לוחם מלחמתה ושומרה מידי אנשים זרים, הרביץ תורה לעדרים, המאיר לארץ ולדלים.

רבינו מרן ראש הישיבה זצ"ל הפגין את תמיכתו ועידודו למכון, כאשר במשך עשרות שנים מתעניין בנעשה ונשמע במכון, מבקש ומורה לתלמידיו הרבים ולשומעי לקחו ללמוד הלכות מתוך ספרי המכון.

לכולנו זכור הופעתו הכבירה בשנת השמיטה האחרונה שנת תשפ"ב, כאשר רבינו מרן ראש הישיבה זצ"ל מכתת את רגליו וטורח לבוא ולהשתתף במעמד הגדול של חידון השמיטה המרכזי עבור ילדי התתי"ם מכל רחבי הארץ. רבינו לא הסתיר את התרגשותו למראה מרכז הפיס המלא בהמוני ילדי חמד אשר שיננו את הלכות השמיטה מתוך ספר מיוחד שיצא לאור ע"י המכון בהתאמה לצעירי הצאן וע"פ פסקיו של מורינו ראש המכון הגרש"ז רווח שליט"א.

בדבריו הנרגשים במעמד הגדול תיאר את התרחבות והתפשטות שמירת השמיטה בארץ הקודש, בירך את התתי"ם ובתי הספר שהשתתפו בתוכנית לימוד השנתית, ואף קרא לממשלה והרשויות להפנות תקציבים ומשאבים לסייע ביד גיבורי הכח כדי להרבות שפע של ברכה בעם ישראל.

פעמים רבות נכנסנו אליו לקודש פנימה, בנושאים הלכתיים וציבוריים העומדים על הפרק, ותמיד היה מקבל במאור פנים ובחביבות רבה מורינו ראש המכון שליט"א, כאשר הוא מביע במאור פניו שמחה וקורת רוח על הרחבת גבולות הקדושה והטהרה, על דקדוק ההלכה בכלל ובמצוות התלויות בארץ בפרט.

יתומים היינו ואין אב, מי יורה דעה ומי יבין שמועה, מי יתן לנו תמורתו. וי להאי שופרא דבלי בארעא, וכל בית ישראל יבכו את השריפה אשר שרף ד'.

יהי רצון שנלמד ונלך בדרכיו של מורינו ורבינו זצוק"ל, שיהיה מגן ומליץ יושר בבית דין של מעלה עבורנו ועבור עם ישראל הנתונים בצרה ובשביה, לצאת מאפילה לאורה ומשעבוד לאור גדול, השתא בעגלא ובזמן קריב, אמן כ"ר.

© תמונות של רבינו מרן זצ"ל מחזק את פעילות המכון, בגב הגליון ©

תורת אמת נתן לנו

במשך ולאורך השנים התקבלו במערכת מכתבים תורניים בעניינים שונים בכלל ובמצוות התלויות בארץ בפרט, מאת מרן ראש הישיבה זצ"ל בכתב ידו. צרפנו בזה לפני הקוראים תלמידי חכמים יודעי ספר המבקשים להתבשם מתורת מרן זצ"ל כמה מתוך המכתבים, ועוד חזון למועד בעז"ה לפרסם עוד בזה.

ב שבט התשנ"ח

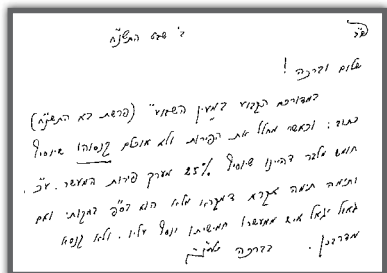
בס"ד

שלום וברכה!

במדורכם הקבוע ב'מעין השבוע' (פרשת בא התשנ"ח) כתוב: וכאשר מחלל את הפירות ולא אוכלם קנסוהו שיוסיף חומש מלבר דהיינו שיוסיף 25% מערך פירות המעשר. ע"כ. ותימה תימה אקרא דמקרא מלא הוא בס"פ בחקותי ואם גאל יגאל איש ממעשרו חמישיתו יוסף עליו. ולא קנסא מדרבנן.

בברכה

נאמן ס"ט

כ"ג בניסן התשנ"ט

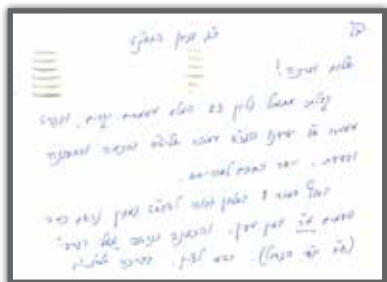
שלום וברכה!

קיבלתי אתמול גליון 23 המלא מאמרים יקרים, ופרט מאמרו של ידידנו הגר"ש עמאר שליט"א בחכמה ובתבונה ובדעת, יישר כחכם לאורייתא.

בסוף עמוד 8 בשולחן גבוה להרש"ט גאדין נרשם כמה פעמים א"ר באין מבין. והכוונה כנראה 'אשלי רברבי' (ש"ע ז"ד הגדול). כדאי לציין.

בברכה

נאמן ס"ט

בדין תולדה של זריעה

ו טבת התשס"א

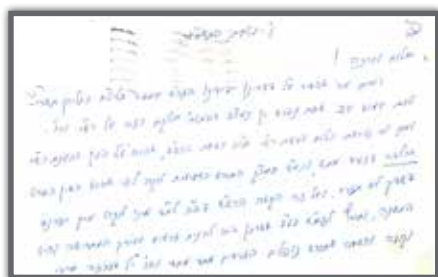
לכבוד

מערכת תנובות שדה

מושב בית עוזיאל

שלום וברכה!

ראיתי מה שהעיר על דבריו ידידנו הגר"ש עמאר שליט"א בגליון תשרי - טבת עמוד 20, שאם נפרש כן נמצא דהתוס' חולקים בזה על רש"י וכו'. ואני לא פירשתי כלום בדעת רש"י

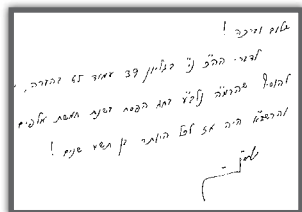

אלא בדעת הרש"ש, שהוא ז"ל הבין דכוונת רש"י תולדה דזרע ממש, וכמ"ד במו"ק החורש בשביעית לוקה לפי שהוא כעין הפרט שדשך לא תזרע. ועל זה הקשה הרש"ש דא"כ למ"ד אינו לוקה איך יפרנס המשנה, ותיירץ לפמ"ש בב"ב שדרכן היה להניח זרעים בבורך המחרישה והיא נקובה ובשעה שחורש נופלים הזרעים אחד אחד וכו' י"ל דבכוה מיייר מתני'

דהוי זורע ממש, כלומר ולא כפירש"י שהוא רק תולדה דזורע, דבכה"ג אינו לוקה להך מ"ד. ואדרבא רש"י ותוס' חולקים לפי הבנת הרש"ש, דלרש"י אפי' במחפה הוי רך תולדה דזורע ולא זורע ממש. ואם כדברי הגר"ש עמאר נר"ו למה הוצרך הרש"ש להביא לפמ"ש בב"ב וכו' הול"ל בפשיטות דבמחפה חייב לכ"ע כמ"ש התוספות. ותו לא מידי.

בברכה

נאמן ס"ט

ב טבת תשס"ב

בס"ד

שלום וברכה!

לדברי הה"כ נ"י בגליון 39 עמוד 45 בהערה, יש להוסיף שהרמ"ה נלב"ע בחג הפסח בשנת חמשת אלפים ד'. והרשב"א היה אז לכל היותר בן תשע שנים!

נאמן ס"ט

אכילה בשביעית של מאכל העומד בהמה

כ"ג בניסן ה'תשס"ח

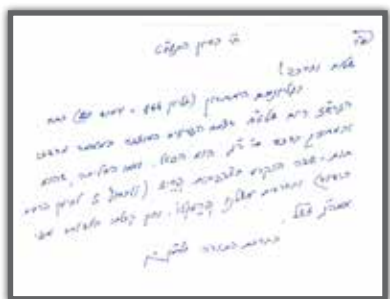
ב"ה

שלום וברכה!

ראיתי בחוברת שבת-אייר תשס"ח (עמוד סו-ע) ויכוח אם מותר לאדם לאכול מאכלי בהמה הקדושים בקדושת שביעית. ולענ"ד קשה לדעת האוסרים דא"כ יהיה אסור לאכול לחם שעורים בשביעית (שיש בו קדו"ש ואין בו איסור ספיחין כגון שצמחו בסוף שיטת) שהם מאכל בהמה כמ"ש בסוטה (דף י"ד סע"א) כשם שמעשיה מעשה בהמה וכו', ובפסחים (דף ג' סע"ב) צא ובשר לסוסים ולחמורים, ובשבת (דף ק"מ ע"ב) האי מאן דאפשר ליה למיכל נהמא דשערי וכו' ולא מילתא היא וכו' (עיין להרש"ש שם). ולא שמענו זה מעולם. אלא על כרחך שאם האוכל מזין לאדם או מבריא, כגון סוכין וכדומה, אע"פ שבדרך כלל הוא מיועד לבהמה מותר לאכלו בשביעית. ואין בזה משום לאכלה ולא להפסד, דאדרבא עלויי עלייה לאכילתו, וכמ"ש האר"י ז"ל שהאוכל מלח מעלהו שלוש מדרגות מדומם לחי מדבר וכיו"ב, וה"ה הכא. ואה"נ שאם האוכל לא מזין ולא מבריא ומיועד לבע"ח אסור לאדם דהוי הפסד גמור שאין בו תועלת כנ"ל.

בברכה רבה

מ.מאוז

ח"י בסיון התשע"ט

בס"ד

שלום וברכה!

בגליונכם האחרון (גליון 144 - עמוד 20) כתב הגרש"ז רווח שליט"א שצמח הפריזים המוזכר במאמר מרדכי ובמחזיק ברכה סימן רג' הוא הפטל. ועמו הסליחה, שהוא תות-שדה הנקרא בצרפתית פריז (ולבסוף S לסימן הרבים כידוע) ובערבית אצלינו פראולו. וכך קבלתי בילדותי מפי אמה"ג זצ"ל.

בברכת התורה נאמן ס"ט

המכון למצוות התלויות בארץ

בנשיאות מרן הגאון הראש"ל רבי עובדיה יוסף שליט"א

[illegible]

الموسم الحار - في ذلك الوقت

לכבוד

מנ"ל תל אביב

נאמ"ו שליט"א

דאש ישיבת כסא רחמים - ב"ב

שָׁלוֹם וּבִטָּחָה לְהַעֲבִירָה

ראשית אודה לכב' על שהעמידני על טעות התורה שנכתבה במעין השבוע כאילו שהוספת החומש מלבד קמא הרא, וששום שאין זה כך, ולעמי ראיתי שלשון מוטעות זו כתובת בעד מקום יבועהשי במהדורה הבאה אחקן מיד בלי טעות זו שאין לא כל מקום.

בהודעות זו רציתי לשאול מאת כת"ר שליט"א:

א. חיתוי בנושא ההפרשה המופיע בסידור איש מצליח, ושם נאמר אחד ממאה שיש בידי וכו'.

ב. בחשמן נאמר אחדו מלאה שבירי ועוד השעה חלקים כמותו וכו'. והנה מין בשולחן ערוך כתב: ענין שאר הכמות הראויה, ובדווקא לא נקט השעה חלקים, ובכאמרי אודות נוסח ההפרשה עיי' מין השירי (תובטב שיה' ג' לין מ' 3 - בימורי שדה - צריח השדה) הבאתי משיב' התא"י שאין במקום לומר השעה כמותו שכן ידוע שהוא מלפני עשרות למעשה ראשון מן השביל, ואין זה נכון והעשרית היא מלאה בתצורה גדולה. ולפי זה הרישול לא כתב כמות מדויקת.

אברהם המצויץ הוא אשה ישרה (צדק ואמת), ולא נענה מיד אלא
בסוף הנוסח שם נכתב מי שאני ודע נוסח ההפסדה יטול קצת יותר ובר ויאמר התשובות
ומעשרות וכו' יחולו כפי הנוסח הנמצא בידי בדת וכדו'.

הוא פסקה זו הוא ענין דברי החזקת (דמא"י סי' טז), אך הגאון הנרצח פאנק כתב (שית"ה) וכן נצחי ורעמי סי' מ"ח) שהמחבר שם הקטן נוסף להחשישו שאינו מספקת באיסור עכל. וכן אמר לי מרן החת"ס שליט"א שאין לומר בנפיש קצו כזה שהיו מרעיל, ויותר מכך אמר לי שגם מ' שאינו יודע לקרוא אין ליתן לו נוסח זה, אלא שהאחרים עשוהו לו.

ד. ראיתי (בשנה החולפת במדומתי, ואמר לי שגם בשנה זו כך כתבתם בלוח השנה היצא ע"י הישיבה) שאפשר לחלל על שקל 1 כ - 80 פנצ. וכדור שאין זה הכון ע"ס תחשיבי עלות אנוקיתת הכסף כבר למעלה ממיליון. ונתון לחינם פורטס הי למעלה מ- 2 אג ונמצא שעל 1 שיח אפשר להכין 46 פנצמיט בלמים. ונשאל מיזם חרף בתקופה זו.

تعمیم و تکرار

1. $\frac{1}{2} \times \frac{1}{2} = \frac{1}{4}$

(Faint handwritten notes at the bottom of the page)

10. בקרר (ב) 1/2 מטר מן הקיר

המחבר: ד"ר יצחק שניידר

הרב המקומי בית עזריאל

חיד"ר המכון

המחיר הנמוך ביותר

... ..

Page 46

2017-18-2

אל ד.ג. שמשון מיקוד 99794 טל. 08-9214829 פקס. 9216829

מושב בית עזריאל ד.ג. שמשון מיקוד 99794 טל. 08-9214829 פקס. 08-9216829

22

דברי נהי וקינה על סילוקו של צדיק מרן ראש הישיבה זצ"ל אשר נאמרו ביום השבעה במעמד רבבות אלפי ישראל ע"י מורינו הראשון לציון הגאון רבי שלמה משה עמאר שליט"א

ידינו זה מזה – היא הייתה שונה מהרגיל, זו הייתה יראת שמים כמו דבר שבטבע, דבר שמוטבע ברמ"ח אבריו ושס"ה גידיו, ולא רק מפני הכוח הגדול של אביו ואמו ולמעלה בקודש שהיו קדושי עליון, והוא בא בקדושה מבטן ומהריון, אלא גם שהוא אף פעם לא הסיח דעתו מן התורה בכל מצב. גם בשבוע האחרון ממש, בערב שבת, ביום חמישי לפנות בוקר כשהיינו אצלו והתפללנו שם, החדות והתפיסה המהירה, והברורה והצלולה, הייתה נפלאה. היה קשה לו לדבר בקול, אבל אמר את הכל, אמר את מה שהוא אמר, והיינו עומדים משתוממים איך גם ברגעים האלה הרב ככה. זה נפלא מאד, בכל מכמני תורה אין דבר בעולם שלא היה מונח בכיסו מוכן ומסודר, הפלא ופלא.

כבר אמרתי בהלוויה, שמלבד המקצועות המיוחדים שהיום כמעט לא מכירים בהם, ידיעת העיבור על כל פרטיה ופרטי פרטיה בצורה הנפלאה ביותר, ידיעת הדקדוק מה שאין עוד דומה לו בעולם, ידיעת התנ"ך, ידיעה עמוקה עם המפרשים, מה שפירשו בגמרא, או בזוהר הקדוש, או בראשונים ובאחרונים לקדושים אשר בארץ המה, וידיעת התלמוד. לא היה דבר כזה בעולם, ידיעה מיוחדת. גם אדם שידע איזו סוגיא או איזה דבר בעל פה, לא היה יכול לעמוד ולומר דבריו כנגד החכמה המיוחדת שלו, זו ידיעה מיוחדת, ידיעה נפלאה שידע, שהיה יכול לומר "הדבר הזה אין בתלמוד". "הדבר הזה לא כתוב בספרים אלו". הרבה יותר קל לומר שדבר זה כתוב כאן וזה כתוב שם, אבל לומר שזה לא כתוב, צריך לזה ידיעה מיוחדת מאד. ואצלו היה הכל ברור, ידע מה הם הדברים שלא כתובים, לא רק מה שכתוב, וידע את הכל על בוריו.

והתורה הזאת שהוא לא פרש ממנה לעולם,

ברשות מורי ורבתי, ברשות מרנן ורבנן הרבנים הגאונים, כל אחד ואחד לפי כבודו ומעלתו, כבוד המשפחה, האחים הצדיקים והחסידים, הבנים והחתנים כולם אהובים, וכל התלמידים, וכל בית ישראל שאנחנו כולנו בוכים את השרפה אשר שרף ה'.

הגמרא מספרת (מ"ק, א) כשנח נפשיה דרב – כאשר נפטר רב, היה לו לשמואל הרבה דברים בלי סוף על מה לבכות ועל מה להצטער, אבל מה אמר שמואל? "אזל גברא דהוה מסתפינא מיניה" – אוי שנפטר אותו הגדול שהייתי ירא ממנו. "אזל גברא דהוה מסתפינא מיניה". רבותי! אפשר לומר על היום הזה שבו הסתלק מרן ראש הישיבה, שזה היום שנסתלק מרן גדול הדורות רבנו עובדיה יוסף. כי כשראש הישיבה היה חי, היינו מוצאים נחמה פורתא בגדלותו, בגאונותו, בקדושתו, ביראתו, בהנהגתו המיוחדת שהנהיג את כל עם ישראל בחכמה בדעת ובתבונה, באמיתות שלו שאין לה דוגמה בכל הדור שלנו, הוא היה גדול דורנו אחרי מרן, ובו היינו מתנחמים, ולא היה איש שהרגשנו פחד לידו מאז שנסתלק מרן, לא היה איש דדחילנא מיניה כמו מרן ראש הישיבה, זה דחילנא מיניה ממש, היה פחד. גם כשאדם רצה לפתוח פה ולומר איזו הלכה, או איזה רעיון, או איזה דבר תורה, היה פחד, כי אנחנו יודעים שכל רז לא אנסי ליה. הכל מונח בתוך המוח הגדול והקדוש הזה בקדושה ובטהרה, הכל מסודר בסדר מופתי, וכשהרב היה צריך דְּכָר, מיד הדבר עולה מאליו, ואי אפשר לטעות אפילו טעות קלה. מיד הוא קולט בחדות שכלו המיוחד ממינו שלא ראינו לו דוגמא, "וי מגברא דדחילנא מיניה", או לנו, מה הפסדנו בדור הזה, גברא דדחילנא מיניה!

היראת שמים של מרן ראש הישיבה לפי עניות דעתי – קרוב לחמשים שנה שלא זזה

הייתה חופפת עליו כל היום, הייתה חוצצת בינו לבין כל כוחות הטומאה שבעולם. לא היה שום כוח טומאה שיכול להתקרב לארבע אמותיו. כשאדם חס ושלוש עושה עבירה, כתוב "וחטאתי נגדי תמיד" (תהלים נ"א, ה'), ואומר האלשיך הקדוש שהחטא שהאדם עושה, הוא עומד כמחיצה נגדו, "חטאתי נגדי" - החטא חוצץ בינו לבין הקב"ה, וכשעושה עוד חטא המחיצה נכפלת, ואם חס ושלוש עושה עוד חטא, המחיצה גודלת עד שגם תפילותיו לא מתקבלים, עד שגם את היראה הוא לא מרגיש. אבל אדם שכולו בקדושה ובטהרה, אדם שכולו בנקיות, אדם שכולו אמת, שמעולם לא יצא דבר שקר מפיו בשום פנים ואופן, זה אדם מיוחד.

הרב תמיד אמר את האמת ולא חת מפני איש. היום בעוונותינו הרבים "אשר עשה האלוקים את האדם ישר והמה בקשו חשבונות רבים" (קהלת ז', כ"ט), אם אני אעשה את זה, מה יצא לי? אם אני אֶלְמֵד לימוד זה, מה יהיה לי? מה אני ארוויח מזה? ואם אני אדבר כך, מה יאמרו עליי ומה יכתבו עליי? רבותי! אלו דברים שאנחנו רואים אותם כל יום, איך אנשים יושבים ומתבוננים לפני שמוציאים איזו ידיעה או איזו אמירה, לראות מה זה יתן, מה יאמר, מה יעשו, איך אני אראה בעיני האנשים. אמרתי כמה פעמים, אנחנו אומרים בהגדה של פסח - "חייב אדם להראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים", היום בעוונותינו הרבים לא אומרים את זה רק בפסח, אומרים את זה כל יום עשר ועשרים פעם... "חייב אדם להראות את עצמו", אבל כאן מפסיקים, לא ממשיכים... אדם רוצה להראות את עצמו, ועל פי רוב זה דברים של הבל וריק שאין בהם ממש. מי שהכיר את מרן ראש הישיבה מקרוב, ידע שלא היו לו חשבונות כאלה, הוא לא חשב ולא חישב מה יצא לו אם הוא יִלְמֵד כך, ומה יהיה לו אם הוא יפסוק פסק כזה, ומה יאמרו עליו, הוא אמר את מה שהוא חשב אמת לאמיתה.

הרב התעמק בעמל גדול עד כלות הנפש, והעלה פנינים יקרים מתהומי התהומות, והוא היה דולה ומעלה את הדברים, ואומר אותם

כנתינתם מסיני, ולא עשה חשבון מה יאמרו או לא יאמרו, מה יכתבו או לא יכתבו, כל זה היה זר למחשבה שלו, מעולם לא הסיח דעתו מהתורה בכל מצב. הייתי אצלו גם לפני קרוב לחמשים שנה כשנפל מקומה שלישית, והרב היה באותו בית חולים (שהיה בו עכשיו), ודברתי אתו וסיפרתי לו את המעשה של רמח"ל עם רבו רבי ישעיהו בסאן, ורב רבו רבי בנימין הכהן דליג'רו, והזכרנו לו את זה גם עכשיו בשבוע האחרון, ודיברנו בזה, וראיתי שתמיד בכל מצב, גם כשהרופאים אמרו שהוא לא יכול לחיות, גם אז הרב לא הסיח דעתו מן התורה. והדבקות הזאת בתורה, הדבקות הזאת בקודשא בריך הוא ושכינתה, היא שהביאה אותו ליראת שמים של אמת בלי חשבון. יראת שמים שאנחנו לא רגילים בה, לא מכירים ולא רואים דוגמתה לצערי הרב, חבל מאד. קשה להגיע לזה, יראה שהיא קשורה בתורה, כתוב: "בראתי יצר הרע בראתי לו תורה תבלין" (קידושין דף ל' ע"ב ובר"ב דף ט"ז ע"א). אז תלוי כמה האדם לוקח מהתבלין האלה, תלוי כמה אדם דבק בתבלין הללו, תלוי כמה הוא משתמש בתורה הזאת. "אחד המרבה ואחד הממעיט" (ברכות דף ה' ע"ב), כך גם היראה שלו יכולה להיראות ולפעמים היא רחמנא ליצלן, אמרו (סנהדרין דף ק"ו ע"ב) שתורתו של דואג היא קרעים קרעים, אצל הרב לא היה קרוע כלום, הכל היה שלמות אחת. מיום שעמד על דעתו, מיום שבא לעולם ועד שעלה לעולמו, הכל היה "מקשה אחת זהב טהור" (שמות כ"ה, ל"ו), "אין פרץ ואין יוצאת" (תהלים קמ"ד, י"ד) מן הכלל, לא בזמן ולא במעשים, הכל היה קודש קדשים ממש.

הגמרא אומרת בתחילת ברכות (דף ה' ע"א) לעולם יגביר אדם יצר הטוב על יצר הרע, אם נצחו מוטב, ואם לאו יעסוק בתורה, אם נצחו מוטב, ואם לאו יקרא קריאת שמע, אם נצחו מוטב, ואם לאו יזכור לו יום המיתה. שנאמר "אמרו בלבבכם על משכבכם ודומו סלה" (תהלים ד', ה'), אמרו בלבבכם זה לימוד התורה, על משכבכם זו קריאת שמע, ודומו סלה זה יום המיתה. יזכור לו יום המיתה. וכל

המפרשים נזעקו ושאלו, מה זה? אדם עושה פה נסיונות, מתחיל בלימוד תורה, ואם לאו יקרא קריאת שמע, ואם לאו יחפש עוד עצה, יזכור לו יום המיתה. אדהכי והכי, עלול היצר הרע לעמוד עליו ולנצח אותו ולהכשיל אותו רחמנא ליצלן! אם יש את יום המיתה שהוא יכול לתת מכה אחת ולא יוסיף ליצר הרע, יזכור מיד יום המיתה, ולא ילך ממדרגה למדרגה או מניסיון לניסיון? והיה קשה לי עוד יותר, כי בגמרא בשני מקומות אמרו: בראתי יצר הרע, ה' יתברך הבורא והיוצר אומר: אני בראתי את היצר הרע. מישהו יכול לדעת טבעו וחכמתו ותחבולותיו של יצר הרע כמו הבורא שברא אותו? והוא אומר: "בראתי לו" - משמע בשבילו, בראתי לו תורה תבלין. שם לא הזכירו לא קריאת שמע ולא יום המיתה, רק תורה. והנה פה אנחנו רואים שלא רק שיש עוד דברים, אלא רואים שהתורה כביכול היא רק ההתחלה, היא רק הכוח הקל יותר, אם לאו - יקרא קריאת שמע, זה יותר חזק. ואם לאו, אם גם זה לא הועיל, יזכור יום המיתה. אבל בגמרא תמיד אומרים "בראתי לו תורה תבלין"?

מכח כל הקושיות האלה, ועוד דקדוקים רבים, אמרתי בסייעתא דשמיא פירוש אחר, (וגם אמרתי את זה לרב פעם, והוא שמע ואישר את זה), באמת התרופה היחידה, התבלין היחיד הוא תורה, אין משהו אחר. אפילו יום המיתה למי זה מועיל? למי שמחפש איך לגבור על יצר הרע, והוא מנסה ומשתדל, אז יום המיתה יכול לעזור לו. אבל אדם רגיל, כתוב בנביא: "אכול ושתו כי מחר נמות" (ישעיה כ"ב, י"ג). אדרבה, הוא אומר בין כך גם היום נגמר. יש איזו מימרא היום אצל האנשים השדופים, אומרים "פעם אחת חיים"... כאילו אומרים, בואו נעשה חיים, נלך אחרי ההבל. אז יום המיתה זה לא איזו סגולה מיוחדת, מי שמחפש זה יכול לעשות, אבל באמת התרופה "אחת היא לאמה ברה היא לילודתה" (שיר השירים ו', ט'), ואין שני לה, זה רק לימוד התורה הקדושה. אז מה הפירוש "יעסוק בתורה ואם לאו"? איך אומרים "ואם לאו"? אם ה' ברא את התורה, ואמר שזה תרופה ליצר הרע, אנחנו

יכולים להוציא מהפה שלנו ולומר "אם נצחו מוטב, ואם לאו"? מה זה "ואם לאו"? מי איכא ספיקא כלפי שמיא? אלא רבותי, הפשט הוא שאין ספק שהתורה היא המועילה, יצר הרע מאש ואנחנו בשר ודם, והתורה היא אש, "מימינו אש דת למו" (דברים ל"ג, ב'), "כל דברי כאש נאום ה'" (ירמיה כ"ג, כ"ט). זו האש היותר חזקה, היא שורפת את היצר הרע וכל פמליא דיליה, זו האש הגדולה של הקדושה ששורפת, אז מה זה "ואם לאו"? הכוונה היא לא שזה סימן שהתורה לא עזרה חס ושלום, אלא סימן שהוא לא לומד תורה, הוא רק חושב שהוא לומד תורה, אבל הוא לא לומד תורה באמת.

כבר ראינו בנדרים (דף פ"א ע"א) ששם כתוב: "ויאמר ה' על עזבם את תורת" (ירמיה ט', י"ב), היו לומדים, אבל לא בירכו בתורה תחילה. ומסביר שם הר"ן בשם רבנו יונה שלא הייתה חשובה בעיניהם התורה לברך עליה, למדו תורה כמו שלומדים אומנות, כמו שלומדים אחת המקצועות, לא למדו תורה שזה תורת אלוקים חיים. הפסוק מדגיש "כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזובו" (משלי ד', ב'). הוא לא אמר "תורה אל תעזובו", אלא תורתי - תורת ה', את זה אל תעזובו. אז מה שהגמרא אומרת "יעסוק בתורה ואם לאו", הכוונה שזה סימן שהוא לא לומד תורה, סימן שהתורה שלו היא לא תורת אמת, לא תורת אלקים חיים. אז מה יעשה? יקרא קריאת שמע. ומה זה קריאת שמע? זו קבלת עול מלכות שמים וקבלת עול מצוות, ואחרי שיקרא קריאת שמע ויקבל עליו עול מלכות שמים, יחזור ללמוד תורה, ואז התורה תציל אותו. לא קריאת שמע אלא לימוד התורה, קריאת שמע רק עוזרת לו לקבל עול מלכות שמים כדי ללמוד תורה עם קבלת עול של הקב"ה. "אם נצחו מוטב" - סימן שהוא תיקן את הלימוד תורה שלו, "ואם לאו" - הרי עכשיו הוא למד תורה וקיבל עול מלכות שמים, אז מה מפריע לו? "אם לאו" - סימן שהוא בכלל לא נמצא כאן, הוא עומד כאן ולומד, אבל הראש שלו מסתובב, תפוס בהבלי העולם. הוא לא נותן את מוחו באמת בתורה, בשביל זה לא עוזר לא תורה

הרפיון מפסיד את התורה כמו חומר שמוציא את הכתמים". היום בימינו יש קלור ששמים על בגד שיש בו כתם, והכתם לאט לאט נעלם. בימיהם עוד לא היה דבר כזה, אבל היו להם איזה עשבים, היו שמים מאותם עשבים על הבגד הלבן שהוא התלכלך, וזה מוריד את הלכלוך. וככה הוא אומר שעושה הרפיון. הרפיון בתורה הוא מעלים את התורה, מאבד את התורה, זה הרפיון שאומר רש"י ביד שמאלו, אדם שעוסק בתורה ועוסק ביד שמאל ברפיון, "אין ולא", קצת, "מעט שנות מעט תנומות" (משלי י'), מעט מנוחות, מעט שיחה, זו תורה, אבל לא התורה שתביא אותו ליראת שמים הגדולה והמיוחדת, יראת הרוממות.

מִרְנָה ראש הישיבה, כל מי שדיבר אתו ראה את זה. ישבנו שנים בבית דין משפט של תורה, ודנו יחד. כל מחשבותיו וכל דיבוריו היו קודש. מעולם לא היה דיבור סתם, הכל ברצינות, הכל בכבוד ראש, גם כשסיפר לפעמים בדרשה איזה סיפור להצחיק, זה מכון, זה מסודר מתוך קדושה וטהרה, הכל ביראת ה' של אמת ברמות גבוהות. לא כולם הבינו את הדרך שלו, כי לא עמדו על טיבו, לא יכלו להבין שאכן מדובר פה בגדלות מיוחדת כזאת, "וי מגברא דדחילנא מיניה". אין לנו היום אחד כזה. "מי יורה דעה ומי יבין שמועה" (עיין ישעיה כ"ח, ט'), עם מי נוכל להתיעץ? כל שאלה בדברים חדשים שהייתי כותב בזמן האחרון הייתי הולך אליו. בזמנו של מִרְנָה הרב עובדיה הייתי הולך אליו ומביא לו, מעולם לא פסקתי בלי לשאול אותו. ומאז שמִרְנָה הרב עובדיה, וגם מורי ורבי יעקב ניסן ע"ה הלכו לעולמם, הייתי מתייעץ עם מִרְנָה ראש הישיבה. ובמהירות שלו, בתפיסה החדה והמיוחדת, היה תוך יומיים-שלושה כבר עובר על התשובה. אפילו תשובה שתהיה ארוכה מני ים, היה מחזיר אותה עם הערות, ועם דברים ברורים כשמש, בכל מקצוע ומקצוע, בכל עניין ועניין. ועכשיו אין לנו למי לפנות, רק לשאת עינינו לקדוש ברוך הוא. "כעני עבדים אל יד אדוניהם, כעני שפחה אל יד גברתה, כן עינינו אל ה' אלקינו עד

ולא קריאת שמע, הוא לא נמצא באמת, "רק בעיניך תביט" (תהלים צ"א, ח'), אבל הלב שלו לא נמצא כאן, אז מה עושים? יזכור לו יום המיתה. יום המיתה מחזיר אותו למציאות, יום המיתה מביא אותו לחשוב, להתיישב בדעתו, ולהתבונן למי שמחפש את הדרך איך לעבוד את ה', יום המיתה מיישב אותו, אבל לא הוא שמבטל את היצר הרע, אלא עכשיו שיתיישב יחזור וילמד תורה, ורק התורה היא שתועיל לו. רק התורה, "בראתי יצר הרע בראתי לו תורה תבלין" ואין רפואה אחרת.

"לאיש אשר אלה לו" (בראשית ל"ח, כ"ה), למִרְנָה ראש הישיבה שאנחנו עוסקים בכבודו, לאיש שמעולם לא פסיק פומיה מגירסא, לאיש שמעולם לא הסיח דעתו מתורה, ולא מתורה של קריאה או של לימוד של לכאורה, (כמו שאומר התוספות ר"ד בכתובות דף נ"ד שזה לימוד רופף בלי עיון), אלא בעומק העיון, ממת עצמו באהלה של תורה, ממת עצמו בעומקה של תורה, קשה למצוא עוד מי שהמית את עצמו בדור האחרון שלנו כל ימי חייו בלי הרף, בלי הסחת הדעת, על כן היראת שמים שלו הייתה מדרגה אחרת לגמרי, זה הייתה בחינה אחרת, כמעט לא שייכת לעולם שאנחנו חיים. זו מדרגה של יראת שמים שהייתה טבעית, כי היא הייתה ישירות מהתורה כי הוא נדבק בתורת אלקים חיים, "אחזתיו ולא ארפנו" (שיר השירים ג', ד'), מעולם לא הרפה ומעולם לא התרפה.

רש"י אומר על הגמרא (ביומא דף ע"ב ע"ב) שאמרה "וזאת התורה אשר שם משה" (דברים ד', מ"ד), שהתורה היא סם חיים למיימינים בה, והיא סם המוות למשמאילים בה. ואומר רש"י "מיימינים" - שעוסק בתורה כמו שאדם שעושה מלאכה ביד ימינו, ומה זה "משמאילים"? כמו שעושה מלאכה ביד שמאלו, בשביל זה סם המוות. וזה לא מובן, בשביל רפיון יש סם המוות? תגיד פחות חיים, פחות גדלות, אבל סם המוות?! האור החיים הקדוש כותב על הפסוק "ויסעו מרפידים ויבואו מדבר סיני" (שמות י"ט, ב'), שהסיעו עצמם מרפיון ידים, רק אז יכלו להגיע לסיני לקבל תורה. ואומר האור החיים: "ודע, כי

שיחננו" (תהלים קכ"ג, ב'). רק רחמי שמים.

אנחנו מתפללים ואנחנו מבקשים ממרן ראש הישיבה, שימשיך לעמוד בעוז וחיל לפני כסא כבודו יתברך, בעד בניו, ובעד בנוותיו, בעד חתניו וכלותיו וצאצאיו, בעד אחיו הגדולים

היקרים, בעד כל תלמידיו, בעד כל כלל ישראל כולו, שה' יחוס ויחמול, ואל שד-י שאמר לעולמו די, יאמר לצרותינו די, וישלם גאולתנו, יגלה משיח צדקנו, ויבנה מקדשנו בשובה ונחת, במהרה בימינו ונאמר אמן.

מעט מן המעשים שראינו אצל איש גדול מרן ראש הישיבה זצוק"ל

שני תלמידי מרן ראש הישיבה זצ"ל, מידידי המכון רבות בשנים, העלו לנו בכתב מתוך דברים שעלה בזכרונם מתוך הקודש פנימה, למען נשכיל ללמוד מדרכיו דרכי יושר ואמת, ולהידבק בתורתו תורה נקיה וטהורה. כי ספר תולדות גדולי ישראל הוא ספר המוסר הטוב ביותר נראה בהמלצת מרן ראש הישיבה זצ"ל לספר 'האיש משה' על הגאון רבי משה לוי זצ"ל.

הרה"ג רבי יגאל קריספל שליט"א

א. כשהוא היה בבית חולים, זמן אחרי הנפילה, אגן הירכיים שלו היה מרוסק והוא היה צריך לשכב עוד. זכיתי שהייתי היחיד בישיבה שהייתי מורשה לבוא אליו, הייתי בא יושב איתו כל צהריים, צריך לראות את הפרופסורים באים אליו לשיעורים באסטרונומיה, אסטרולוגיה. הייתי עוזר לו בכל מיני דברים, וגם הייתי אחראי ללמד את בנו חיים שיהיה בריא שהיה בתלמוד תורה, ראש הישיבה ביקש ממני שאלמד איתו והייתי עושה איתו חזרות על מה שלמדו בחומש.

הגענו לפסוק "מחרצנים ועד זג לא יאכל" אז אמרתי לו מור אבא אמר לנו פעם חידוש מאוד יפה. אמר לנו ככה, יש מחלוקת בגמרא מה זה חרצנים, מה זה זג. אחד אומר חרצנים זה הגרעינים וזג זה הקליפה, ואילו אחד אומר שחרצנים זה הקליפה והזג זה הגרעינים. והאבא אמר מה הראיה של מי השיטה הנכונה, חרצנים יש שני גרעינים בכל ענב, אז חרצנים זה רבים. קליפה יש אחת, לכן זג זה יחיד. אז זג זה קליפה חרצנים זה הגרעינים.

הילד הלך לאבא לבקר אותו בבית חולים,

אמר לו מה למדת היום? אמר לו רבי יגאל אמר לי ככה וככה על החרצנים והזג. באתי בערב, ראש הישיבה חיבק אותי, אמר לי סוף סוף יש מי שמעביר את הדברים שלי. כל כך נהניתי שהבן שלי אמר לי את זה. איזה ענווה. ב. בישיבה היה כמה כיתות, כיתה של הרב משה לוי, כיתה שלנו, ואני הייתי חלק מהזמן גם בכיתה של הרב משה לוי. היה נהוג שלפני שמתחילים לכתוב שאלות ותשובות בהלכה ולאחר שגמרו סוגיא עם השולחן ערוך, נושאי כלים, טור בית יוסף, יושבים ללמוד יביע אומר במשך שבועיים שלושה, איך בונים תשובה, איך נראית תשובה, ככה לומדים, ממש ככה על הסדר. וראש הישיבה היה נותן שאלה עם מקורות, אתה צריך לשבת באוצר הספרים לכתוב. וחלק מהכיתות הרב משה לוי היה בודק, חלק היה בודק רבי נסים כהן, הנכד של רבי כלפון כהן.

הייתה תשובה בהלכה אחת, לגבי האם מותר לקלף תפוח עץ במקלף בשבת, אם זה כלי המיוחד לכך, מדין הבורר. וראש הישיבה ראה שאני כתבתי הרבה שמה, אמר לי תן את התשובה הזאת, אני רוצה לבדוק לך. הוא היה עושה לכל אחד ספר ממש עם שער, לי הוא קרא לזה 'זכרון יקר', 'יקר' ר"ת יגאל קריספל, ואמרתי לו אבל הרב, אני צריך מחר לנסוע לבין הזמנים של ניסן, שש בבוקר יש לי אוטובוס, אמר לי אני אקח את זה עכשיו בערב, תבוא בבוקר, שש בבוקר תיקח את זה. באתי שש בבוקר, דפקתי בדלת, ראש הישיבה יצא אליי ככה עם פיג'מה, לא היה לי נעים. היה נראה על פניו שבקושי ישן. הוא נתן לי

השולחן של ראש הישיבה מונח יביע אומר עם הגהות של ראש הישיבה. הרב עובדיה לקח את היביע אומר וחיבק אותו ואמר לו מים רבים לא יוכלו לכבות את האהבה. כבודו המרא דאתרא פה, יעשה מה שכבודו חושב, אני לא מתערב בבני ברק.

הרה"ג רבי מישאל חיימוב שליט"א

א. ראש הישיבה זצ"ל לימד יותר מ-60 שנה עוד בחב"ד בתונס. לפני 30 שנה הגאון רבי בן ציון אבא שאול היה בחתונה עם הרב מאזוז ומיד כשראה את ראש הישיבה קם מלא קומתו וראש הישיבה סימן לו שישב.

ב. מוריני ורבינו רבי שמעון בעדני אמר שמעריך את האמת של ראש הישיבה [אני נזכר, שכאשר ראש הישיבה הורה איזו הוראה פוליטית שונה, ולחמו כנגדו, וכאב לו עד מאד, אבל היה מוכן לשלם את המחיר על האמת שלו, והיה אחד בדורו שנתן לו הרגשה שאנחנו חלוקים ולמרות זו אנחנו חברים, זה היה מו"ר הגאון רבי שמעון בעדני זצוק"ל, שהקפיד להגיע לשמחות ועוד. וזה לדעתי הרגיע ושימח הרבה את ראש הישיבה].

ג. אני זוכר שסיפרו לרבי ינון חורי זצוק"ל שיש אומרים על רב פלוני שהוא המשיח אמר: בשבילי המשיח זה רבי מאיר.

ד. שמעתי מרבי משה חורב, שהראשון לציון הגאון רבי מרדכי אליהו התבטא פעם, שלא מפחד מאף אחד רק מרבי מאיר. עוד שמעתי מהראשון לציון הגאון רבי מרדכי אליהו כאשר הגיע לישיבה ופתח גמרא קטנה, אז ראש הישיבה אמר לו שיקח גמרא גדולה, אמר הראשון לציון זצ"ל מצוה לשמוע בקול חכמים ולקח גמרא גדולה, ואז אמר לנו כשראש הישיבה מסובב את הכוס צריך לחשוב למה סובב. פעם ראש הישיבה סיפר שחלם שרבי מרדכי אליהו אמר לו חידוש ואמר לנו שהוא יכתוב את החידוש על שמו שלו.

ה. הגאון רבי משה לוי זצ"ל ככל שידוע שהיה תקיף בדעתו, היה בטל אליו. בזמנו פורסם שהציעו לו שיהיה ר"מ בישיבה אחרת

את המחברת, אמר לי אתה יודע בגללך לא ישנתי כל הלילה. אמרתי לו מה? למה הרב? אמר לי עברתי והגהתי לך את כל התשובות במחברת, וכל החידושים שכתבת על הש"ס.

יש לי את זה עד היום, כל ההערות ממנו. חלק בכתב חצי קולמוס, חלק בכתב עברי רגיל, אבל כל זה שוב פעם הכרת הטוב, אמר לי 'אני מוקיר לך טובה לא אשכח מה שעשית בשבילי'.

ג. כשהייתי נער, בסביבות גיל 17, הייתי בברית בירושלים לבן של אחותי הרבנית סיבוני. המוהל היה חכם בן ציון. אנחנו באותה תקופה למדנו בישיבה 'בן איש חי' על הסדר עם מרן ראש הישיבה זצ"ל, ולמדנו נושא העניין של שתי תפילין, שצריך לכסות את שתי התפילין עם הטלית. והיו אז בברית אברכים שדיברו עם הרב בן ציון בינתיים, שאלו אותו הרב האם צריך לכסות תפילין של ראש או לא צריך לכסות, ואמר להם שמרן כתב שטוב שלא לכסות. אני נשאבתי לדיון הזה, בתור צעיר, לא התכוונתי להעיר אפילו, ואמרתי לו מה ששמעתי מראש הישיבה, אמרתי להם: 'טוב' של מרן, ו'צריך' של בן איש חי, 'צריך' עדיף.

הרב בן ציון תפס אותי, אמר לי מי אתה? התחלתי לרעוד, אמרתי לו, אני אח של היולדת. איפה אתה לומד? אמרתי לו בכסא רחמים, אמר להם אתם רואים? זה העיון של הרב מאזוז. 'טוב', זה לא אסור, 'צריך', זה צריך, חייב לעשות. 'צריך' של בן איש חי 'צריך' עדיף, זה עיון התוניסאי של הרב מאזוז.

ד. בימים שראש הישיבה ראה צורך להקים מפלגה בבני ברק, היה לחצים על מרן הראשון לציון רבינו עובדיה זצ"ל שילחץ על ראש הישיבה. מרן הראש זצ"ל היה מגיע בכל יום שלישי לתת שיעור בישיבה. כשעליתי במעלית עם הרב עובדיה, הוא ביקש כמה דקות להיכנס למשרד להיות עם ראש הישיבה ביחידות לפני שהוא נכנס לשיעור. אז שלחתי מהר משהו שיגיד לראש הישיבה, ראש הישיבה תמיד היה עולה מהמשרד שלו לשיעור. ראש הישיבה חיכה לו. נכנסתי עם מרן הרב עובדיה לראש הישיבה, ואיך שהרב עובדיה ראה שהיה על

במשכורת גבוהה, אמר שלא עוזב את ראש הישיבה.

ו. פעם באמצע שיעור הבין שהתלמיד שקורא את השיעור [כך היה המנהג שבחור מקריא את החומר הנלמד] לא אכל ארוחת בוקר הוציא ראש הישיבה 20 ש"ח ואמר לו לך תקנה אוכל.

ז. סיפר שפעם היה בחנות ודיבר עם בעל הבית ובזמן זה נגנב דבר מהחנות אמר לבעל הבית שמאחר שהיה מחמת שדיברו רוצה להשתתף בהפסד.

ח. כאשר מוריניו הגאון רבי יהודה צדקה זצ"ל הוציא את ספרו 'קול יהודה' ראש הישיבה היה אז בערך בן 44, וכתב לו בהקדשה 'ידידי הרב הגאון הגדול'. וכאשר רבי יהושע מאמאן שלח לו לפני כ-30 שנה את ספרו כתב לו בהקדשה 'אשריך אברהם אבינו שיצא זה מחלצין'. הראש"ל רבי יצחק יוסף לפני 30 שנה כשיצא חוברת של ילקוט יוסף כתב בהקדשה: לארז אשר בלבנון לפני שמש ינון הגאון האדיר וכו'.

ט. פעם ציטט את האור החיים הקדוש שעיסוק רק באחרונים מעקם את המח, והיה על שולחנו חידושי רעק"א, וראש הישיבה אמר: רעק"א מישר את המח.

י. היה בטל מאד לחכמי הדור הקודם פעם כשדיבר על ר' דידו כהן רבו בעיון של ר' חותא הכהן (רבו של אביו הגאון רבי מצליח זצוק"ל) אמר: שנזכה לנקות את הרצפה של ר' דידו.

יא. היה מאד מעודד את הבחורים שיסיימו מסכתות, וכאשר היו עושים סיומי מסכת בימי שישי והיו מזמינים אותו היה מגיע. היה לוקח דברים מהסיום לביתו. פעם אמר למשתתפים שישתתפו עם המסיים בכסף של הכיבוד.

יב. השתדל לקבל דברים ביד ימין כי אמר שבספר חסידים (כך זכור לי שאמר ספר זה) כתב לקבל ביד ימין. פעם היה בכותל ביקש שבייאו לו מהעשב הגדול בין האבנים וציטט מה שכתוב בחק לישראל שכתוב שם שתוקעים מסמר בכותל לזכרון ולקחו עמו.

יג. מרוב ענוותנותו שלא רצה להטריח את

הציבור שיקומו לפניו, אני זוכר בזמנו ביום השלושים לאביו של ר' לב לבייב, מרן רבינו עובדיה זצ"ל דיבר, נכנס ראש הישיבה וישב ליד הכניסה, וכשמרן זצ"ל סיים ויצא, וכולם קמו לכבוד יציאתו, אז נכנס ראש הישיבה באופן שבזמן אחד זה יצא וזה נכנס.

יד. כאשר הייתה חלוקה של מלגות על כתיבת חידושים, ואם אני זוכר מי שזכה במקום שני קיבל 700 ש"ח בין אברך ובין בחור, העיר על זה הרב שלא משווים אברך לבחור, לאברך יש יותר הוצאות. בדומה לזה, בזמנו אמר, שלרב צמח יש רצון להגדיל את הישיבה אבל הוא סבור שאם יש כסף שיוסיפו לאברכים.

טו. היה עושה סיום מסכת בערב פסח לפטור את המעוניין, אבל הוא בזמן שהיה צריך להתענות בגלל בנו הבכור לא סמך על סיום מסכת והתענה. שנה אחת אחר בדיקת חמץ נזכר שנשאר לו חצי מסכת סנהדרין אז נשאר ער עד שגמר את המסכת.

טז. פעם כשהוציא לאור ספר אמר לו אחד מהישיבה 'ישר כח' אמר לו: אל תאמר ישר כח תביא הערות.

יז. היה אומר: שכשקורא שנים מקרא וכדומה לא היה בודק כמה עוד נשאר, שלא יראה שהדבר למעמסה ומחכה שיגמר, רק כשהיה מסיים, היה מחשב כמה זמן לקח הכל.

יח. בסידורים מסוימים אחר הלל בר"ח כתוב: 'יכוין זבדיה ויאמר ישמרני ויחייני'. וראש הישיבה הרעיש עולמות כי נשמע שפונה למלאכים שישמרוהו. וחזר על מה שאמרו אל תמר בו אל תמריני בו. ואמר שצריך לומר: 'השם ישמרני ויחייני'.

יט. בזמנו סיפר שלפני שנסע לחו"ל לאסוף כסף ליישיבה עלה למרן הגרא"מ שך זצ"ל עם שו"ת איש מצליח, וביקש ברכה, והגרא"מ שך זצ"ל, בירך ואמר: 'תצליחו'. ובי"ה בנסיעה הייתה אז הצלחה גדולה. ואמר תראו מה זה מילה של הגרא"מ שך אמר תצליחו והיתה הצלחה גדולה.

לאורו ולזכרו

תמונות ותיעודים מאותם עשרות שנים אשר מודינו ורבינו
מנחם מנחם פרידמאן רבי מאיר מאוזן זצ"ל ליווה ותמך בפעילות
'המכון למצוות התלויות בארץ' והעומד בדאשו מודינו הרב שליט"א

לאורד ולזכר

תמונות ותיעודים מאותם עשרות שנים אשר מודינו ורבינו
מורן ראש הישיבה רבי מאיר מאזוז זצ"ל ליווה ותמך בפעילות
'המכון למצוות התלויות בארץ' והעומד בראשו מודינו הרב שליט"א

